

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1942.

Första kammaren.

Nr 3.

Lördagen den 17 januari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Föredrogos ånyo och företogos till behandling i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1942/43, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42, och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet, m. m. *Statsverks-
propositionen
m. m.*

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! I trontalet yttrades, att vårt folks eniga vilja gjort det möjligt att bevara ett gott förhållande till främmande makter. Förtjänsten därav kan nog även läggas hos den för vårt lands intressen verklighetsbetonade politik, som regering och utrikesledning fört med icke endast riksdagens utan även den överväldigande folkmajoritetens aktiva stöd. Vi äro alltjämt beslutna att fortsätta denna neutralitetspolitik och att försöka icke endast bevara utan även utveckla och stärka det vänskapliga förhållandet till främmande makter.

Svårigheterna härför äro givetvis avsevärda under en tid, då nästan alla världens folk stå i harnesk mot varandra och krigshändelser utspela sig över hela vår värld. Vårt land är en av de få vita, ännu oupptäckta fläckarna på krigsgudens karta. Det må inte förnekas, att vi många gånger känt stormen vina kring knutarna, under det att andra perioder varit lugnare. Vintern brukar alltid minska krigsaktiviteten i norra Europas kalla klimat, och så har skett även i år. Men vårens ankomst kan tänkas tina upp de stelnade fronterna och lösgöra de bundna krafterna för ansträngningar, som säkerligen bli mera omfattande och intensiva än tidigare. Denna vinter har använts och kommer säkert att användas till rustningar för de ytterligare slag, som båda de stridande parterna hoppas skola bli avgörande.

Hittills ha kraftlinjerna kunnat förmås att böja av utanför vårt lands område, men stormaktskrigets utveckling kan oväntat medföra, att farorna för vårt land skärpas. Det är i ett sådant läge, som vårt folks neutralitetsvilja och dess förmåga att hävda sin neutralitet kan komma att sättas på särskilt stora och påfrestande prov. Vi fasthålla vid vår fredspolitik, eftersom vi ej kunna inse, att vi ha något otalt med andra länder eller att det skulle föreligga något spörsmål, som icke skulle kunna lösas på fredlig väg. Det är i full överensstämmelse med mångårig svensk uppfattning, att vi önska lösa våra problem endast genom fredligt samarbete. Detta gäller alla. Ett krig kan aldrig åstadkomma en god eller varaktig lösning. Vi vilja samarbeta och utveckla våra ekonomiska och kulturella förbindelser med alla folk.

Vår svenska neutralitetsvakt är därför en fredsvakt. Vi ha nu haft så lång tid på oss att bygga upp vårt försvar och öka dess effektivitet, att vi med större lugn än tidigare kunna förlita oss på det skydd som det kan ge oss i ett kritiskt läge. Vår inre front har också hållit, ja till och med stärkts, ju mera vi lärt oss det inre samarbetets förutsättningar. Sverige är i denna dag inte längre ett land, som är illa rustat. Vi äro ett folk, som med lugn och fast

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

beslutsamhet äro beredda att begagna våra vapen — och också kunna det. Men vi stå med »för fot gevär», så länge vårt lands oavhängighet och frihet icke hotas.

Vårt viktigaste arbetsfält finna vi kanske nu inom det rent humanitära hjälparbetet. Behovet därav är lika stort som under förra världskriget. Tyvärr är vårt lands försörjningsläge på viktiga områden så pressat, att vi endast med yttersta svårighet skulle kunna lämna hjälp från våra knappa förråd. Nya ransoneringar — senast den på kläder — visa mer än väl att tre års kristid och mer än ett och ett halvt års avspärrning i hög grad måste ha tårt på våra förråd. Eftersom vi icke veta hur lång tid kriget kommer att räcka och hur vår ställning kommer att arta sig, måste våra förråd av mat, kläder och råvaror vara så tilltagna, att de förslå icke endast under relativt normala förhållanden — i dessa onormala tider — utan även räcka till under ett eventuellt krigstillstånd, då landets försörjningsapparat helt nödvändigt måste ställas till förfogande för militära ändamål i mycket större omfattning än nu.

Men med de resurser och inom gränsen för de möjligheter, som i övrigt finnas, vilja vi gärna hjälpa. Omständigheterna foga det så, att vår huvudsakliga verksamhet riktas och måste riktas till förmån för Finlands folk. Finlands nöd är stor och dess barn lida. Den frivilliga verksamheten för att skydda Finlands växande generation för de hårdaste och grymmaste följderna av kriget är värd allt vårt stöd — ja det är en plikt att hjälpa. Men även på andra håll måste vi söka att göra så mycket gott som möjligt.

Vi få ej heller glömma, att situationen för många svenska familjer är svår. Men nu har det alltid varit en gammal sanning att medkänslan och givmildheten växa, ju klarare man själv inser vad svårigheter och umbäranden vill säga. Detta är det kristna kulturfolkets kännetecken, och det är vår enkla skyldighet att visa, att man når längre mot skyn med korset än med svärdet.

Verkningarna av det långvariga kritiska läget för vårt land visa sig med all tydlig styrka i det budgetförslag, som nu framlagts för riksdagen. Finansministern tillkännager, att man för det löpande budgetåret kan förutse totala statsutgifter på omkring 4.5 miljarder kronor. För det kommande budgetåret räknar man tills vidare med utgifter på omkring 4 miljarder, vilka förmodligen komma att ökas. Om man till dessa utgifter adderar kommunernas sammanlagda utgiftsbelopp på omkring 1 miljard kronor, finner man, att »det allmänna» i vårt land sammanlagt disponerar belopp, som uppgå till mellan 45 och 50 procent av nationalinkomsten.

Statsverkets utgifter ha varit ungefär lika stora som hela det till inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara beloppet, vilket uppgår till omkring 4 miljarder. Denna enkla jämförelse säger oss alltså, att vi i nuvarande läge måste finansiera en stor del av våra statsutgifter med lån. Försökte man skaffa pengarna uteslutande på skattevägen, skulle vi endast få kvar att leva på en summa som motsvarade ortsavdragen och de allmänna avdragen vid taxeringarna.

Detta ha vi emellertid ej gjort. I stället ha vi använt lånemedel och därmed bl. a. finansierat förbrukningen av de stora lager som folkhushållet haft. När dessa lager småningom taga slut, uppstår ett mycket allvarligt läge. En fortsatt lånefinansiering i samma takt måste då medföra mycket besvärliga konsekvenser. Hittills har statsskulden vuxit så snabbt att den från krigsutbrottet till senaste årsskiftet ökat från omkring 2.6 miljarder till 6.1 miljarder, så att den nu uppgår till 1,000 kronor per person. Räntorna på denna skuld ha för nästa budgetår upptagits till över 200 miljoner kronor, ett belopp som motsvarar den beräknade inkomsten av omsättningsskatten, eller, för att an-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vända en annan jämförelse: räntorna på statsskulden äro ungefär hälften av den vid taxeringarna uppskattade inkomsten av kapital.

Så långt vårt relativt osmidiga skattesystem tillåter, har man sökt finansiera de stora utgiftsökningarna med skatter. Inkomstfördelningen i samhället samt medelinkomstens storlek ger emellertid ej stora möjligheter att mobilisera skatteintäkter av behöflig storleksordning. De senast tillgängliga siffrorna visa, att 80 procent av de svenska skattebetalarna ha så låga inkomster, att deras taxerade belopp är lägre än 3,000 kronor.

För att få ut tillräckligt i direkta skatter måste alltså staten använda en starkt progressiv beskattning. Men det är just inom de högre inkomstskikten, som ett sparande kan ske och i normala fall också sker. Det kan därför icke råda någon tvekan om, att höjningarna i den direkta beskattningens skattesatser framför allt få ett ofördelaktigt inflytande på det sparande, som är nödvändigt för att vårt produktiva liv skall erhålla tillräckligt med kapital.

Redan nu har sparförmågan det mycket lågt i tak. En skärpning av den direkta beskattningen måste därför få den följden, att staten utom sina tidigare som normala ansedda uppgifter även måste påtaga sig ansvaret för att den produktiva apparaten får tillräckligt med kapital.

Genom beskattningens utformning begränsar staten sparförmågan, på samma gång som den även gör allt för att minska sparviljan. Det är en besynnerlig motsägelse mellan alla uppmaningarna till sparsamhet och de åtgärder som företagas eller förberedas och som äro riktade mot innehavarna av sparat kapital, vilka därigenom oroas.

Utom det att beskattningen av kapitalinkomst är hårdare än beskattningen av arbetsinkomst, kan man konstatera, att det i företagsamhet investerade beloppets avkastning dubbelbeskattas genom nuvarande skatteregler. Företagsamhetens inkomster begränsas mera effektivt än någon annan näringsgrens genom de statliga kontrollåtgärderna.

Man synes emellertid icke nöjd med detta. Finansministern har tillsatt en utredning angående den tekniska utformningen av en lagstiftning om begränsning av vinstutdelningen i aktiebolag. Finansministern har dessutom tillkallat en sakkunnig för att utreda de ekonomiska förutsättningarna för och verkningarna av en engångsbeskattning av förmögenhet, vars resultat lär ligga färdigt i början av detta år.

Så snart sparandet skett och den sålunda lojale medborgaren är innehavare av ett kapital, betraktas detta som lovligt för en jakt, vars intensitet ingalunda kan jämföras med det arbete som nedlägges på beskattningen av andra inkomstkällor.

Denna statsmakternas politik är enligt min fasta övertygelse det farligaste hotet mot enskilt initiativ och enskild företagsamhet som vi för närvarande ha att möta. Vårt näringsliv har byggts upp, därför att det funnits sparat kapital att tillgå och att enskilda och företag velat satsa detta även på relativt riskabla företag.

Om den statliga finanspolitiken i sin helhet utformas så, att detta kapitals villkor beskäras i så hög grad, att det ej endast blir mera lönande att placera sina sparmedel i guldkantade papper i stället för i produktionen utan även gör det mera lönande att konsumera inkomsterna i stället för att spara dem, då arbetar man på vårt ekonomiska framåtskridandes undergrävande och fall.

Jag vill ej förneka, att krisförhållanden måste framkalla utomordentliga åtgärder även på skatteområdet. Men man bör icke utforma beskattningen så, att sparviljan missgynnas till förmån för konsumtionsviljan. Allra minst är det berättigat, att krisen nu tages till intäkt för arbete på en utveckling,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som alltmåra tenderar att föra över initiativkraften inom vårt ekonomiska liv från den enskilde till samhället.

Då finansministern i den föreslagna budgeten för nästa år upptagit ett belopp på 70 miljoner kronor, som provisoriskt påförts värnskatten, men vars härkomst ännu icke fastställts, vill jag alltså framhålla, att det angelägna i nuvarande läge är att beskatta konsumtionen och icke sparandet.

Alla kunde vi dagarna mellan jul och nyår konstatera, vilka belopp, som allmänheten kan mobilisera, då man fruktar att en ransonering av viktiga konsumtionsvaror skall inträda. Det är där stöten skall sätta in från statsmakternas sida. Det är i vårt intresse att frammana sparande och så långt möjligt binda sparmedlen på något så när lång sikt. Det är i vårt intresse att begränsa konsumtionen eller åtminstone se till att den minskas genom effektiva skatteåtgärder, eller att staten är med och tar sin andel, då konsumtionen överskrider de önskvärda gränserna. Så länge man ej följer dessa linjer vid utformningen av vår skattepolitik, så länge kan man anse den statliga sparpropagandan huvudsakligen som den beryktade ostbiten i rättfällan.

Vårt lands läge har ju nödvändiggjort en utomordentlig stegring av våra försvarsutgifter. Dessa ha först nu blivit organiserade genom att försvarsministern kunnat angeva den ungefärliga kostnadsram, inom vilken försvarets ordinarie utgifter kunna rymmas. Så länge det nya härordningsförslaget ej förelagts riksdagen, är det emellertid omöjligt att yttra sig därom.

Fastställandet av de ordinarie försvarsutgifterna till en summa av omkring 760 miljoner har likväl möjliggjort, att man formellt kunnat spalta upp budgeten i en ordinarie och en krisbetonad del. Den ordinarie budgeten skall finansieras med löpande inkomster under det att den andras utgifter skola täckas med lånemedel. På den extarordinarie budgeten skola enligt beräkningarna föras alla av krisen betingade utgiftsposter.

Det tvång som genom införandet av en ordinarie budget med finansiering av löpande inkomster pålägger riksdagen och regeringen att anvisa inkomstkällor eller besparingsmöjligheter på ett håll, då man önskar höja utgifterna på ett annat, är mycket värdefullt.

En extra ordinarie budget kan däremot alltid vålla bekymmer — detta ha tidigare erfarenheter från andra länder visat. Det ligger nära till hands, att man släpper alla hämningar beträffande denna och dit skjuter över alla de utgifter som ej få rum inom den ordinarie budgetens inkomstram. Om vi alltså få förmoda, att den ordinarie budgetens problem är löst med denna tudelning och att ekonomisk sans kommer att prägla dess behandling, måste vi å andra sidan vakta den extraordinarie budgeten med största uppmärksamhet. Det är där inflationen kan få sin härd.

I detta sammanhang skulle jag vilja beröra ett annat område av vår statsverksamhet. Socialförsäkringen har under den senaste tiden fått sina utgifter avsevärt höjda på grund av nödvändigheten att meddela dyrtidstillägg. Skall försäkringskaraktären bibehållas, är det emellertid nödvändigt att man icke endast dyrtidsreglerar utbetalningarna utan även inkomsterna genom att höja avgifterna.

Jämför man dessa institutioner med de privata som finnas på samma område, så ha de privata försäkringstagarna ej haft någon möjlighet att få sina livräntor eller pensioner höjda, trots dyrtiden. Det allmänna måste vara intresserat av att det ej blir förmånligare för den enskilde att lägga omsorgen om sin försörjning på staten i stället för att själv sörja för den. Men en sådan fördel uppkommer för den statliga hjälpen, om bidragen men ej avgifterna höjas. En höjning av avgifterna skulle medföra ökade inkomster för statsverket på ingalunda obetydliga belopp. Men det är min övertygelse, att även besparingar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skulle kunna ske på andra områden. Inom försvaret, som nu representerar vår största utgiftspost i budgeten, skulle sannolikt betydande besparingar kunna göras. Det har visat sig, att materielvärden många gånger lämnar mycket övrigt att önska. Likaså skulle en för privatekonomisk verksamhet utbildad personal sannolikt kunna effektivisera försvarets centrala förvaltning m. m. och därigenom spara avsevärda summor.

Inom spritbolagens organisationer ges miljoner ut för att kontrollera svenska folket. Det kan verkligen ifrågasättas, om man behöver hela denna stora och dyrbara apparat.

Statens krisrevision har inom försvarets område kunnat göra värdefulla insatser. Det finns en gammal inrotad benägenhet i vårt land att betrakta »kronan» som något lovligt byte i jakten efter orättmätiga förtjänster. Det finns också mycken gammal surdeg kvar bland vårt svenska folk, när det gäller att akta och värda allmän egendom. Krisrevisionens verksamhet, som hittills varit kontrollerande, har ställt många inför räfst- och rättarting. Men detta borde enligt min uppfattning även kompletteras med en uppfostrande och på förhand vägledande verksamhet. Varför kan man inte för alla de berörda förklara sambandet mellan skatter, statens utgifter och nödig omtänksamhet om kronans egendom? I övrigt vore det tacknämligt, om krisrevisionens förtjänstfulla verksamhet kunde bli föremål för regelbundet återkommande förtroliga redogörelser för riksdagens medlemmar. Revisionen tillsattes ju på riksdagens initiativ, och det är i riksdagens intresse, att kontakten med detta organ är så god som möjligt.

På ett annat område skulle en ändring av nuvarande regler vara synnerligen viktig för vår penningpolitik. Jag syftar därpå, att man i beräkningen av levnadskostnadsindex inkluderar även utgifter för direkta skatter. Beräkningsgrunden förefaller dessutom att vara sådan, att det i praktiken sker en överkompensation vid skattestegringar.

När vi nu syfta till att begränsa en stegring av pris- och lönenivå, är skatternas inräkning i index ett av de förnämsta hindren därför. Skattehöjningarna inverka på index och därigenom påverkas lönerna och genom dem priserna. Statens skattepolitik blir alltså en av orsakerna till levnadskostnadernas stegring. Man kan rent av tala om en indexbetingad inflation.

Den förnämsta utvägen att öka skatteinkomsterna är att öka skatteunderlaget genom att ge så många människor som möjligt ett effektivt arbete i vår samhällsekonomis tjänst. Ju mera det arbetas inom alla de områden, som äro speciellt viktiga för vår försörjning med livsmedel och andra förnödenheter, desto mera motarbetas en prisstegring på grund av knapphet och ökas skatteintäkterna på grund av de stigande inkomsterna. Inom vissa områden av vår produktion arbetas det för närvarande ej för fullt utan halvtidsarbete eller dylikt har införts. Vi finna betydande skiljaktigheter mellan antalet redovisade arbetslösa i fackföreningarna och antalet hjälpsökande arbetslösa. Många tveka att anmäla sig som hjälpsökande och föredra att i hemorten vänta på tillfälliga nya arbeten i sitt gamla fack eller också söka de efter rena tillfällighetsarbeten för att slippa förlora kontakten med hemorten. Hur förståeligt detta än är, så måste vi i nuvarande läge säga oss, att det är principiellt felaktigt att ej dessa halvtidssysselsatta i stället flyttas över till andra områden, där det nu råder markant brist på arbetskraft. Detta gäller framför allt inom vårt jordbruk, där en mera intensiv och arbetskrävande drift skulle kunna genomföras till bättnad för folkförsörjningen, om man bara kunde få mera folk. Men samma sak gäller för våra skogar och torvmossar, där bränsleförsörjningens lösning framför allt är att finna. Det viktigaste i nuvarande läge är alltså att försöka få bort all korttidsarbetslöshet genom att flytta överskotts-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

arbetskraft till andra områden. Vad vi behöva för närvarande är icke korttids-
arbetslösa utan heltidssysselsatta.

Problemet om vår försörjning har vållat mycket bekymmer och mycket huvudbry. Vi ålägga produktionen vissa, mycket väl definierade förpliktelser, som t. ex. skett med skogsbruket och i viss mån även jordbruket, men lämna arbetskraften fullständig frihet. Detta måste skapa svårigheter, då produktionen är dirigerad och dess alster priskontrollerade, under det att den viktigaste produktionsfaktorn, arbetskraften, varken är reglerad eller dess pris kontrollerat. Jordbruket konkurrerar i nuvarande läge med skogen och industrien om arbetskraft. Frivillig beredskapstjänstgöring kan för familjeförsörjare med många barn ställa sig mera lönande än arbete i jordbruket eller fisket. Skogshygge ställer sig mera lönande än jordbruk.

Jag vill endast påpeka dessa förhållanden och vill ej påyrka några åtgärder för att sätta tjänstepliktslagen i kraft, eftersom frivilligheten alltjämt torde vara den säkraste grunden för att fylla behovet av arbetskraft.

Men jag måste framhålla, att vi leva i en skymning, där planhushållningens dunkel strider med det kvarstannande ljuset från fredstidens ekonomiska frihet. Krisen kan bli så svår och kraven på vår produktion så vittgående, att planeringen måste sträcka sig även till arbetskraften.

Detta problem framträder kanske tydligast, då man betänker de svårigheter, som nu finnas för jordbrukarna att lösa sin byggnadsfråga. Åtta månader ha gått, utan att man kunnat åstadkomma en lösning därav enligt de riktlinjer, som uppdrogos av riksdagen med anledning av den stora propositionen om byggnadsverksamheten. Låt oss ej glömma, att riksdagens majoritet kort tid därförinnan icke tvekade att besluta en lag om odlingsplikt för våra betodlare. Riksdagen har icke tvekat att pålägga våra skogsägare avverkningsplikt. I båda dessa fall ha även priserna fastställts, visserligen efter förhandlingar, men dock ej på ett sådant sätt, att de förpliktade ansett sig nöjda.

Det är ett gott vittnesbörd om dessa gruppers samhällslojalitet, då man nu kan konstatera, att de producerat vad som blivit dem ålagt och ibland mera till.

När det däremot gäller landsbygdens byggnadsförhållanden, har man icke på detta sätt kunnat få fram eller vågat fastställa några normer. Jag vet inte, men jag förmodar, att man dragit sig för att beträffande landsbygdens byggnadsarbetare fastställa vissa rimliga priser på arbetsresultatet, därför att man fruktat, att lojaliteten skulle visa sig mindre stark på det hållet.

Läget är alltså det, att jordbruket på många områden känner sig förpliktat eller är förpliktat att producera, men det har ingen möjlighet att få ens nödvändiga förbättringar av sitt byggnadsbestånd till löner, som det förmår betala med nuvarande produktpriser.

Jag förväntar, att regeringen kommer med sådana förslag i denna fråga, att dess lösning ej längre uppskjutes eller förhalas. Förhållandena måste få en tillfredsställande reglering, och därefter skall man också kontrollera, att de uppgjorda eller föreskrivna villkoren efterlevas.

Inom andra områden i samhällslivet har solidariteten med den politik, staten tvingats föra, varit mycket stor. Jag behöver endast peka på den stora arbetsbörda, som pressar alla våra myndigheter. Industriens män ha stora svårigheter att kämpa med, men de spänna sina krafter till det yttersta för att finna nya vägar och nya råmaterial för produktionen av livsviktiga förnödenheter. Våra kofferdisjömän riskera varje dag sitt liv för att skaffa varor till vårt land. Våra affärsmän ha fått påtaga sig besväret med en stor del av ransoneringskontrollen, vilken under förra kriget sköttes av staten — på samma gång som deras vinstmarginaler begränsats till förkrigsläget. Varubristen och tillfälliga felgrepp i ransoneringarna ha de ofta fått stora obehag av, på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

grund av att de förmedla kontakten mellan krisorganen och allmänheten. De ha emellertid löst sina uppgifter på ett utomordentligt sätt. Alla dessa grupper utföra sitt arbete i samhällets tjänst i fullt medvetande om att vi måste hålla ihop för att lösa våra problem. Denna samarbetsvilja måste utsträckas till alla grupper inom samhället.

Det finns emellertid andra grupper medborgare, som ställt sig utanför denna gemenskap och medvetet sabotera våra intressen. Det svenska kommunistpartiet har sedan länge fört en politik, som endast kan betecknas såsom samhällsfientlig. Från högergruppen i denna kammare, liksom i medkammaren, ha länge krävts effektiva åtgärder mot denna och varje annan organisation, vars verksamhet riktar sig mot statens bestånd eller sätter rikets säkerhet i fara.

Hans excellens statsministerns utomordentligt hårda ord om kommunisterna vid en debatt i andra kammaren under den nyligen avslutade höstsessionen gävo svenska folket anledning fråga: Varför vidtar ej regeringen några åtgärder, då regeringsledaren anser sig berättigad att fälla sådana omdömen om det kommunistiska partiet?

Vi vänta nu svar på denna fråga: Vilka åtgärder ämnar regeringen föreslå riksdagen för att möjliggöra ett effektivt bekämpande av den statsfientliga verksamheten i vårt land?

Sådana åtgärder äro nödvändiga. I trontalet bebadades proposition om skärpt lagstiftning mot verksamhet, som är skadlig för rikets säkerhet. Därmed förmodar jag, att man menar det utlovade förslaget om ändring av 8 kap. strafflagen. Enbart detta kan emellertid ej vara tillräckligt. Vi måste redan nu förbereda och besluta alla de lagstiftningsåtgärder, som behövas för att på alla områden ingripa mot den statsfientliga verksamheten. Vi kunna ej stå till svars med att låta dessa revolutionärer oantastade och med medborgerlig förtroendestämpel röra sig bland alla oss svenskar, vilkas strävan till frihet och oberoende de endast häna och sabotera. Då man klart visat kommunisternas statsfientlighet, borde regeringen draga den naturliga konsekvensen därav.

Denna riksdag är på så sätt märklig, att det socialdemokratiska partiet nu innehar majoriteten i båda kamrarna. Detta förhållande kan få en utomordentligt stor betydelse ej endast för vår författnings framtida funktion utan även för utformningen av hela vår politiska utveckling.

Den meningsriktning jag företräder önskar behålla den enighet och det samarbete, som nu existerar. Men vi vilja också framhålla, att vår samhällsuppfattning och våra nationellt konservativa idéer ha sin bestämda utformning och sina mål, vilka vi ej vilja lämna ur sikte. Vi komma aldrig att låta enigheten utvecklas till ensambestämmande för majoritetspartiet, om vi därvid skulle offra de vitala beståndsdelarna i vår åskådning. I nuvarande läge äro kanske riskerna för detta ej så stora, men vi ha redan nu velat deklarera vår ställning.

Så länge vi hålla ihop med undanskjutande av inrikespolitiska tvistefrågor av större betydelse, ha vi dock de bästa utsikterna för vårt folk.

Den frihet, som vi alltjämt njuta, får kanske sin speciella bakgrund genom att riksdagen detta år skall besluta om införandet av en ny processordning. Rättegångsbalken är den medborgerliga frihetens skydd mot godtycke och den enskildes starkaste värn mot de krafter, som rikta sin udd mot rättsordningens grundvalar.

De senaste årens utveckling ute i världen har även för vårt folk klaggjort den utomordentliga betydelsen av att rätten sättes främst ej endast medborgarna emellan utan även i förhållandet mellan samhället och den enskilde. Kulturlivets uppsving bygger på införandet av en rättsordning. *Rättens* förfall förebådar också samhällets upplösning.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ur företalet till 1734 års lag hämtar jag följande ord: Det skönjes klarligen, »att på samma sätt, som Svea och Göta män njutit den nåden av Gud, att in till denna dagen bibehålla, bebo och bygga det land, som deras stamfäder i förstone intagit, sig tillägnat och uppodlat; de likaledes ifrån de tiderna intill denna, bibehållit urminnes hävden av den alla fria länder tillhörande rättigheten, att ej låta påtruga sig någon ny lag, innan den först av inbyggarna är vorden skärskådad och antagen, vilken överhetens höga ämbete sedan tillkommer allmänneligen att påbjuda samt till rättelse och efterlevnad var och en förplikta; de fromma till skydd, och de vrångvisa till späkt.»

Herr talman! Jag har nu endast att yrka remiss till vederbörande utskott.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Det är sjätte gången vi avverka en remissdebatt, sedan det nya världskriget tog sin början. Vi ha varje gång med förvåning konstaterat, att Sverige alltjämt befinner sig utanför kriget, och uttrycken för denna förvåning ha ju inte heller kunnat variera på något mera uppseendeväckande sätt.

Det är två synpunkter, man kan anlägga här. Den ena är, att vi ha haft tur, den andra, att vi ha fört en så skicklig politik, att resultatet har blivit det jag nyss nämnde. Man får väl säga, att förklaringen ligger i en kombination av dessa båda synpunkter. Vi ha haft tur, vilket naturligtvis betyder, att vi ha haft ett sådant strategiskt läge, att ingen ännu har ansett sig ha anledning att kränka vår neutralitet. Men denna strategiskt gynnsamma position har kunnat utnyttjas på grund av två omständigheter: den ena, att vår försvarsrustning har varit så stark och under kriget ytterligare så effektiviserats, att den har verkat avskräckande för all klåfingrighet, den andra, att våra kraftresurser ha ställts i tjänst hos en utrikespolitik, som dels inte tagit några obehövligen risker och inte heller har stuckit under stol med vårt folks orubbliga vilja att in i döden hävda vår självständighet och vår rätt till en neutral hållning.

Det är denna förening av kraft och smidighet, av realpolitik och ideologisk klarsyn, som varit kännetecknande för den svenska politiken under den hittills gångna delen av världskriget, sådan denna politik har tagit sig uttryck i samlingsregeringens verksamhet. Balansen mellan dessa båda moment har, kan man nästan säga, varit vår svenska uppfinning. Vi skulle inte ha kunnat undvara någondera, vare sig viljestyrkan eller den intelligentas anpassningen. Den senare är det, som ger stöd och kraft och berättigande åt den förra.

När denna politik har klandrats inom landet och t. o. m. betecknats som snusfornuftig, så beror det på att klandrarna ha stirrat sig blinda på den ena sidan av programmet. De ha t. ex. skjutit i förgrunden vissa eftergifter, som den svenska regeringen och den svenska staten ha ansett sig böra göra, men ha inte låtsat sig märka, att det inte är dessa eftergifter, som ha satt sin förnämsta prägel på vår politik, utan det kända förhållandet, att dessa eftergifter ha haft en mycket strikt och mycket bestämd gräns.

Vår svenska politik har också klandrats utifrån, av de krigförande länderna. Från båda parter ha vi fått veta, att vi hålla på att försitta vår chans. De mena med andra ord, att Sverige bör vara med och dela rovet, under alla förhållanden se till, att vi inte äro med på den sida, som kommer att förlora. Till omväxling furneras vi med bloddrypande skildringar av de för oss vådliga konsekvenserna av att den andra parten än den som talar skulle segra. När sådana där locktoner få stöd även inom Sverige, i åtskilliga svenska tidningsorgan, så glömma dess förespråkare en mycket viktig omständighet, nämligen att en svensk uppslutning på den ena eller den andra sidan i kriget under nuvarande förhållanden inte skulle kunna ske i samlingsens tecken. Vi skulle, under förutsättning att vi toge detta steg, ramla in i kriget som en splittrad nation, och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det ha vi inte råd till. Svensk politik måste vara en samlingens politik. Den kan inte vara någonting annat. Det betyder givetvis inte, att medborgarna skola förmenas att ha sina sympatier, det betyder bara, att vi skola samlas om att skjuta svenska intressen och svenska synpunkter i förgrunden.

Sedan vi sist ventilerade utrikespolitiska frågor här i kammaren, har en väsentlig utvidgning av kriget ägt rum. Det har nu verkligen blivit ett världskrig. Praktiskt taget hela vårt jordklot omfamnas av detsamma. Det finns bara några vita fläckar här och där, som sticka av mot den svarta eller röda färgen, hur man nu vill tänka sig den. Det kan synas, och det anses av många, vara en oförtjänt nåd, att vårt land är en av dessa vita fläckar, och man säger, att det inte kan vara så länge. Det är möjligt, att vår hopp om en fortsatt fred och neutralitet bygger på en illusion, men det finns ändå en synpunkt, som man inte bör alldeles skjuta i bakgrunden, nämligen den, att det kan vara av värde, att det dock finns en liten vrå av världen, där fredens, arbetets och samförståndets tanke inte alldeles har dött ut, där hoppets låga ännu hålles brinnande. Det är eljest svårt att förstå, varifrån embryot till den nya världen, som ändå måste komma att byggas upp efteråt, skulle komma. Det är inte något övermod eller någon trång egoism, om Sverige tänker sig möjligheten av att vara denna lilla vrå, detta embryo till en ny och bättre värld. Det är ju av vikt inte bara för oss utan kanske framför allt för världen i dess helhet. Det är en roll, som inte bara erbjuder fördelar, den kan vara otacksam nog i det långa loppet.

När vi ha beslutat oss för neutralitet, så är det naturligtvis inte detsamma som könslöshet. Det betyder inte, att vi äro ointresserade av vad som sker. Vi ha all anledning att se med vaken blick på vad som händer, i medvetande om att det även är vårt öde, som avgöres därute på slagfältet. Det kan måhända sägas, att genom krigets utbredning till praktiskt taget hela världen de olika intressena ha sammanvävts med varandra, att det inte längre finns några delproblem. Japans öde avgöres i Finland och Finlands i Japan. Kanske avgöres också Sveriges öde på båda dessa ställen. Det kan vara sant, men det hindrar inte, att vårt intresse framför allt är inriktat på vad som sker häruppe i Norden. Det angår oss mera än något annat, hur viktigt detta andra än är. Det angår inte bara våra känslor utan också våra intressen. Sverige, som alltid mera hänfört och mera klart varit bärare av den nordiska tanken, står nu ensamt som bärare av denna tanke. Det är på oss det ankommer, om den skall kunna räddas ur världskrigets spillror, helt eller till någon del. Uppgiften är ömtålig. Den kräver inte bara takt och försiktighet utan också ett öppet, manligt och fördomsfritt ställningstagande från hela vårt folk. Den anslutning, som barnahjälpen och invalidhjälpen till Finland ha fått, vittnar om att det svenska folket reagerar positivt i dessa frågor och att det är medvetet om vad saken verkligen gäller. Vi få i dessa ting — och det gäller i viss mån också Norge — gå längre än våra egna omedelbara intressen räcka, vi få satsa på framtiden, både Sveriges och hela Nordens.

Remissdebatten skall ju traditionsenligt ägnas budgeten. Den erbjuder, som det framgick bl. a. av den föregående ärade talarens anförande, åtskilligt av intresse. Allting är ju relativt, så också talet om att vi här ha en balanserad budget. Den kan naturligtvis inte betecknas som balanserad, när vi ha utgifter på miljarder utan täckning. Men finansministern är värd all honnör för sina försök att närma sig ett sådant ideal, inte minst därför att detta resultat — och här skiljer jag mig delvis från herr Johan Bernhard Johansson — uppnåtts genom en konsekvent genomförd sparsamhet på alla områden — jag bortser då tills vidare från försvaret. När riksdagen ansluter sig till denna finansministerns strävan, bör den vara medveten om konsekvenserna av denna anslutning.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man kan inte bestrida, att det har varit ett visst låt-gå-system under den hittills gångna delen av kriget. Vi ha resonerat ungefär på det sättet, att eftersom vi ändå låna så mycket och eftersom det är sådana gigantiska summor det rör sig om, så spelar det inte någon roll, om det blir några hundra miljoner mer eller mindre.

Från och med nu kan det resonemanget inte längre tillämpas. Det spelar från och med nu en roll, om vi bevilja en enda miljon mer eller mindre — det kommer att inverka på skatterna, om vi göra det ena eller det andra. Den »lilla» post på 130 miljoner, om man nu tänker på vår mentalitet hitintills, som finansministern haft att täcka, har nödvändiggjort åtskilliga vittgående ingripanden i form av en generellt sett tjugufemprocentig höjning av värnskat-ten och allehanda indirekta pålagor därtill.

Jag kan för min del ge min anslutning till finansministerns avvägning av dessa pålagor. Någon höjning av den direkta skatten ha vi säkerligen inte kunna komma ifrån, och många ha säkerligen varit beredda på en betydligt större åderlåtning av våra plånböcker. Höjningen av biljettpriserna på statens järnvägar kunna vi väl heller inte komma ifrån, ehuru det nog i många fall smakar en smula surt. Endast i fråga om en post är jag tveksam, nämligen när det gäller de 15 miljoner, som finansministern vill taga ut genom höjda brännvinspriser. Jag är mycket tveksam om huruvida det är möjligt att taga ut ett så stort belopp genom prishöjningar på spriten. Det förefaller — och jag vågar säga detta nu, eftersom vi inte längre ha herr Bergman i kammaren — som om vi verkligen hade kommit fram till eller rent av över den gräns, där brännvinet inte längre är värt sitt pris.

I budgeten är det naturligtvis försvaret: som intresserar, framför allt därför att det upptar det största utrymmet. På ett belopp av 750 miljoner slutar den ordinarie eller den »normala» försvarsbudgeten — det är alltså vad vi för framtiden skulle ha att räkna med som en normal försvarsutgift. Ingenting vittnar mer om den revolution i värderingar och i tänkesätt, som ägt rum, än att det är en socialdemokratisk försvarsminister som framlagt denna försvarsbudget. Och att den godtas i denna kammare och i medkammaren, som jag förmodar, utan något svårare muckande är också ett vittnesbörd om det svenska folkets orubbliga föresats att värna sin frihet och sin rätt till livet. I och för sig kan man dock beklaga, att denna nya organisation måste fastslås under nuvarande minst sagt något lösaktiga penningförhållanden. Man har ett intryck av att den organisation, som skapas, därigenom fastslåses vid en utgiftsstandard, som under normala förhållanden måhända inte kommer att vara nödvändig. Alla äro säkert glada åt den samling i försvarsviljans tecken, som nu råder i vårt land, och vi böra värda den som en ögonsten. Men ingenting kan å andra sidan vara en större fara för denna nya försvarsvilja än att den miss-tanken vinner insteg, att försvarets medel icke som andra statliga utgifter vägas på guldväg utan tillåtas rulla utan urskillning. Det är nog ett allmänt intryck i alla kretsar, icke endast inom de gamla kretsar där försvarsoviljan, som det hette, fanns förr i världen, att det är mycket i det militära som för närvarande går på tomgång. Det gäller väl huvudsakligen den s. k. beredskaps-tjänsten, men det finns en viss risk för att den något lätta beredskapsandan flyttas över till den ordinarie organisationen därför att båda äro barn av samma tid. Vad som i dagarna har publicerats rörande ombyggnaden av fartyget Patricia ger ju ett visst belägg för att så lätt nog kan bli förhållandet.

Jag tror att det är nödvändigt att acceptera den försvarsorganisation och den försvarsbudget, som nu förelägges riksdagen, men jag tror inte att det är nödvändigt att därför beteckna dess omslutning som en fetisch — det är ingen synd mot den helige ande att man vägrar att betrakta de 750 miljonerna som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ett magiskt tal, ungefär som de där 148 miljonerna år 1936. Det kan vara en krigskonjunktursiffra, liksom så mycket annat i denna tid. Om man inte skulle kunna upprätthålla förhoppningen om att så är fallet, skulle ett mörker vila över det svenska folkets framtid i dag.

Finansministern säger på tal om andra förhållanden, att det nu bör finnas plats för en restriktiv politik. Han säger inte direkt vad detta innebär i fråga om penningpolitiska åtgöranden och ingripanden, men jag delar hans uppfattning att det bör finnas plats för en sådan politik. Trots de svartmålningar, varmed bankoutskottets program i föl saluterades även i denna kammare, har ränteläget i landet nu stabiliserats på en nivå av $3\frac{1}{2}$ procent, som då av talare i denna kammare betecknades som otänkbar och äventyrlig. Det har också blivit ett formligt fredsslut kring denna nya basis bland annat genom att affärsbankerna ha accepterat den skattkammarränta på en procent, som lanserades från riksbanken och riksgäldskontoret, vilket naturligtvis inte innebär att jag betraktar det som någon kungsväg att utnyttja skattkamarväxlar mer än som är absolut nödvändigt. Hela registret av åtgärder bör naturligtvis vara tillgängligt, om den politik, som föres av de valutavärdande myndigheterna, skall vara tillfredsställande. Det nya försvarslånet startade på denna nya räntebasis med en fart och en entusiasm, som vittnar om att det även på detta område är äventyrligt att hemfalla åt sådana där magiska föreställningar. Det är min livliga förhoppning, liksom det var den föregående talarens, att det denna gång skall visa sig att småspararna sluta upp kring detta lån som aldrig tillförne. Det är inte bara en patriotisk plikt att så sker, det är också en väsentlig förutsättning för våra möjligheter att rida ut den ekonomiska krisen och komma igenom den med något så när oförstört penningväsende.

Andra förutsättningar för detta ha ju skapats genom de uppgörelser rörande jordbrukets priser och beträffande lönearbetarnas ramavtal, som ha sett dagen sedan senast. Särskilt lönearbetarna i den svenska landsorganisationen ha genom sitt accepterande av detta ramavtal givit prov på en offervilja och en samhällsdisciplin, som ge de bästa förhoppningar för framtiden. Jag tyckte att den senaste talaren var en smula hård när han, samtidigt som detta resultat kungöres, angrep vissa av arbetargrupperna i landet. Han gjorde jämförelser t. ex. mellan betavtalet och de förhandlingar, som ha förts rörande byggnadskostnaderna på landet. Jag tror att någon möjlighet till en jämförelse därvidlag inte finns. Den strid som rådde rörande betorna bottnade i olika meningar om hur mycket det var berättigat att betala för de skånska betorna. Regeringen hade en mening och betodlarna hade en annan, och för att genomdriva sin vilja måste statsmakterna tillgripa vissa tvångsmedel. Nu säger herr Johansson att det faktum, att betodlarna sedan accepterade detta pris, bottnade i deras lojalitet. Jag tror snarare att man kan säga — ehuru jag inte vill bortse från att lojaliteten kan ha spelat in — att detta accepterande dock huvudsakligen bottnade i att det visade sig vara fördelaktigt för jordbrukarna i Skåne att odla betor till det pris, som staten erbjudit, fördelaktigare till och med än att odla någonting annat. Alltså gav det som skedde i detta avseende fullt berättigande åt den politik, som staten förde i denna fråga.

Jag vill ju inte kläda skott för byggnadsarbetarna och framför allt inte när det gäller spörsmålen om byggnadsverksamheten på landet, men jag vill bestämt hävda att det inte är lämpligt att göra sådana jämförelser eller att påstå, att det finns möjlighet att lösa de spörsmålen med tillämpning av samma metoder. Det gäller här ett helt annat område — det är en organisationsfråga, som bör lösas med recept av annat slag.

Beträffande halvtidsarbetet kan jag ju delvis instämma med herr Johans-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

son. Men jag tror att han skär för mycket över en kam. I min egen goda stad äro de flesta industriarbetarna sysselsatta inom skoindustrien, och de arbeta nu endast fyra dagar i veckan. Om man skulle tillämpa herr Johanssons recept, skulle man låta så många som möjligt arbeta på hel tid och föra över resten till jordbruket eller någon annan verksamhet. Rent generellt eller teoretiskt kan detta vara tänkbart, men i verkligheten skulle det stöta på organisations-svårigheter, som inte kunna övervinnas. Att skoarbetarna arbeta med begränsad tid beror på att det inte finns material för en större drift. Jag tror att det är en lycklig lösning, så länge det kan ske i samförstånd med arbetargrupperna själva, att arbetet på det sättet delas ut på ett större antal än vad fabrikerna med nuvarande tilldelning av materiel eljest skulle kunna sysselsätta.

Till slut vill jag, eftersom jag är inne på herr J. B. Johanssons anförande, säga ett par ord om vad han yttrade rörande det partiförbud, som vi här förut ventilerat. Han sade att det finns en grupp, som saboterar sammanhållningen i landet, och han nämnde den gruppen vid namn — det var kommunisterna. Men jag hörde inte att han talade om några andra grupper. Jag fick närmast den föreställningen att han menade att det endast var detta parti, som uppträdde svikligt mot den patriotiska samlingen och sammanhållningen i denna tid. Jag har redan förut vid ett par tillfällen framhållit, att det inte endast är kommunisterna man har anledning att klandra i detta sammanhang. Det finns andra grupper, vilkas namn äro för väl kända för att jag skulle behöva nämna dem här, och jag tror att just i närvarande situation är deras verksamhet långt farligare än den som bedrives från det andra hållet. Men det hindrar ju inte att det kan uppstå situationer, där båda kunna bli lika farliga.

Jag instämmer med herr Johansson i att vi ha all anledning att med största vaksamhet iakttaga dessa gruppers arbete på att splittra vår nation och försvaga vår inre och yttre front. Men jag är inte lika övertygad som han om att det målet nås genom de medel, som han förordade. Under den förra remissdebatten förklarade jag, att det parti jag företräder var berett att förhandla och undersöka möjligheterna, men jag vill uttala min tillfredsställelse över att man i det fallet inte gått fram med det karska mod, som herr Johansson här förordat. Man har i stället tänkt sig noga in i konsekvenserna, vilket — som ju är bekant — lett till att man nu närmast lutar åt den uppfattningen att den väg, som förut tänkts, icke är framkomlig.

Jag kan ju fortsätta med att säga ytterligare ett par ord med anledning av herr Johanssons anförande. När han i en viss åskstämning talade om den nya majoriteten här i kammaren och i det sammanhanget fann anledning att framhålla, att högerpartiet vidhåller sin teoretiska och praktiska åskådning i de politiska frågorna, så tycker jag att det är nästan överflödigt att stryka under den saken. Det skulle på mig verka mycket överraskande om högerpartiet icke vidhölle sin åskådning, och det finns ingen anledning att frångå den därför att ett annat parti har kommit i majoritet. Demokratiens väsen är ju att partierna skola kämpa så länge de existera, och om det behövs någon deklaration från socialdemokratiskt håll, så skulle det vara den, att den nya socialdemokratiska majoriteten ingalunda innebär något godkännande av en sådan politik, som skulle leda till försök att kringskära andra partiers möjligheter att existera. Herr Johansson behöver alltså inte vara rädd. Har hans parti livskraft och livsduglighet i sig självt, så finns det nog arbete för all framtid i vårt land för honom och hans partivänner.

Herr talman! Trots de i någon mån upplyftande reflexionerna i statsverkspropositionen beträffande de ekonomiska förhållandena i landet är vår framtid ändå molnhöljd. Den stigande varuknappheten inger utan tvivel farhågor.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Den kan, om den fortskrider alltför länge, leda till panik, som kan framkalla anarki. Detta kan hejdas endast om det alltjämt hålles en mycket stark hand över utvecklingen. Det bör förstås inom alla partier och inom alla grupper. Och den som inte förstår det, den som t. ex. genom demagogiskt spegelfäktteri försöker sabotera statens stabiliserande strävanden, han är en fiende till staten och bör prickas som en sådan.

Det är tre synpunkter, som i detta sammanhang måste framhållas: för det första att livsmedelspriserna böra hållas nere på en så låg nivå som möjligt, för det andra att lönerna icke tillåtas stiga mer än som är absolut nödvändigt och för det tredje att statens utgifter böra hållas nere så långt det är möjligt. Dessa tre medel sammanhånga med varandra och äro beroende av varandra. Man skulle nästan kunna säga att de endast äro olika sidor av samma begrepp. På det lyckliga samspelet mellan dessa tre strävanden beror vår ekonomiska framtid. Finansministern har i statsverkspropositionen både i ord och i handling deklarerat sin redobogenhet att leda en sådan politik. Jag förutsätter att riksdagen i dag genom sina uttalanden kommer att ge sin anslutning till densamma, vilket såsom jag förut framhållit har sina för riksdagen orubbliga konsekvenser.

Men det behövs också något mer — det behövs hela det svenska folkets medverkan. Jordbrukare, lönearbetare, tjänstemän — alla måste vara med, unga och gamla; på deras lojalitet, uthållighet och samarbetsvilja beror det, om systemet skall fungera oklanderligt. Den kristidsorganisation, som vi ha under denna kris, har fungerat långt mer friktionsfritt än som skedde under det förra kriget. Det beror på att vi voro mera beredda och att vi ha en kraftigare och sakkunnigare ledning, men det beror också i hög grad på det intima samarbete med näringslivets organisationer, som kunnat etableras. Dock äro vi ännu bara över själva portföret. Om vi segra, beror det inte på de goda resultat vi ha kommit fram till i det förgångna, utan det beror på om vår uthållighet varar så länge krafterna räcka — och om det kniper ännu längre.

Det tillkommer, herr talman, regeringen och riksdagen att föra en kurs, som underlättar denna samling i den solidariska offerviljans och pliktmedvetenhets tecken.

Jag ber att få ansluta mig till yrkandet om remiss av de kungl. propositionerna till vederbörande utskott.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! När 1942 års riksdag nu går att börja sitt arbete, synes oss framtiden mera oviss än någonsin. Det pågående stormaktskriget har under det flydda årets sista månader brett ut sig ytterligare, så att det nu berör större delen av jordklotet. Kriget har i verklig mening blivit ett världskrig. Den nya krigsutvidgningen har visserligen ej direkt medfört några nya faromoment för vårt land, men den isolering, i vilken vi tidigare levat, har ytterliga skärpts. Detta medföra nya bekymmer både för vår utrikespolitik och för vårt försvar. Ju starkare motsättningarna bli mellan stormakterna, desto svårare blir det för de få ännu neutrala småstaterna att kunna upprätthålla sin neutralitet. Vi kunna ej nog uppskatta, att vi få leva i fred, och vår strävan och vår förhoppning är, att freden för vårt land skall kunna bevaras även för framtiden. Det är ett mål, omkring vilket alla kunna samlas. Ingen skulle väl dock vilja göra det påståendet, att det är oss själva, vi ha att tacka för att vi alltjämt åtnjuta fredens välsignelser, men den fasta och klara neutralitetspolitik vårt lands ansvariga ledning fört, har varit en betydelsefull faktor i detta avseende. Regeringen har klart deklarerat, att Sverige icke av fri vilja låter sig dragas in i stormaktskriget, till vilka områden det än må utbreda sig och vilka fronter, som än upprättas. Sveriges folk

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

har samlats kring denna politik och visat en enig vilja att hävda sin frihet. Denna sammanhållning bör allt framgent äga bestånd, den är i nuvarande stund inte mindre viktig än tidigare. Det gäller nu att icke förtröttnas, utan att hålla ut och icke släppa taget. Och jag är övertygad om att vårt folk kommer att visa prov på uppoftning och sammanhållning, även om vi skulle komma att gå hårdare öden till mötes.

Vår neutralitet är intet självändamål utan i första rummet ett medel för att bevara vår frihet och vårt oberoende. Vi tro också, att vi genom densamma bäst gagna både mänskligheten och våra nordiska brödrafolk. En gång måste även detta krig få ett slut, och då gäller det att bygga upp vad kriget rivit ned, inte bara i materiell utan även i andlig bemärkelse. Vem skulle vara bättre ägnad att arbeta för folkförsoning än just ett folk, som stått neutralt utanför den blodiga maktuppgörelsen. Våra nordiska brödrafolks välgång ligger oss varmt om hjärtat och vi önska alla innerligt, att de måtte beredas en ljus framtid i frihet och självständighet och med rätt att forma sitt samhällsliv efter sina egna nedärvda rättsprinciper och historiska traditioner. Vad vi kunna göra för dem uti de svårigheter, vari de nu befinna sig, böra vi icke underlåta. Vad som därvid åtgjorts och göres för att hjälpa det hårt prövade finska folket genom att taga hand om finska barn är kanske det sätt, varpå vi bäst kunna stödja finnarna för närvarande och därmed giva hjälp till det uppväxande släktet. Denna insats är värd all uppmuntran och anslutning från Sveriges folk.

Vår vilja att stå utanför kriget kräver emellertid en omfattande beredskap, som kostar staten stora summor och i många fall medför betydande offer för den enskilde. Bördorna för försvaret torde knappast bli mindre för framtiden. Vi få icke slappna utan vaksamt följa utvecklingen samt göra de offer, som värnet av vårt land kräver. Vad man emellertid har rätt att fordra, det är, att de offer, som göras för försvaret, utnyttjas på det bästa och mest ändamålsenliga sätt. Detta är ett villkor, som måste ställas, för att förtroendet för vårt försvarsväsen skall kunna bibehållas.

Jämte försvaret intar folkförsörjningen under denna hårda tid den främsta platsen bland samhällsproblemen. På det sistnämnda området har påfrestningarna undan för undan ökats, och läget är otvivelaktigt — som Hans Majestät Konungen yttrade i trontalet vid riksdagens öppnande — »bekymmersamt». Trots att svårigheterna äro stora, böra vi kunna övervinna dem genom näringslivets anpassning efter de nya uppgifter, som krisen lägger på oss. Icke minst betydelsefullt är därvid att vi på bästa sätt utnyttja de tillgångar vi äga. Och vi ha i det avseendet nått ganska långt. Cellulosafodret t. ex. utgör ju ett ganska bra ersättningsmedel för stråfoder, för att nu bara ta ett exempel ur högen. De handelsavtal, som slutits med en del främmande makter, ha även skapat möjligheter till ett efter de rådande förhållandena ganska betydande varuutbyte.

På livsmedelsförsörjningens område ha de två senaste årens klena skördar i hög grad skärpt svårigheterna. Dessa svårigheter äro så mycket mera kännbara som vi så gott som uteslutande äro hänvisade till vad som skördas på egna tegar. Produktionen av livsmedel måste därför med alla till buds stående medel stimuleras, ty det gäller ej blott att fördela de varor vi ha, utan även att producera nya, så långt detta står i vår förmåga. Betydelsen härav har icke alltid uppskattats eller ens medgivits av betydande och inflytelserika lager av vårt folk. Nu uppskatta vi nog litet var betydelsen av de ansträngningar, som från odlarnas sida gjorts för att avvinna jorden största möjliga skördar, och det vidtas ju för övrigt även en hel del ganska långt gående åtgärder för att få fram bästa möjliga resultat. De svaga skördar, som vi de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

senaste åren haft och som i vissa delar av landets gränsat till missväxt, ha för dem, som drabbats därav, icke varit uppmuntrande. De åtgärder, som vidtagits från statens sida, för att öka livsmedelsproduktionen samt att utjämna och reglera priserna ha icke kunnat ge full ersättning, där skördarna varit mycket dåliga. Sveriges jordbrukare känna likväl sitt ansvar inför de uppgifter, som nu åligga dem. Ett gott uttryck för denna ansvarskänsla utgör den överenskommelse, som i höstas träffades mellan regeringen och de ekonomiska organisationerna angående prissättningen på jordbrukets animaliska produkter.

Till följd av den svaga skörden har jordbrukets ställning starkt försämrats, och man kan därför förstå inställningen hos dem, som ansett, att det allmänna bort vidtaga längre gående åtgärder för att kompensera jordbruket för de minskade inkomsterna. Där skörden gränsat till missväxt, hjälper det ju icke, om man höjer priserna, och mången småbrukare, som knappast haft något att sälja av vad han skördat på sina tegar, har nog haft föga tröst och hjälp av de stödåtgärder, som vidtagits. Produktionskostnaderna och arbetet ha ju varit desamma, oavsett att skörden blivit ringa eller helt slagit fel. I känslan av vad solidariteten olika samhällsgrupper emellan kräver ha jordbrukarna dock prutat av på sina önskemål och medverkat till att få en uppgörelse till stånd. De ekonomiska organisationerna ha också förklarat, att de skola sträva efter att efter största möjliga förmåga öka jordbruksproduktionen och att på normala vägar söka tillföra marknaden största möjliga kvantiteter livsmedel. Skördeutfallet har visserligen blivit mycket olika i olika delar av landet, och därför kan man säga är det system med differentierade priser på vissa jordbruksprodukter, som nu skall tillämpas, ett steg i rätt riktning för att skapa rättvisa mellan jordbrukarna. Någon fullständig och absolut rättvisa kan naturligtvis aldrig åstadkommas, och inte heller kunna de ökade priserna uppväga förlusterna genom skördeminskningen.

Ett annat för landsbygden och jordbruket synnerligen betydelsefullt problem, som jag i detta sammanhang tillåter mig att beröra, är landsbygdens byggnadsfråga. Behovet av bättre och ändamålsenligare bostäder och ekonomibyggnader på landsbygden är stort, och det är för den skull önskvärt, att byggnadsverksamheten kommer i gång snarast möjligt på sådana villkor, att jordbruket kan bära kostnaderna. I detta sammanhang kan det icke vara ur vägen att efterlysa, i vilket läge avtalsförhandlingarna för byggnadsverksamhet på landsbygden ha kommit och om man har att vänta att avtal kommer till stånd, vilket torde vara ett grundvillkor, om byggnadsverksamheten på landsbygden skall få någon mera betydande omfattning. Man kan ju icke begära, att samma arbetslöner skola betalas ute på landsbygden, om man skall kunna få någon byggnadsverksamhet till stånd, som de som gälla i städerna. Jordbruket arbetar ju med helt andra inkomstförhållanden och under helt andra omständigheter.

Den siste ärade talaren, herr Åkerberg, uppehöll sig något vid denna fråga. Han ansåg, att man icke kan göra en jämförelse mellan byggnadsavtalet för landsbygden och de bestämmelser, som utfärdades beträffande sockerbetsodlingen förra året. Jag undrar emellertid, om hans historieskrivning på den punkten var fullt riktig. Det finns dock många paralleller i detta avseende, och om statsmakterna vilja, att produktionen skall upprätthållas såväl på det ena området som det andra, är det även nödvändigt att man kan åstadkomma likställighet. I annat fall kan man icke begära, att förtroendet för statsmakterna skall bestå.

Beträffande produktion och fördelning av såväl livsmedel som andra varor har det nu skapats ett omfattande nät av krisinstitutioner, som skola se till

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att varorna tillvaratagas och fördelas på bästa möjliga sätt. Det är sannernigen icke någon lätt uppgift, som dessa kommissioner ha att fylla. Man måste dock ge dem det erkännandet, att de i stort sett löst dessa uppgifter väl. De ha skapat sig en stor fond av förtroende. Men det ligger vikt uppå, att denna fond förvaltas väl, så att den icke krymper samman eller försvinner. Tyvärr kan detta lätt ske, om för stora misstag göras. Den i höstas beslutade äggransoneringen möttes av stark och berättigad kritik, och den har inte i fortsättningen blivit bättre.

Flertalet kriskommissioner har vid sin sida ett råd, sammansatt av representerer för den praktiska näringsverksamheten. Det vore därför skäl i, att deras mening inhämtades, innan man planlade en ransonering. Så tycks inte ha skett i många fall, tvärtom synas dessa råd ha spelat en föga framträdande roll. Det kan ju gå bra ändå i en del fall, medan det i andra går sämre. Det är också viktigt att ransoneringar, regleringar, normalprissättningar och dylikt ske i sådan tid att produktionen kan planläggas på ett tillfredsställande sätt. En sak, som nu bör tillgodoses, är jordbrukets behov av utsäde för vårsådden.

Priskontrollnämndens verksamhet har även varit ganska omstridd. Priskontrollen torde också för framtiden kanske bli ännu mera betydelsefull, än vad den hittills varit. Våra varulager tömmas utan att i motsvarande mån förnyas, och denna kapitalrealisation skapar ett överflöd av likvida medel. Just detta överflöd av pengar jämsides med minskad varutillgång anses ju enligt vunnen erfarenhet innebära ett läge, som gynnar uppkomsten av inflationistiska tendenser. För närvarande ha visserligen prisförhållandena på viktiga punkter stabiliserats, men det är uppenbart, att statsmakterna noga måste följa utvecklingen på penningmarknaden.

De stora underskott på statsbudgeten, som förekommit under de senaste åren, innebära givetvis även en fara för inflation. Staten ger ut massor av pengar, vilka icke motsvaras av verkliga inkomster. Dessa pengar sättas i omlopp och skapa ökad köpkraft samtidigt som varutillgången minskar. Underbalanseringen i budgeten rör sig om för våra förhållanden mycket stora belopp, och så länge kriget varar, kommer den säkerligen att fortsätta. Den är emellertid ett nödvändigt ont, ty det skulle vara omöjligt att ur näringslivet genom beskattning ta ut de pengar, som skulle fordras för att budgeten skulle bli balanserad.

Särskilt betänkligt har det varit, att man inte kunnat få något riktigt grepp om hur stora statens ordinarie utgifter ha varit. I detta fall innebär årets statsverksproposition en väsentlig förbättring. Finansministern har lyckats göra en boskillnad mellan de så att säga normala utgifterna och dem, som betingats av de med krisen sammanhängande förhållandena, främst upprätthållandet av den militära beredskapen och säkerställandet av folkförsörjningen. Den uppdelning av riksstaten, som på så sätt har skett, hälsar man med tillfredsställelse.

Men statens utgifter ha nu nått en så svindlande höjd, att man måste bli betänksam. Vårt statsfinansiella läge har för inte så länge sedan varit mycket gott, nu är det synnerligen ansträngt. Upplåningen har tagit väldiga proportioner och statens ränteutgifter ha stigit enormt. Måste upplåningen fortsätta en längre tid i samma takt som hittills, kommer detta att för framtiden medföra allvarliga svårigheter för att bringa balans i budgeten.

Statsutgifternas stegring har även åstadkommit allmän oro och bekymmer i landet. Skulle man söka utläsa folkstämningen ur tidningarna, skulle man kanske få denna oro ytterligare besannad. Från högertidningarna till de socialdemokratiska tidningarna, Örebro-Kuriren icke undantagen och i vilken jag tror, att herr andre vice talmannen för pennan, uttalas starka betänkligheter.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I den senare säges bl. a.: »Riksstaten ger skrämmande upplysningar om hur illa balanserad vår krigshushållning är. — — — Det är alltså inte långt från hälften av krigsutgiften som vi satt oss i skuld för, och endast en mindre del av denna jätteskuld är i dag fonderad.» — Uttalanden i liknande riktning finner man i ett flertal tidningar. Skulle detta vara en mätare på stämningen ute bland folket, skulle man kanske se läget mycket bekymmersamt. Herr finansministern har emellertid, det vill jag liksom den föregående ärade talaren understryka, nog löst frågan på det bästa sätt som det varit möjligt, även om man måste säga, att vi icke för framtiden kunna fortsätta på det sättet. Man frågar sig kanske: huru har det varit möjligt att bära så stora utgifter och huru skola vi kunna betala skulderna? Kostnaderna för försvarsberedskap och vårt försvar äro emellertid hittills av vårt folk bestridda och betalade. Eftersom utgifterna redan äro bestridda, äro de ju också burna av det svenska folket. Nu gäller det endast att kunna fördela bördorna för de lån som upptagits på ett så rättvist sätt som möjligt och i förhållande till bärkraften samt att förebygga att icke alltför stora fluktuationer må uppstå inom näringslivet, som kunna komma att medföra ekonomiska kriser. Men det är därför icke mindre viktigt, att staten sparar på alla områden, där det överhuvud taget är möjligt. Kravet på sparsamhet i statsförvaltningen är nu mera befogat än någonsin tidigare, och jag vill uttrycka den förhoppningen, att det arbete, som nu utföres av de besparingssakkunniga, måtte ge ett gott resultat.

Det är också en viktig angelägenhet, att de medel, som beviljas, komma till den bästa användning. Försvarsväsendet kostar oss nu stora summor och personliga offer, vilka villigt bäras för värn av vår frihet. Men man äger då rätt att ställa det villkor att även på detta område sparsamhet iakttages och att inga utgifter göras i onödan. Den nya försvarsorganisation, som kommer på riksdagens bord under det nu påbörjade riksmötet, är beräknad uppgå till en kostnad på omkring 760 miljoner kronor eller ungefärligen fem gånger så mycket som 1936 års försvarsorganisation ursprungligen beräknades kosta, och likväl synes detta förslag, vad utgifterna beträffar, ej röna motstånd från riksdagens sida.

Försvarsorganisationen innehåller emellertid ekonomiska perspektiv, som kasta starka slagskuggor framför sig, och statsmakterna tvingas att även i detta avseende noga pröva, vilken försvarsorganisation, som är den för oss lämpligaste, och hur den skall vara beskaffad. Kunna därvid av ekonomiska skäl icke alla av försvarets olika grenar givas högvärdig modern utrustning, så bör man lägga ned kostnaderna, där de giva den bästa effekten och där de redan inom en närliggande framtid stärka vårt försvar.

Från dessa synpunkter kan det råda tveksamhet beträffande byggandet av för våra förhållanden större krigsfartyg just nu.

Det är förvisso många och stora frågor, som i år komma på riksdagens bord, och vi ha all anledning att omsorgsfullt och noggrant pröva desamma. Jag är förvissad om att riksdagen i enlighet med sina traditioner även kommer att handla på detta sätt. Jag ber därför, herr talman, att i fråga om yrkandet om remiss få förena mig med de föregående talarna.

Herr Larsson, Sam: Herr talman! När nu för tredje gången sedan det stora krigets utbrott en lagtima riksdag sammanträder och man vid remissdebatten tvingas att söka bilda sig en uppfattning om vårt lands läge, om hur bokslutet för det senast förflutna året ser ut och om utsikterna för framtiden, kunde det måhända synas naturligt och lockande att ingå på kritik av begångna misstag och felaktiga kalkyler, att fördjupa sig i svartmålningar av det ekonomiska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

läget för stat och kommuner liksom för de enskilda medborgarna, att jämlra sig över alla de svårigheter, som kriget och krisen samt förra årets missväxt medfört för vår folkhushållning, samt slutligen att ställa ett horoskop för framtiden, vilket sannerligen icke kunde uppvisa många ljusa sidor. Från detta skall jag emellertid helt avstå. Jag nöjer mig i stället med att tacksamt konstatera, att Sverige hittills lyckats hålla sig utanför det krig, i vilket snart hela den övriga världen är indragen. Och jag noterar också med största tacksamhet, att vårt allmänna läge visst är svårt men att vi i jämförelse med flertalet övriga länder i Europa och i synnerhet i jämförelse med våra nordiska brödrarfolk intaga en gynnad och i många avseenden fördelaktig ställning. Allt gnäll och tjat om våra bekymmer är därför otillbörligt.

Alltjämt betraktar jag det som en stor fördel, att vi under denna allvarsmättade tid kunnat åstadkomma och vidmakthålla en nationell samling till värn om våra livsintressen. Samlingsregeringen har enligt min mening utan minsta tvivel varit en stor styrka för vårt land. Väl har det sannolikt gnisslat understundom i sammanhållningen. Och väl har det nog ibland kunnat kännas påkostande för det ena eller det andra av partierna att för sammanhållningens skull nödgas offra någon del av de egna önskemålen. Men det har gått — och till synes utan större svårigheter — att bibehålla samlingen. För detta har det svenska folket anledning att känna tacksamhet. Det skänker trygghet att veta, att alla viktiga avgöranden träffas under solidariskt ansvar av ledande representanter för samtliga betydande politiska meningsriktningar i vårt land. Och det är sannerligen icke blott de så att säga officiella talesmännen för riksdagens partigrupper, som betyga samlingsregeringen sin anslutning. Bakom dem står praktiskt taget hela riksdagen och likaså praktiskt taget hela det svenska folket.

En sådan solidaritetsförklaring som denna utesluter givetvis icke, att man i olika avseenden kan ha en annan mening än regeringen. Det är om de stora huvudlinjerna man är ense, om *målet* för den svenska in- och utrikespolitiken. Även i mycket betydelsefulla detaljspörsmål måste det vara tillåtet att hysa och uttala en från regeringen avvikande mening. För egen del skall jag i två avseenden anmäla, att jag icke kunnat ansluta mig till eller blivit övertygad om riktigheten av regeringens ställningstagande.

Den ena avvikelserna gäller regeringens tryckfrihetspolitik. Jag är livligt övertygad om att man på detta område är inne på felaktiga och för framtiden farofyllda vägar. Jag har röstat emot de ändringar i tryckfrihetsförordningen, som tyvärr vidtagits. Men verkningarna av dessa grundlagsändringar ha ännu lyckligtvis ej gjort sig mycket märkbara. Däremot är regeringens flitiga användning av det äldre lagbudet om konfiskering av tidningar utan rättegång ägnad att ingiva bekymmer. Jag skall givetvis icke ingå på några detaljer, men jag kan icke underlåta att framhålla, att jag i några fall varit i tillfälle att läsa på detta sätt konfiskerade tidningar, och jag har trots allvarligt bemödande omöjliggen kunnat förstå, huru genom dessa tidsningsnummer »missförstånd med utländsk makt sig uppåt». Jag skulle icke heller tro, att vederbörande tidsningsredaktör kunnat av regeringens beslut taga rättelse för framtiden, i all synnerhet som han ju icke lär erhålla upplysning om vad det är i tidningen, som föranlett konfiskeringen. Naturligtvis kan man fordra, att tidsningspressen i dessa tider ålägger sig aktsamhet och försiktighet särskilt vid behandling av utrikespolitiska förhållanden. I stort sett vågar jag påstå, att pressen också gjort detta. Men försiktighet är ändock, herr talman, icke den *enda* dygd en tidsningsman bör besitta. Ibland bör han också ha mod att ärligt och öppet säga ut sin personliga mening om missförhållanden och orättfärdighet. Och det bör han ha rätt att göra även i de fall, då de, som begått orättfärdigheten, icke vilja ha

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den omtalad. Regeringen bör enligt min mening icke vara så lyhörd för klagomål på pressen och så tjänstvillig med konfiskering, som den hittills synes ha varit. Den kan ändå aldrig vara anmärkningarna till lags, det framgår ej minst av den omständigheten, att flera offentliga anföranden av regeringsmedlemmar föranlett att missförstånd med främmande makt yppat sig.

Den andra punkt, i vilken jag nödgas tillkännagiva en från regeringen avvikande mening, gäller omfattningen och arten av de upplysningar som lämnas till riksdagen och allmänheten i viktiga frågor. Givetvis förstår även jag att man i dessa tider måste vara återhållsam med meddelanden, som, om de offentliggöras, kunna lända riket till skada. Det måste alltid bli en omdömessak att avgöra, huru mycket man kan meddela. Men jag vågar tro att även försiktigheten kan gå för långt och att det ibland medför större faror att tåga än att öppet klarlägga förhållandena. Visst förstår jag att regeringen väl vågar säga det svenska folket sanningen även om ömtåliga ting och att dess tystnad oftast beror på att man ej vill blotta det, som icke bör yppas för utländska lyssnare. Men även med allt rimligt hänsynstagande till sådana synpunkter kan jag omöjligen frigöra mig från den känslan, att regeringen i sin försiktighet går *för* långt. Det ryktesspridande, som under svåra kristider har så lätt att uppkomma och åstadkomma ohägn, tar större fart, när objektiva och sakkunniga redogörelser från auktoriativt håll sällan lämnas. Regeringen skulle helt säkert göra det svenska folket mycket mera oemottagligt för skadligt ryktessprideri och för allt slags osvensk propaganda, om den med större öppenhet lämnade det redogörelser för viktiga frågor avgörande och för de skäl, som ha föranlett ställningstagandet.

Om vårt lands utrikespolitiska förhållanden skall jag vid detta tillfälle icke uttala mig dels därför att riksdagen rätt nyligen haft tillfälle att dryfta dessa spörsmål vid både en enskild och en offentlig överläggning, dels också därför att jag förmodar att regeringen, när helst så av förhållandena påkallas, skall lämna riksdagen tillfälle till en särskild utrikespolitisk debatt. Endast i fråga om våra nordiska brödrar skall jag tillåta mig att yttra några ord. Det är självklart att vi svenskar måste känna det ohyggligt att vi så litet kunna göra för att bringa hjälp åt våra bröder i väster och öster, som befinna sig i nöd, delvis på svältgränsen. Det är en ringa tröst att vi med sanning kunna säga, att vi gjort vad vi kunnat göra. Så vilja vi ock i fortsättningen förfara, men våra möjligheter äro tyvärr strängt begränsade. Må det en gång kunna sägas om våra dagars svenskar, att de icke försummat något, som kunnat göras för att bistå brödrafolken. Jag tänker därvid icke allenast på rent materiell hjälp, utan även exempelvis på diplomatiskt ingripande eller stödjande där sådant är påkallat och möjligt.

När nu statsverkspropositionen skall remitteras till vederbörande utskott, tillhör det ritualen att göra uttalanden om det ekonomiska och statsfinansiella läget och särskilt om finansplanen. Vid något föregående tillfälle har jag om finansministerns alltid klara och rediga framställning tillåtit mig uttala, att den erhållit en alltför akademisk och teoretisk form, som gjorde den svårförståelig för oss lekmän. En dylik anmärkning kan enligt min mening icke göras mot årets framställning. Den är både överskådlig och lättfattlig. Om den ändock icke läses med någon hänförelse, är detta icke finansministerns fel. Det beror på att vårt ekonomiska läge är så ansträngt, att varje granskning därav måste ingiva bekymmer.

Berömvärt synes det mig vara, att finansministern nu sökt uppdelat statens utgifter i dels mera bestående, dels kristidsbetonade. Huruvida denna uppdelning i allo genomförts på ett lyckligt sätt, vågar jag icke göra något uttalande om, även om jag på vissa punkter är benägen att sätta frågetecken.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Mest oroväckande synes mig den omständigheten vara att statsskulden växer på ett lavinartat sätt och att så stor del av statsutgifterna måste täckas med lånemedel. Naturligtvis kan jag icke förorda att man skattevägen uttager större belopp till statsutgifternas täckande än finansministern föreslagit. Redan det han förordat eller förebådat kommer att ställa näringslivet och det stora flertalet enskilda skattebetalare i ett bekymmersamt läge. Men det är icke desto mindre betänkligt att med lån täcka så stor del av budgeten som nu föreslås.

Att vi för lång tid framåt måste inställa oss på en sänkt levnadsstandard, måste tyvärr vara obestriddligt. Ännu märkes emellertid mycket litet därav inom stora delar av folket. Den kontanta penningtillgången är riklig. Vi äta upp eller förbruka våra råvarutillgångar. Något systematiskt sparande ser man knappast till. Det ser ibland ut som om det svenska folket antingen skulle spekulera i att kriget snart är slut och att allt då reder upp sig eller också tänka: efter oss kommer syndafloden och då är det bäst att leva livets glada dagar så länge vi kunna. Den som besöker en fullpackad Stockholmsrestaurang under dessa tider, kan sannerligen icke få någon känsla av att vårt folk lever i en svår kristid med höga skatter, dyra levnadskostnader och snabbt växande skuldbörda.

Jag hoppas att finansministern ännu har sådan hand över penningväsendet och prisbildningen, att han kan hindra en okontrollerad inflation. Men det finns onekligen oroande tecken, och det är ingalunda omöjligt att han tvingas till åtgärder — i och för sig allt annat än eftersträfvansvärda — för att begränsa köpkraften för konsumtionsändamål. Även detta finge vi finna oss i, om det är oundgängligt för bevarande så långt sig göra låter av penningvärdet.

Att finansministern tillsammans med departementscheferna eftersträvat en sparsam budget synes mig vara uppenbart. Ibland kan man till och med sätta i fråga, om det verkligen är klok sparsamhet att visa den största återhållsamhet i fråga om ordinarie anslag exempelvis till ämbetsverk för dess personalbehov samtidigt som väldiga belopp gå till kristidskommissionerna, ibland för utgifter som icke förefalla alldeles oundgängliga, eller till så höga löner åt kommissionernas personal, att de gamla ämbetsverken icke alls kunna konkurrera. Därigenom kan rekryteringen av personal till alldeles nödvändiga ordinarie statsutgifter i hög grad försvåras, samtidigt som en orättvisa begås mot de statstjänstemän, som få vänta oskäligt länge på välförtjänt befordran endast av den anledningen, att den yttersta återhållsamhet visas vid behandling av ämbetsverkens äskanden.

När det gäller anslagen för landets försvar ha vi nu nått upp till så väldiga belopp, att desamma för blott kort tid sedan skulle ansetts otänkbara. Ingen vågar väl emellertid på någon mera väsentlig punkt påyrka nedskrivningar av försvarsministerns förslag. Så utsatt som vårt läge är, så stora risker som hota oss, om olyckan skulle komma över oss, måste vi nog säga, att inga penningoffer äro för stora när det gäller att skapa största möjliga utsikter att bjuda en eventuell angripare så effektivt motstånd att han tvingas överväga riskerna och kostnaderna vid ett angrepp. För min del har jag därför ingen erinran mot den betydande ytterligare försvarsförstärkning som nu föreslås. Jag hälsar tvärtom med största tillfredsställelse att förslagets grundlinjer redan nu kunnat meddelas, och jag vill uttala min beundran för det jättearbete, som på mycket kort tid utförts av försvarsministerns närmaste medhjälpare. Tillfredsställelse har jag också anledning uttala över att man allvarligt eftersträvat och — som jag hoppas — även lyckats skapa verklig planmässighet för en viss tidsperiod i försvarsföranstaltningarna.

Men om man sålunda enligt min mening utan knot skall bära de tunga eko-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nomiska bördor, försvaret nu fordrar, så måste man å andra sidan ha en ovillkorlig rätt att kräva att de väldiga beloppen bli riktigt använda och att även på detta område klok sparsamhet med statens medel till det yttersta iakttages. Tyvärr måste jag säga, att tilltron till de militära myndigheternas ekonomiska sinne icke är obetingad. Det vore kanske för mycket begärt att av de militära förvaltningsorganen och cheferna fordra att de skulle kunnat bemästra alla de oförutsebara svårigheter, som mött dem under de senaste årens extraordinära förhållanden. De ha kanske ibland tänkt så, att huvudsaken är att vi åstadkomma det mesta möjliga till försvarets stärkande, det må sedan kosta vad det vill. Och när så många hundra miljoner kronor ställts till deras förfogande, är det kanske icke så underligt om många av dem i någon mån ha förlorat sinnet för pengarnas värde. Att fel och misstag ha begåtts är då lätt förklarligt och understundom kanske ursäktligt. Men, herr talman, det är ändå för försvarets egen skull oundgängligen nödvändigt att med allvar påtala det slöseri, som förekommit, och att med lika stort allvar mana till att för framtiden undvika allt som göres utan iakttagande av behörig sparsamhet.

Gårdagens tidningsuppgifter om krisrevisionens anmärkningar rörande ombyggnaden av »Patricia» kom säkerligen för de flesta av oss som en svår chock. Även om åtskilligt kan anföras till vederbörandes försvar, återstår förvisso så mycket av berättigade anmärkningar att stränga åtgärder mot de för slöseriet skyldiga helt säkert skola krävas av folkets sunda rättsmedvetande. Och det sämsta av allt vore, om man sökte släta över felen. Skulle så mot all förmodan ske, då vore folkets nyväckta försvarsintresse i verklig fara. För min del vill jag uttala ett uppriktigt tack till krisrevisionen för att den lagt papperen på bordet. Landet och försvaret har allt att vinna och ingenting att förlora på att offentlighetens fulla ljus faller över affärer av detta slag.

I detta sammanhang och i anslutning till vad jag förut sagt om önskvärdheten av större offentlighet över viktiga frågors handläggning skulle jag vilja efterhöra, om det icke vore möjligt att för riksdagen lämna en redogörelse för krisrevisionens arbete och dess resultat. Jag förstår väl, att vissa delar därav måhända icke kunna offentligen redovisas. Men detta kan väl omöjligen gälla allt vad krisrevisionen påtalat. För min del är jag livligt övertygad om att tilltron till myndigheterna — ej minst försvarets — skulle ökas, om man inte så nitiskt satte hemligstämpel på allt vad anmärkningar heter. Och långt farligare än det är att blotta någon svag punkt är det utan minsta tvivel, om allmänheten bibringas den uppfattningen, att man vill dölja sanningen, så snart den kan vara obehaglig för någon myndighet. Att allmänheten får den uppfattningen kan omöjligen undvikas, så länge man uraktlåter att offentligen framlägga resultaten av krisrevisionens arbeten, där detta utan skada för rikets säkerhet eller jämförlig anledning kan ske. Den demokratiska statens medborgare tåla vid att höra sanningen, även om den är obehaglig, men de finna sig icke i att bli förda bakom ljuset eller att få verkligheten framställd i felaktig dager.

Med vad jag nu sagt har jag ingalunda velat misstänkliggöra försvarets målsmän. Jag vill tvärtom öppet och uppriktigt säga ifrån att det svenska folket har all anledning att hysa och uttala den varmaste tacksamhet till försvarets män — chefer i alla grader liksom menige — för ett uppoffrande och hängivet arbete till landets värn. Ingenting har under de senare åren glatt mig så mycket som den omständigheten, att vårt tröga och fredsvänliga svenska folk börjat förstå, att freden och friheten måste värnas och att det värnet kräver stora offer, men att offren *måste* göras, bördorna *måste* tagas. Vi ha fått en för Sverige alldeles ny mentalitet, en ny försvarsvilja, som är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

beredd till allt för att värna fosterlandets frihet. Jag hoppas att vi också fått en ny anda inom försvarsväsendet, en förtroendefull samverkan mellan befäl och manskap, som visserligen icke efterger disciplinen, men som står fjärran från den maskinmässiga drillen. Jag hoppas med andra ord att våra pojkar under militärtjänsten bibringas en känsla av att även de ha en viktig uppgift att utföra, som kräver också andra insikter än att automatiskt lyda givna order. Om så är fallet, få vi en armé av ansvarskännade män, redo att följa sina officerare i de svåraste värv.

Herr talman! Kristiden, som medfört så många obehag och plågor, har ändå haft det goda med sig — och det uppväger många gånger om olägenheterna och bördorna — att den gjort klart för det svenska folket, att vi alla sitta i samma båt, att de olika partierna, de motstridiga uppfattningarna betyda så försvinnande litet i jämförelse med det som är gemensamt för oss alla, vår fäderneärvda frihet, som vi med alla våra samlade krafter till det yttersta äro beredda att värna.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är endast en sak jag skulle vilja beröra. Under min bortovaro från kammaren har herr Johansson till mig framställt en fråga om vilka åtgärder, som regeringen ämnar föreslå riksdagen för att möjliggöra ett effektivt bekämpande av den statsfientliga verksamheten.

Som man väl vet inom riksdagen har frågan om åtgärder mot samhällsskadlig verksamhet varit föremål för noggrann prövning inom regeringen. Därvid har också det s. k. partiförbudet och med detta sammanhängande spörsmål ingående diskuterats. Om lämpligheten och nödvändigheten av att tillgripa en sådan åtgärd ha olika meningar gjorts gällande inom regeringen, liksom fallet varit här i riksdagen och i den offentliga debatten. Resultatet av övervägandena har blivit, att regeringen för närvarande icke kommer att förelägga riksdagen förslag om tillämpning av 1940 års lag. De för regeringens ståndpunkt bestämmande synpunkterna ha sammanfattats i motiveringen till det i trontalet bebadade förslaget om skärpt lagstiftning mot verksamhet, som är skadlig för rikets säkerhet. Detta förslag är i andra delar ännu icke slutjusterat och har sålunda icke kunnat i sin helhet offentliggöras före dagens debatt. Något hinder för att redan nu meddela kammaren den nämnda sammanfattningen förefinnes emellertid icke. Den lyder:

»Den lagändring som nu föreslås, innefattande i huvudsak skärpning av straffbestämmelserna mot förräderi och andra för rikets säkerhet menliga brott, ingår som ett led i statsmakternas kontinuerliga åtgärder till skydd för statens säkerhet. Det är ett sedan många år känt faktum, att inom vårt land finnas individer och sammanslutningar, vilkas verksamhet, särskilt i tider av oro, utgöra ett hot mot allmän ordning och säkerhet. Genom sin bundenhet till främmande intressen samt sitt markerade ställningstagande för dessa kunna ifrågavarande sammanslutningar genom sin verksamhet också vålla utrikespolitiska komplikationer. Det är en klar nödvändighet för statsmakterna att övervaka sådan verksamhet och förhindra att den blir till allvarlig skada för landet. Som en beredskap i sådant hänseende antog 1940 års riksdag en lag innefattande befogenhet att upplösa vissa sammanslutningar. Det har varit under övervägande att bringa denna lag i tillämpning. Även om den samhällsskadliga verksamheten därigenom skulle försvåras är det emellertid tydligt och ävenledes bestyrkt av erfarenheter från andra länder, att genom upplösningen i och för sig denna verksamhet icke skulle kunna förhindras. Det må t. ex. erinras om, att grundlagen icke medger riksdagsledamots uteslutning ur riksdagen, därför att det parti denne till-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hör blivit upplöst, och att icke heller ett upplöst partis tidningsorgan kunna indragas eller eljest förhindras utkomma enbart på grund av att partiet förklarats illegalt. För att ett ingripande enligt upplösningslagen skulle helt fylla sitt ändamål erfordras sålunda ytterligare åtgärder, vilka skulle innebära en sådan inskränkning i de av författningen garanterade allmänna fri- och rättigheterna, att den måste väcka betänksamhet. Även mycket långt gående åtgärder kunna emellertid bli nödvändiga, därest den samhällsskadliga verksamheten icke med andra medel kan stävjas. Det folkstyrda samhällets rätt att till det yttersta skydda sig mot upplösande krafter är lika oomtvistlig som statsmakternas skyldighet att övervaka och ingripa mot sådana krafter.

Även om någon överhängande fara för omstörtning av vårt statsskick icke kan anses vara för handen och sålunda ytterligt gående åtgärder för närvarande icke allmänt framstå såsom ovillkorligen nödvändiga, synes dock en utbyggnad av samhällsskyddet vara välbetänkt. Det har kunnat fastställas, att under de senaste åren brott riktade mot rikets säkerhet förekommit eller planlagts i en icke obetydlig omfattning, delvis under ledning av utländska agenter. Det är anledning att observera, att i dessa brottsliga förehavanden deltagit åtskilliga personer, som tillhört eller tillhört det kommunistiska partiet eller annat ytterlighetsparti. Det har också kunnat konstateras, att dessa partier genom sin verksamhet vållat svårigheter av utrikespolitisk art. Det har därför befunnits önskvärt att stärka effektiviteten av den kontroll och övervakning, som nu utövas. I sådant syfte har en förstärkning av polisen ägt rum och ytterligare sådan kan övervägas. Därjämte övervägas åtgärder för effektivare övervakning av vissa tidningar och för snabbare ingripande mot dessa i förekommande fall. Även den straffskärpning, varom förslag nu framlägges, utgör som nämnts ett led i åtgärderna mot samhällsskadlig verksamhet. Frågan om att tillgripa mera vittgående mått och steg lärer bli beroende på huruvida de nu tillämnade åtgärderna visa sig tillfyllest.»

Herr talman! Jag har för tillfället intet att tillägga.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall tillåta mig att knyta några reflexioner till yttranden, som fällts i främsta rummet av herr Johansson i Fredrikslund men även av herr Gränebo. Frågan, huruvida man skall låta dyrtiden i stegrande riktning påverka avgifterna till socialförsäkringen, skall jag dock inte upptaga till diskussion, utan vill bara fästa uppmärksamheten på att avgifterna till folkpensioneringen nu utgå efter mycket bestämda principer med en procent på det taxerade beloppet. I den mån personer, som ha att betala sådana avgifter och vilkas inkomst icke överstiger 2,000 kronor eller, när det gäller äkta makar, 4,000 kronor, få sin inkomst ökad, så ökas också deras faktiska avgifter till folkpensioneringen. Det är säkerligen en mycket vanskelig väg att göra en procentuell förhöjning av de avgifter, som det här är fråga om. Emellertid skall jag inte nu gå närmare in på denna punkt, men jag vill dock beröra en sak.

Bland utgifterna till pensioneringen upptages i det nuvarande budgetförslaget ett belopp av icke mindre än 174 miljoner kronor för de ordinarie folkpensionerna plus dyrtidstillägg å dessa. Men av dessa 174 miljoner kronor betalas faktiskt av de pensionerade själva icke mindre än 80 miljoner kronor; 50 miljoner kronor av de inlöpande avgifterna gå nämligen till att finansiera folkpensionerna, och därtill kommer beräknade 30 miljoner kronor i ränta å pensionsfonden. Jag vill alltså att man skall ha klart för sig, att denna jättelika summa av 174 miljoner kronor icke är det belopp, varmed skattebetalarna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

belastas, utan att det endast är något mer än hälften som faller på skattebetalarna. 80 miljoner kronor inflyta nämligen, som sagt, genom de försäkrades avgifter och genom räntan på tidigare inbetalade avgifter.

Herr Johansson tog vidare upp ett spörsmål, som är av mycket stort intresse. Han hänvisade till det faktum, att det inom vissa näringsområden visat sig svårt att mobilisera tillräcklig arbetskraft. Vad skogen beträffar, få vi väl ändå anse det konstaterat, att det, trots alla svårigheter, har lyckats att mobilisera erforderlig arbetskraft för avverkning av tillräckligt med ved enligt de uppgjorda planerna. Men oavsett detta skall jag tillåta mig att lämna några upplysningar om arbetslöshetsläget i vårt land under denna höst eller, om man så vill, förvinter.

Vad den anmälda arbetslösheten beträffar, således de hjälpsökande arbetslösa, var siffran i november månad 1941 lägre än för något av de föregående åren efter 1929. Vi hade ju en högkonjunktur av alldeles osedvanliga mått under åren 1937, 1938 och 1939. Detta hindrar som sagt icke, att den anmälda arbetslösheten för november månad 1941 var lägre än för något av dessa år. Den är däremot för december månad 1941 högre än för decembermånaderna under ett par av nyssnämnda år; under december månad 1941 var antalet anmälda arbetslösa 19,500 stycken. Det är emellertid en mycket låg siffra med tanke på att vi under december komma in i vinterkonjunkturen och att siffran avser tiden ända fram till den 31 december. Under december månad röner arbetslösheten inverkan av att under julveckan inställd drift icke alltid blir återupptagen före årsskiftet. Denna siffra är, som sagt, högre än motsvarande siffror för åren 1939 och 1937 — den överstiger med cirka 6,000 siffran för december 1939 — men den är lägre än motsvarande siffror för åren 1938 och 1940. 1940 års decembersiffra överstiger sistlidna års decembersiffra med ungefär 4,000.

Om jag går till siffrorna för arbetslösheten inom fackförbunden — jag har tyvärr, eftersom de statistiska sammanställningarna därifrån inkomma sent, inga senare sådana att anföra än för sistlidna oktober månad — finna vi att för oktober månad 1941 var den redovisade arbetslösheten inom fackföreningsrörelsen 8.2 % av de rapporterade förbundens medlemmar. Motsvarande månad året förut var den 11 %, 1939 var den 8 %, alltså 0.2 % lägre. För 1937, som är det år, som visar den närmast lägsta siffran, låg den 0.1 % över oktober-siffran för 1941.

Jag har funnit det angeläget att anföra dessa siffror, därför att de ju tyda på att man har lyckats anpassa arbetsmarknaden ganska väl efter de olika behov som ha förekommit, och trots att bristande råvarutillgång och andra omständigheter föranlett begränsad drift inom vissa områden, har en överflyttning av arbetskraft kunnat ske i så pass stor omfattning, att även fackföreningsrörelsens arbetslöshetssiffror äro osedvanligt låga i jämförelse med vad man varit van vid. Sålunda var arbetslöshetssiffran för 1939 0.8 % högre än för 1941. Jag har ansett det vara önskvärt att här angiva dessa siffror till belysande av hela situationen på arbetsmarknaden.

Det var emellertid inte denna sida av saken som herr Johansson närmast berörde, utan frågan, huruvida det kunde vara försvarligt att under dessa tider så hushålla med arbetskraften, att man tillät en mängd korttids- och halvtidsarbeten i stället för att försöka få ut dem, som voro arbetslösa vissa dagar eller vissa timmar i veckan, till annat arbete, och närmast gällde det då att ställa dem till förfogande för arbete inom jordbruk och skogsbruk.

Jag vill då fästa uppmärksamheten på vissa uppgifter i sista häftet av Sociala Meddelanden. Det har av socialstyrelsen gjorts en undersökning beträffande arbetarantal och arbetstid för veckan den 16—22 november sistförflutet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är. Enligt preliminära sammanställningar ha något över 7 % av samtliga arbetare inom de egentliga industrigrupperna förkortad arbetstid. Motsvarande siffror under 1940 var 11 %. Antalet arbetare i korttids- och halvtidsarbete har alltså gått ned med något mer än en tredjedel, om man ser på hela den svenska industrien. Veckoarbetstiden inom samtliga arbetaregrupper tillsammanantagna var i november 1941 47 timmar. I november 1940 var den 46.6 timmar i veckan. Detta säger kanske inte så mycket, men mera säger det förhållandet, att de industriområden, inom vilka halvtidsarbete förekommer i mera avsevärd utsträckning, äro textilindustrien och skoindustrien. Om man nu vet, att det stora flertalet anställda inom såväl textil- som skoindustrien är kvinnor, så ser det knappast ut, som om det skulle vara mycket att vinna med ett försök att åstadkomma en justering där. Ingen drömmer väl om att vi kunna skicka den kvinnliga arbetskraften ut i skogsarbete, och även om en del av kvinnorna skulle kunna användas i jordbruksarbete, var det väl kanske ändå inte precis det, som herr Johansson tänkte sig. Jag har bara velat lämna dessa upplysningar, så att var och en skall kunna bedöma vad man tror sig kunna göra på detta område och vad som möjligen kan vara försummat.

En annan fråga, som herr Johansson berörde, var jordbrukarnas byggnadsfråga. Han påpekade att det gått åtta månader, sedan riksdagen i huvudsak anslöt sig till vissa riktlinjer för lösande av denna fråga, som voro uppdragna i en kungl. proposition i byggnadsfrågorna i allmänhet. Ja, det är riktigt, att det har visat sig vara förenat med mycket stora svårigheter att få till stånd sådana överenskomelser, som kunna tillfredsställa parterna på denna arbetsmarknad. Det har förts förhandlingar, långvariga förhandlingar, först under ledning av en tillkallad ordförande och sedermera under ledning av en av Kungl. Maj:t tillsatt förliknings- eller medlingskommission. Ingendera av dessa ha lyckats uppnå något resultat. Ståndpunkterna parterna emellan ha i detta avseende varit allt för skiljaktiga, delvis även i principiellt avseende. Det är ingenting att dölja, att det i detta spörsmål har dykt upp olika meningar om hur man skall kunna komma till rätta med problemen. Det är ju ganska självklart, att även under en samlingsregerings tid, under en nationell samling som ju närmast avser de utrikespolitiska frågorna men självfallet också skall inverka på de inrikespolitiska spörsmålen, kan klyftan mellan de gamla olika åsikterna i arbetsmarknadsfrågor och sådant icke vara helt överbyggd bara på grund av att de olika riksdagspartierna ha enat sig om att försöka samsas i en regering och sedermera även i riksdagen, så långt man kan. Det kan hända att man inte kan vänta sig att den någonsin skall bli helt överbyggd, och det framgår väl av herr Johanssons anförande och av mitt svar nu, att det föreligger meningsskiljaktigheter om de rätta metoderna att lösa sådana här problem.

Vad jag kan säga är endast det, att i det nuvarande läget torde arbetslönsfrågorna, hur viktiga de än äro, knappast ha den dominerande betydelse för bygghuset på landsbygden, att man skulle kunna förvänta sig någon större byggnadsverksamhet på landsbygden för jordbrukets behov, ens om de längst gående kraven från jordbrukarnas sida bleve tillgodosedda. Materialpriserna äro nämligen för närvarande så höga, att de sannolikt skulle lägga avgörande hinder i vägen för i varje fall en mera omfattande byggnadsverksamhet på landsbygden. Jag vill bara påpeka den saken. Jag tror inte att man löser frågan genom att endast inrikta sig på löneproblemet, utan jag tror att problemet om materialprisen för närvarande är minst lika viktigt. Detta hindrar icke, att det efter min uppfattning bör göras nya försök att komma till rätta med detta problem. Jag kan nämna att regeringen håller på att förbereda en utredning. Frågan blev icke på ett tillfredsställande sätt belyst av den förra utredningen av byggnadskostnadssakkunniga. Man fick veta, hur kostnaderna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för jordbruksbyggnader fördelade sig och att man icke kunde vänta sig, att jordbruket skulle kunna bära dessa kostnader — det tror jag att alla äro villiga att erkänna. Men man fick icke en sådan utredning, att man precis kunde peka på de punkter, där justeringar måste ske för att man om möjligt skulle kunna nå fram till en uppgörelse mellan parterna. Jag förmodar att man dock är allmänt ense om att frivillighetens väg även på detta område är den bästa vägen, om det visar sig att man kan komma fram på den.

Det är således regeringens avsikt att igångsätta en utredning för att närmare få klargjort, vad det är som gör att denna byggnadsverksamhet på landsbygden, som man här syftar på, så avgörande skiljer sig från annan byggnadsverksamhet, att de priser, som betalas enligt det vanliga avtalet, icke äro rimliga. För min del vill jag säga, att jag icke har ändrat uppfattning i förhållande till de uttalanden, som gjordes i 1941 års proposition om byggnadsverksamheten, men jag vill fästa uppmärksamheten på att även om man har en uppfattning om efter vilka linjer lösningen av ett visst problem bör sökas, är det ju inte därmed sagt, att man vill tillgripa vilka medel som helst för att avdenna sin uppfattning försöka skapa ett faktum. De gamla, jag höll på att säga fyrtioåriga, striderna inför den svenska allmänheten och i den svenska riksdagen torde väl ha klargjort, att det vid lösandet av arbetsmarknadsfrågor finns så pass ömtåliga problem, som man måste taga hänsyn till, att det icke räcker med att någon stiger upp och dekreterar, att nu *skola* statsmakterna genomföra sin vilja, som det heter. Jag skall bara erinra om hur det gick på sin tid med frågan om tredje mans rätt. Det var ju mycket nära den gången, att vi hade kunnat enas om en lösning, men i sista upploppet visade det sig även då, att det kvarstod sådana meningsskiljaktigheter, att försöket misslyckades trots alla jämningsförslag, och sedermera har ingen visat sig särskilt intresserad av att taga upp saken igen. Det vore ju inte önskvärt, att man skapade en liknande situation här.

Vi komma inom socialdepartementet att göra undersökningar, om det finns en framkomlig väg, och detta gäller även frågan om lagstiftning. Men för att man inte nu skall draga några falska slutsatser ur mitt uttalande om att sådana undersökningar skola göras, vill jag samtidigt betona, att jag icke kan lova, att det ur sådana undersökningar kommer att framgå ett positivt resultat. Jag vill ha klarlagt den saken, så att det inte senare framkommer påståenden, att jag har gjort utfästelser, som jag inte kunnat eller rent av inte velat infria. Jag tror inte det skall behöva dröja många dagar, innan denna utredning blir tillsatt, och sedan den har fått arbeta, är det min förhoppning att man i denna fråga liksom i så många andra skall kunna enas och samlas om en gemensam linje.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! De förhållanden inom försvarsväsendet, som varit på tal här i dag, ge mig anledning att yttra några ord. Jag vill därvid icke gå in på sådana frågor, som avse en kommande proposition rörande det fortsatta utbyggandet av försvarsväsendet — dem vill jag något skjuta på framtiden, till dess regeringen har tagit ståndpunkt till en proposition i ämnet. Det, som närmast föranleder mig att här taga till orda, är i stället de uttalanden om sparsamhet och noggrannhet vid förvaltningen av försvarets medel, som ha gjorts. För min del kan jag icke annat än på det starkaste understryka nödvändigheten av att användningen av de för försvarsändamål anslagna medlen sker med noggrannhet, planmässighet och sparsamhet.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det har här framställts vissa önskemål om behandlingen av det arbetsresultat, vartill krisrevisionen kommer. Man har önskat, att detta måtte kunna på något sätt föreläggas riksdagen. I själva principfrågan har jag ingen invändning att göra, men jag tycker ändå, att det kanske vore skäl att man något tänkte efter, hur krisrevisionen arbetar, ty därav följa vissa svårigheter att förelägga hela arbetsresultatet för andra myndigheter. Detta har hittills icke skett ens inför regeringen. Krisrevisionens huvuduppgift är att försöka följa den statliga verksamheten, framför allt de områden, som kunna betraktas såsom mera onormala, och användningen av medlen, samt på tidigaste möjliga skede ingripa för att göra påpekanden för myndigheterna, så att dessa påpekanden omedelbart skola kunna leda till rättelse. Det är ju i detta avseende, som krisrevisionen utför större delen av sin verksamhet. Det är ett nyttigt och mycket vidlyftigt arbete, som krisrevisionen sålunda utför, men det blir ju ingenting att så att säga berätta om. På ett ställe är krisrevisionen framme och säger: »Den saken bör inte göras så. Bör den inte i stället göras så, och bör inte den eller den åtgärden vidtagas för att skapa bättre effektivitet?» I allmänhet leda ju sådana påpekanden till överenskommelser med de förvaltande myndigheterna om förändringar och förbättringar, och på det sättet har krisrevisionen otvivelaktigt sparat ofantliga belopp åt statsverket.

Krisrevisionens arbete har hittills förelagts regeringen huvudsakligast på det sättet, att krisrevisionen inför regeringen lämnat redogörelser för vissa särskilt påtagliga ting som ha inträffat, med uppgift om vad som åtgjorts för att vinna rättelse och hur de särskilda frågorna ligga, men detta har gällt endast ett mycket litet antal av de ting, som krisrevisionen har sysslat med. Inom parentes kan jag ju påpeka, att krisrevisionens undersökningar i åtskilliga fall ha lett till att åtgärder omedelbart inletts mot vederbörande inför domstol.

Dessa redogörelser, som lämnas regeringen, beröra ofta mycket ömtåliga ting, och åtminstone vid den tidpunkt, då redogörelsen lämnas, skulle det ofta vara omöjligt att förelägga resultatet för allmänheten, emedan man då skulle blotta förhållanden, som icke böra blottas. Någon enstaka gång går krisrevisionen till regeringen med en anmälan i ett konkret fall, men jag tror att alla veta lika bra som jag, att detta förekommer ytterligt sällan. Med den form, som krisrevisionens arbete hittills haft, blir det därför inte så lätt att ge en sammanhängande framställning inför riksdagen. Det har t. ex. i andra kammaren i dag kastats fram den tanken, att krisrevisionen skulle göra en särskild berättelse av samma natur som den som riksdagens revisorer göra och att den berättelsen sedan skulle framläggas för regeringen — antar jag — och därpå inför riksdagen. Jag kan inte ta någon ståndpunkt till den frågan just nu, utan om den skall tas upp, får den ytterligare prövas och beredas. Det blir ju närmast min kollega finansministern, som får ha ledningen av detta arbete. Det är ju möjligt, att man på det sättet kan nå fram till att allmänheten får en fullständigare kunskap om det arbete, som krisrevisionen utför.

I dagens debatt har det också talats om ett särskilt fall, fallet Patricia, där krisrevisionen i förrgår ingav en anmälan till Kungl. Maj:t om den undersökning, som krisrevisionen utfört. Det är klart, att jag inte gärna kan undgå att här något beröra den saken, eftersom den har vidrörts av flera talare, men samtidigt ber jag att få understryka, att jag här står inför en mycket svår uppgift. Å ena sidan är det självklart — det behöver jag väl inte försäkra — att jag har allt intresse av att missgrepp och misshushållning blottas och på det strängaste påtalas. Å andra sidan måste det ju krävas av mig, att jag inte låter myndigheter inom det område, som jag företräder i regeringen, dömas utan bindande bevis. Jag får se till, att det inte sker någon orätt på denna punkt, och därför får jag här i dag säga, att vi få betrakta den anmälan, som inkommit

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till Kungl. Maj:t såsom en anklagelse och en mycket svår anklagelse. Men jag tror det skulle vara orätt emot vederbörande myndighet att redan nu betrakta den som en färdig dom. Jag föreställer mig, att innan man kan fälla domen, bör den anklagade beredas tillfälle att avge ett ingående svaromål, och det är mycket sannolikt, att man därefter nödgas att vidtaga ytterligare undersökningar, innan man kan komma fram till ett avgörande, i vilken mån här har skett en misshushållning med statens medel. Jag ställer mig på den ståndpunkten därför att jag har haft tillfälle att studera krisrevisionens inläga. Jag har också sett den undersökning, som för krisrevisionens räkning utförts av en expert, och jag har låtit marinförvaltningen göra en första sammanfattning av sina synpunkter. När jag har tagit del av dessa handlingar, finner jag, att det förekommer vissa punkter, där slutsatsen bygger på omdömen, som icke äro självklara utan där man mycket väl kan ha olika meningar, och jag tror att sådana punkter behöva ordentligt diskuteras, innan man fäller sin slutliga dom.

Jag kan t. ex. ta en sådan sak som denna: En huvudpunkt i anmärkningarna är ju den, att detta fartyg efter ombyggnaden fått 502 kojplatser, under det att det ursprungliga förslaget innebar 379. Det ligger ju i sakens natur, att en sådan ofantligt genomgripande ombyggnad måste draga stora kostnader, och om denna utökning varit oändamålsenlig, är det ju utan tvivel ett missgrepp som begåtts. Men man får fråga sig: är inte det utförda arbetet ändamålsenligt? Ja, det kan jag inte svara på. Saken är nämligen den, att när riksdagen 1939 beslöt anskaffande av ett moderfartyg för undervattensbåtar, planerades detta moderfartyg för sex undervattensbåtsbesättningar. Men vi måste komma ihåg, att detta var före kristidens början. När man sedan grep sig an med ombyggnaden av Patricia, hade vårt rustningsläge blivit ett annat. Det var inte längre tal om att man endast skulle ha sex undervattensbåtar utrustade, utan man behövde ha flera. Då uppställde sig helt naturligt frågan: var det ekonomiskt att göra en så genomgripande ombyggnad, att fartyget utnyttjades till det yttersta, eller hade det varit mer ändamålsenligt att fullfölja den första planen och lämna frågan om den fortsatta anskaffningen av utrymme för undervattensbåtsbesättningarna åt framtiden? Den frågan är icke lätt att besvara, och den kan icke besvaras utan en mera djupgående undersökning, men jag får ju säga, att det blir beroende av detta svar, huruvida denna större utbyggnad har inneburit en misshushållning eller ej. Jag tar nu bara detta enda exempel.

Jag skulle kunna taga upp andra frågor av mindre omfattning. När man gjorde den nya utredningen, bestämdes det att man skulle göra hyttväggar och dörrar av stål för att minska brandfaran. Då uppställer sig den frågan: är det till någon nytta att lägga ned dessa kostnader för en ökad brandsäkerhet, när man inte på alla punkter kan genomföra full trygghet? Ja, detta är också en dylik fråga, som icke låter sig besvaras utan vidare, utan där det kan vara rum för delade meningar. Det är inte de tekniska arrangemangen i och för sig själva, som äro utslagsgivande, utan det är omdömet om vad som är klokt och praktiskt. Det är detta som gör, att vi enligt min mening måste vara litet modesta i våra utlåtanden om denna sak och inte alltför bestämt fälla en förtidsdom. Låt vederbörande ge sitt svaromål, och låt oss sedan se, om vi ha tillfyllest med material, eller låt oss till äventyrs fortsätta undersökningen för att därefter vidtaga de åtgärder, som kunna befinnas påkallade för att statuera ett exempel, skulle man kunna säga, men naturligtvis framför allt för att förhindra, att liknande missgrepp i fortsättningen inträffa.

När jag läste den experts utlåtande, som varit anlitad av krisrevisionen, fann jag nog, att jag till sist kunde säga, att det i alla fall är klart, att hans

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

slutomdömen, hans principiella omdömen, äro grundade. Den ifrågavarande experten fick av krisrevisionen i uppgift att besvara fyra frågor. Den första var: har ombyggnaden varit ändamålsenlig? Den andra var: har ombyggnaden varit planmässig? Den tredje var: har ombyggnaden varit förenad med sparsamhet? Den fjärde var: har ombyggnaden skett på ett affärsmässigt sätt? Expertens svar blev, att ombyggnaden lett till att fartyget i stort sett blivit på ett tillfredsställande sätt ändamålsenligt för sin uppgift, men att det under ombyggnaden förekommit saker och ting, som göra att man kan fälla det omdömet, att planläggningen icke varit tillfyllest, att sparsamheten icke varit tillräcklig och att affärsmässighet icke tillämpats.

Jag tror, att dessa omdömen komma att stå sig. Men sedan blir det en annan fråga, och det är svaret på den frågan, som jag ber, att vi skola avvakta, nämligen i vilken mån det har varit brister i planläggningen, i sparsamheten och i affärsmässigheten. Det är detta som gör, att jag tycker, att rättvisan fordrar, att vi vänta på större klarhet, innan vi intaga en bestämd ståndpunkt i denna fråga.

Herr Holmström: Herr talman! Då jag för några dagar sedan anmälde mig som talare i denna debatt, var det inte min avsikt att yttra mig om den s. k. Långmoraaffären. Nu har emellertid i dag publicerats socialstyrelsens förklaring med anledning av statsrevisorernas anmärkningar, och det skulle väl se ganska egendomligt ut, om jag inte sade några ord med anledning av denna förklaring. Jag har ju i min egenskap av ordförande i direktionen för det kommunalförbund, som äger Långmora arbetshem, och såsom ordförande i styrelsen för detta haft en del att göra med förspelet i denna s. k. affär.

Jag vill begagna tillfället att förklara, att styrelsen för arbetshemmet, inbegripet dess ordförande, inte har ett dugg att skaffa med de nuvarande internernas förhållanden, de disciplinära anordningarna o. s. v. Dessa interner äro helt enkelt av socialstyrelsen på Långmora placerade inackorderingar. Styrelsen för arbetshemmet är hyresvärd eller inackorderingsvärd, och, såsom ju plär inträffa, har det förekommit vissa irritationsmoment mellan hyresvärd och hyresgäst, mellan inackorderingsvärd och inackordering. Detta har medfört, att vi från anstaltsstyrelsens sida måst göra vissa inskridanden.

Då jag nu skall försöka att i all korthet säga några ord om socialstyrelsens i dag publicerade förklaring, har jag ingenting annat än ett tidningsreferat härom att utgå ifrån.

Socialstyrelsen anser, att det är omöjligt att vid en öppen förläggning effektivt hindra rymningar och att man alltså får ta »en normal rymningsrisk» vid dylika anstalter. Ja, självfallet finns det ingen, som har tänkt sig, att man skulle kunna få en 100-procentig säkerhet mot rymningar. Men man måste fråga sig: är det att betrakta som »en normal rymningsrisk», att på kort tid omkring $\frac{1}{4}$ av hela klientelet utan vidare ger sig i väg? Vidare hör till saken, att medan dessa interner varit kvar på Långmora, ha de haft tillfällen till förbindelse med yttervärlden.

Man frågar sig: Vad är det för slags människor, som interneras på Långmora? Jo, herr statsrådet och chefen för socialdepartementet avgav den 3 december i fjol ett svar på en interpellation i andra kammaren, i vilket herr statsrådet säger, att det är utlänningar, »som icke under nu rådande förhållanden kunna tillåtas att fritt röra sig i samhället». Till den gruppen höra, enligt herr statsrådet, »personer, vilka på grund av tidigare politisk verksamhet, som de bedrivit eller på starka skäl misstänkts för att bedriva här i riket, ansetts farliga för rikets säkerhet». Denna grupp utgöres av 33 personer. Det är alltså

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en mycket stor procent av internerna, som äro farliga för rikets säkerhet. Dessa ha sålunda utan svårigheter kunnat bege sig från förläggningen och ut i det rike, för vars säkerhet de äro farliga.

Ett av grundfelen med denna anstalt är, anser jag, att den är öppen. Den borde i stället vara sluten, i varje fall för den grupp av interner, varom jag nyss talade.

Socialstyrelsen säger vidare i sin förklaring, att den anser, att statsrevisorernas uppgifter om en orolig stämning bland de internerade och en strävan från dem att uppluckra den allmänna disciplinen icke äro riktiga. Här skulle alltså statsrevisorerna, enligt socialstyrelsens förmenande, komma med uppgifter, som icke äro riktiga. Jag skall inte ingå på något resonemang om detta. Jag skall svara med vad socialstyrelsen själv säger i slutet av sin förklaring. I början av förklaringen säger alltså styrelsen, att det är oriktigt, att det förekommit en orolig stämning bland de internerade och en strävan att uppluckra den allmänna disciplinen. Styrelsen tillägger, att förläggningen alltsedan hösten 1940 arbetat lugnt och med hänsyn till omständigheterna tillfredsställande. Hör nu, ärade ledamöter av kammaren, vad socialstyrelsen, fortfarande enligt tidsningsreferatet, säger i slutet av sin förklaring: »Beträffande de internerade meddelas bl. a., att intagning i kronohäkte i Falun skett i 17 fall under 1940 och 8 fall 1941. Orsakerna ha varit hungerstrejk, hotfullt eller indisciplinärt uppträdande, arbetsvägran eller arbetsnedläggelse, vistelse utanför fritidsområdet, slagsmål i matsalen, vägran att bo i anvisat rum, sedlighetssårande uppträdande m. m.».

Beträffande föreståndaren fil. lic. Söderbergs sätt att sköta sin befattning medger styrelsen, att han icke ägde administrativ erfarenhet och icke något utpräglat ordningssinne. — Ja, detta måtte väl vara nog för att han icke skulle vara kompetent för denna befattning! Jag återkommer kanske till detta senare i mitt anförande.

Emellertid talar socialstyrelsen om Söderbergs personliga egenskaper samt tillägger: »När situationen så krävde, visade Söderberg en impulsiv oräddhet att ingripa med kraft, alltid parad med betänksamhet och klokhet och med mänsklig förståelse.» Såväl styrelsen för Långmora arbetshem som dess arbetsutskott har vid flera tillfällen haft överläggningar med anledning av de förhållanden, som varit rådande på Långmora. Det har bl. a. gällt svårigheterna för arbetshemmets egen personal att sköta sina åligganden. Härom finnas anteckningar i resp. protokoll. Jag vill nu nämna ett par exempel på Söderbergs »impulsiva oräddhet att ingripa med kraft, alltid parad med betänksamhet och klokhet och med mänsklig förståelse». Det står i en bilaga till ett protokoll, fört vid styrelsens för Långmora arbetshem sammanträde den 22 juli 1941, följande: »När doktor Söderberg vid ett tillfälle av husmodern ombads att gå ner till matsalen och upprätthålla ordning — internerna voro då särskilt bråkiga — tog han i stället en cykel och for till Långshyttan, dit assistent Jansson tidigare rest. Husmodern blev alltså lämnad ensam. Detta måste anses synnerligen uppseendeväckande att både lägerchefen och assistenten lämna förläggningen, då det råder oro bland internerna, och överlämnar åt en kvinna att närmast ordna upp saken.» — Vidare står det: »Vid ett annat tillfälle, då internerna klagade över att köttträtten ej räckte till vid en middag, blev doktor Söderberg av husmor nerkallad till matsalen. Han infann sig då, men kastade endast en blick in i matsalen genom serveringsluckan, utan att säga ett ord eller vidtaga någon åtgärd. Att märka är, att husmodern vid detta tillfälle rekvirerat kött, som vid en svensk förläggning skulle varit tillräckligt för 120 man. För dagen voro omkring 60 intagna. Husmodern blev även denna gång lämnad ensam.»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag har velat lämna dessa upplysningar endast för att belysa arten av den förklaring, som socialstyrelsen avgivit.

I övrigt upptas en mycket stor del av socialstyrelsens förklaring av ett — vad jag skulle vilja kalla — familjegräl inom styrelsen angående tillkomsten av ett papper, hur det har formulerats o. s. v. Detta familjegräl skall jag icke här lägga mig i.

Tre reservanter till socialstyrelsens uttalande förklara beträffande tillsättandet av befattningen som föreståndare vid hemmet, att den omständigheten, att Söderberg var sväger med ämbetsverkets chef, ansågs icke behöva diskvalificera honom, men med tanke på vad som senare inträffat hade det emellertid givetvis varit lämpligare, om befattningen ledigförklarats och Söderbergs ansökningshandlingar sålunda fått provas under omständigheter, som närmat sig det öppna ansökningsförfarandet.

Ja, herr talman, här kommer man in på personliga förhållanden. Det är då svårt att rätt avväga, hur långt man bör gå, när det gäller så pass delikata saker som de här ifrågavarande. Men med den offentlighet, som dessa förhållanden givits, och särskilt med hänsyn till vad som har talats om i tidningarna lär det väl i sanningens intresse vara nödvändigt att det sägs någonting även i denna sak.

Beträffande tillsättandet av befattningen som föreståndare uttala sig statsrevisorerna mycket försiktigt. Det säges endast: »Enligt vad som inhämtats från socialstyrelsen föreslog t. f. generaldirektören K. Höjer licentiaten Söderberg till befattningen under åberopande av bland annat att Söderberg varit folkhögskollärare. Något ledigförklarande av befattningen förekom ej.» Här säges således ingenting om svägerskapet, ingenting nämnes om Söderbergs kvalifikationer eller om att han vid tillfället på grund av indragningar vid den folkhögskola, där han haft plats, blivit utan anställning. Ej heller beröres någonting om att Söderberg icke hade någon erfarenhet av anstaltsvård, vilket väl borde vara en förutsättning för att kunna sköta ett så till den grad ömtåligt klientel, varom det här är fråga.

Ja, herr talman, jag har ansett mig tyvärr nödgad att ta upp dessa saker. Enär socialstyrelsen riktat sig mot statsrevisorerna. Det är emellertid inte som ledamot av statsrevisionen, som jag här har talat, utan det är, som jag nämnde i början av mitt anförande, med anledning av att jag tidigare haft befattning med saken.

Jag skulle så komma till det ämne, för vars skull jag begärt ordet. Det rör förhållanden, som på sätt och vis stå ganska nära dem, som jag nu talat om.

Vi ha alltså kunnat konstatera, att genom en statlig myndighets försorg vissa utläningar, som under nu rådande förhållanden icke kunnat tillåtas att fritt röra sig i samhället, därför att de ansetts farliga för rikets säkerhet, omhändertagits i en förläggning — internerats. Denna internering har dock icke skett bättre än att dessa utläningar, såsom jag nyss påpekade, lätteligen ha kunnat bege sig ut från anstalten.

Samma förhållande möter oss på ett annat område. Det gäller personer, som äro farliga för den allmänna säkerheten, för medborgarnas liv och egendom, och som därför omhändertagits i olika slag av vårdanstalter. Varje gång som pressen meddelar, att en sådan för den allmänna säkerheten farlig person rynt, har allmänheten helt naturligt blivit upprörd. Man frågar sig, om statsmakterna verkligen sörja för den allmänna säkerheten på bästa sätt. Det är naturligtvis inte möjligt att i detta — som i föregående fall — skapa en 100-procentig säkerhet mot rymningar. Men det händer nu alltför ofta, att sådana för den allmänna säkerheten farliga personer rymma från sin internering.

Jag skall endast ta ett exempel, det mest aktuella. En person begick ett mord

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

— eller rättare sagt dråp — 1934. Han blev straffriförklarad och intogs på sinnessjukhus. Under 1937 rymde han, men efter en månad blev han gripen och återförd till sinnessjukhuset. Redan för ett år sedan utskrevs han på prov från sjukhuset och överflyttades till ett skyddshem. Där fick han röra sig fritt; han hade egna nycklar, kunde gå på biograf o. s. v. Helt nyligen rymde han. När överläkaren på det sinnessjukhus, från vilket han utskrivits på prov, fick kännedom om rymningen, lät han genom polisen underrätta en viss person, som kunde misstänkas bli föremål för rymmarens våldshandlingar. Denna person måste vidtaga särskilda skyddsåtgärder, bl. a. måste han omge sig med en livvakt. Rymmaren återfördes sedermera på sinnessjukläkarens anmodan till sinnessjukhuset.

Allt detta visar, att personen i fråga alltjämt ansågs vara farlig för den allmänna säkerheten. Och en sådan person ger man sådana friheter! Det måste vara något fel med ett sådant system.

Detta och liknande fall aktualisera diskussionen om förhållandet mellan brottslighet och sinnessjukdom, fångvård och sinnessjukvård och särskilt behandlingen av de straffriförklarade. Detta är emellertid ett alldeles för vidlyftigt kapitel för att lämpligen tagas upp till ingående behandling vid ett tillfälle som detta.

Antalet straffriförklarade har under de senaste åren ökat avsevärt. Detta beror på att tillämpningen av straffriparagrafen i strafflagen utvidgats till att omfatta inte endast de i egentlig mening sinnessjuka, utan även en hel del andra, bland dem den stora gruppen psykopater.

En man med mycket stor erfarenhet på detta område och ägande en stark social ansvarskänsla, nämligen överdirektören i fångvårdsstyrelsen, Göransson, har i ett intervjuuttalande med anledning av det av mig nyss relaterade rymningsfallet framfört synnerligen beaktansvärda synpunkter. Överdirektör Göransson konstaterar, att den övervägande delen av de straffriförklarade äro icke sinnessjuka. De äro, som han säger, hållningslösa, känslolösa, missanpassade eller på annat sätt lytta till karaktären. En del av dem äro fullständigt opåverkade av allt slags disciplinär eller pedagogisk behandling. Man kan inte göra mycket åt denna kategori, varken på fängelser, förvaringsanstalter eller sinnessjukhus. Överdirektör Göransson menar därför, att det är onödigt dyrbart och meningslöst att under sådana förhållande låta dessa personer uppta platser på sinnessjukhusen, som nu äro så hårt anlitade, till förfång för andra sinnessjuka, t. ex. för ålderdomshemmens stora klientel av sinnessjuka. Genom sin kriminella belastning höra dessa psykopater hemma på fångvårdens förvaringsanstalter. Överdirektör Göransson konstaterar också, att Sverige gått längre än andra länder, när det gäller straffriförklaring av psykopater.

Överdirektör Göransson anför ett mycket belysande exempel, som jag anhallar att i största korthet få läsa upp. Av hänsyn till kammarens tid vågar jag tyvärr inte läsa de mycket intressanta reflexionerna kring detta. Han säger i intervjun: »Att beröva en annan människa livet innebär ett våldsamt attentat mot sammanlevnaden, och gärningsmannen måste för trygghetens skull avskiljas från samhällsgemenskapen under lång tid. Om två personer begå t. ex. ett mord och den ene befinner vara tillräknelig och den andre otillräknelig, så blir den förre dömd till livstids straffarbete.» Den andre blir straffriförklarad och kommer till sinnessjukhus. Någoting av det, som gäller den tillräknelige, bör också gälla vid behandlingen av den straffriförklarade. Överdirektör Göransson anför vidare: »Det är på något sätt ett krav på rättfärdighet, anständighet och proportionalitet som gör att även beträffande honom tiden skall få läka och utplåna vad han förbrutit. Det är något i systemet, som inte går ihop, om den ene (den tillräknelige) hålles i 15—20 år, medan den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

andre (den straffriförklarade) släppes efter 5 å 10 år eller efter ännu kortare tid.» Överdirektör Göransson säger vidare, att brottets art och misstanken om en kvarstående farlighet göra en lång karantänstid under sträng uppsikt nödvändig.

Nu kommer jag till frågan: vilken är anledning till att man slagit in på denna väg? Varför har man givit de internerade utlännarna, om vilka jag först talade, så stora friheter, att interneringen varit ineffektiv? Ja, i den mån man kan tala om ett system i detta fall, har detta väl byggts på *humanitet*. Varför har man i så stor utsträckning straffriförklarat brottslingar? Jo, av *humanitet*. Varför få dessa, t. o. m. då de äro farliga för den allmänna säkerheten, så stora friheter, att de obehindrat kunna lämna anstalten? Jo, av *humanitet*.

Ja, humanitet är en förnämlig sak. Och i synnerhet i dessa tider av våld och hat böra vi hålla humanitetens fana högt. Men humanitet kan vara missriktad, ensidig. Man får inte låta alla sina känslor av humanitet fångas av den enskilde individen, den för rikets säkerhet eller för allmän säkerhet farlige individen. Det gäller dock icke blott individens rätt, det gäller även samhällets rätt, dess rätt till skydd mot brottslighet. Samhällets rätt måste gå före individens. Humanitet mot den enskilde individen får icke skymma känslan av humanitet mot andra människor, mot samhället.

Meddelanden i pressen om rymda brottslingar sprida skräck hos många, dels hos sådana, som anses vara direkt hotade av rymmaren och föremål för hans åtrå till våldshandlingar, och dels även hos särskilt avlägset och ensamt boende människor i de trakter, där rymmaren kan befaras komma att uppträda.

Det är sannerligen på tiden, att vi nu se mera allsidigt på dessa förhållanden.

Ja, herr talman, varför har jag nu dragit upp dessa problem i remissdebatten? Jo, det är därför att statsmakterna måste taga sig an denna sak. Det är närmast i syfte att här rikta en varm vädjan till dem, som deltaga i den rörande dessa frågor pågående utredningen, som jag här talat. Vi ha äran att här i kammaren ha ordföranden i denna utredning, presidenten Schlyter, och jag riktar — inte bara å egna utan, jag är övertygad om det, även å ett mycket stort antal medborgares vägnar — en vädjan till honom att beakta de synpunkter, som jag här anfört.

Jag hade även haft för avsikt att säga några ord om en annan yttring av humanitet, om vilken det tidigare talats här i dag. Herr J. B. Johansson framhöll nödvändigheten av att vi hjälpa vårt broderland Finlands barn. Detta är verkligen en humanitär åtgärd av första ordningen. Det kan gälla en hel generations livskraft för vårt broderfolk. Det kan gälla broderfolkets framtid.

Nu har det även ådagalagts en utomordentligt stor offervilja från medborgarnas sida, när det gäller hjälpen till de finska barnen, en glädjande stor uppoffring, bevis på en stark känsla av humanitet hos vårt lands befolkning.

Det är att med glädje notera, att regeringen i går beviljade ett anslag för att inom landet anordna fria resor för de finska barnen. På det sättet kunna ju de insamlade medlen helt användas för dessa barns underhåll och vård. Jag är övertygad om att regeringens åtgärd vunnit en mycket stark och tacksam anklang hos hela det svenska folket.

Herr talman, jag hade egentligen avsett att här tala om ännu en fråga, men jag vågar icke uppta kammarens tid längre, då jag helt oförmodat fick lov att tala om Långmoraaffären i början av mitt anförande.

Herr Engberg: Herr talman! Enligt gammal praxis har remissdebatten givit tillfälle till en ganska fri diskussion, och det är möjligt att överläggning-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en för varje flyende är blivit allt friare. När jag nu, innan jag yttrar mig om det, som det var min avsikt att närmare avhandla, ett ögonblick berör den föregående ärade talarens framställning, vill jag redan från början säga att jag icke i något avseende fäller något omdöme om sakinnehållet i hans anförande, utan endast talar såsom gammal riksdagsman och såsom särskilt intresserad för konstitutionella angelägenheter. Jag måste då nära på uttala min förundran över vår ärade talmans tolerans, såväl med hänsyn till regeringsformen som till riksdagsordningen, när en talare här utan erinran fick föregripa diskussionen om statsrevisorernas berättelse. I 90 § av regeringsformen stadgas, såsom herrarna veta, att under kamrarnas och under utskottens överläggningar intet annat får förekomma än det, som överensstämmer med den i grundlagen bokstavligen föreskrivna ordningen. 72 § i riksdagsordningen reglerar behandlingen av statsrevisorernas berättelse på det sättet, att det noggrant föreskrives, i vilken ordning den skall få ske. Nu hoppas jag att såväl herr talman som den föregående ärade talaren icke på något sätt ta illa upp, att jag har riktat uppmärksamheten härpå. Min gamle förträfflige vän professor Reuterskiöld, som hade mycket att säga i kammaren i konstitutionella ting, vilket förtjänade att beaktas, överdrev måhända många gånger de formella synpunkterna, men då och då brukade han framhålla något som jag tror är riktigt, nämligen att man gör klokt i, trots allt, att för säkerhetens skull iakttaga formen. Det var i det avseendet som jag, herr talman, velat framföra denna första erinran.

Att jag har begärt ordet i remissdebatten sammanhänger emellertid med en annan sak; det sammanhänger med den säregna situation som för Norrlands vidkommande i allmänhet och enkannerligen för det läns vidkommande, som jag representerar, har skapats genom bränsleförordningen, genom tvånget för vårt län att leverera en bränslekvantitet, som är nästan dubbelt så stor som under föregående regleringsår.

Jag hade äran, herr talman, att i förra remissdebatten peka på behovet av skogsvägar, och jag framhöll därvid, att det icke minst med hänsyn till vedanskaffningen vore av vikt att göra de i egentlig mening vedbärande skogarna, bakskogarna, tillgängliga för avverkning och att redan ur den synpunkten förefintligheten av tjänliga skogsvägar skulle vara en utomordentlig tillgång. Vad som sedan har inträffat i varje fall i mitt län har till fullo bestyrkt riktigheten av de farhågor jag den gången uttalade. Läget är att det helt enkelt inte går att genomföra det åläggande, som vi nu ha fått i Västernorrlands län, utan att angripa gagnvirkesbeståndet, d. v. s. att för bränsle använda det, som är avsett för sågning och det som är avsett för massaved, ett förfarande som enligt min mening är i och för sig betänkligt men som är dubbelt betänkligt ur den synpunkt som jag sedermera i mitt anförande skall komma till.

Innan jag lämnar denna fråga, ber jag att få rikta en uppmaning till den nya skogsstyrelsen att med något större skyndsamhet handlägga de inkomna ansökningarna om statsbidrag till anläggande av skogsvägar och dessutom att medverka till och hos Kungl. Maj:t framhålla att den procentgräns för bidrag till skogsvägar, som gäller såsom grundbestämmelse, nämligen 25 procent, måtte höjas till minst 50 procent. Tänk på en vanlig hemmansägare, som ju kan vara en ganska stor skogsägare: om han vill anlägga en skogsväg, som kostar låt mig säga 8,000 kronor och han skulle få så mycket som 50 procent i statsbidrag, blir det i alla fall för honom ett kontant utlägg på 4.000 kronor för vägens skapande. Jag är övertygad om att redan detta hindrar många, många att taga ens under övervägande att anlita den statshjälp, som här kan stå till buds. Enligt min mening borde bidrag med 50 procent vara minimum, framför allt därför att det här är fråga om led i en allmän skogsvård, led i ett ar-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bete på att göra våra skogsmarker mer och mer produktiva. Och det är på den punkten som vi i Norrland ha all anledning att rikta riksdagens uppmärksamhet.

Jag kommer därmed in på två huvudtitlar, som beröra en sida av dessa frågor, som synes mig vara av största vikt. Det är handelsministerns huvudtitel, den tionde, och ecklesiastikministerns huvudtitel, den åttonde. I bägge dessa huvudtitlar är frågan om stöd åt den tekniska forskningen framförd.

Det har gjorts en början i detta avseende, så exempelvis inrättandet av högre examen vid tekniska högskolan, och vidare hänvisas till kommande åtgärder. Det tillsattes en utredning, som ännu inte har avlämnat sitt resultat, en utredning som skulle anvisa utvägarna till att på ett effektivt sätt stödja den tekniska forskningen. Det är svårt för den, som inte annat än genom underhandsreferat fått del av vad utredningen sysslar med, att fälla något bestämt omdöme, men det förefaller, som om man vore inne på en glädjande riktig väg. För denna utveckling har självfallet den landsända, som heter Norrland, det allra största intresse, därför att för dess vidkommande problemets lösning sammanhänger med utkomst- och försörjningsmöjligheterna för den norrländska befolkningen.

Hur förhåller det sig i detta avseende, mina herrar? Sägverksdöden fortsätter. Den har säkerligen ännu att skörda åtskilliga verk och anläggningar, innan den är mättad. Här har råvarubasen krympt ihop till den grad, att om inte den speciella bränslesituationen och inkallelserna gjort sig gällande, skulle vi ha stått rädlösa och hjälplösa, när det gällt att sysselsätta befolkningen. Utvecklingen på detta område har ju i långa tider varit den att befolkningen i sin helhet har tytt sig till trävaruindustrien, blivit van att ur den få sin utkomst. Därav har följt att exempelvis småbrukarna i stället för att söka utvinna bärgning och utkomst av sina jordtegar stirrat på trävaruindustrien liksom hönan på kritstrecket och där tagit tillfälliga arbeten — körslor, flottningsarbete, huggningsarbete o. s. v. — och närmast betraktat jordbiten såsom ett syndastraff, som man inte har kunnat komma ifrån. I samma mån som trävaruindustrien gav arbete och utkomst, var ju denna tingens ordning möjlig. Men när nu den situation har inträtt, att tusen och åter tusen så att säga trängas och knuffas av den smalande råvarubasisen och därmed produktionsbaseren, då förstår var och en att frågan uppstår, hur en ny sysselsättning skall kunna skapas för denna landsändas befolkning. Det är i det avseendet vi knyta de allra största förhoppningar till vad som nu är lagt under utredning.

Under det första skedet av trävaruindustriens utveckling var det fråga om att använda träet som material för konstruktion. Den andra perioden, den verkligt stora perioden, kom då man utnyttjade fibern och lade den till grund för massa-industrien. Nu stå vi, herr talman, på tröskeln till en tredje period, då träet skall användas såsom en kemisk råvara i gestalt av cellulosa, i gestalt av lignin, i gestalt av harts och fett, i gestalt av kolningsprodukter, och där en hel härskara av olika produktionsmöjligheter teckna sig som näraliggande.

Jag erinrar om ett gammalt svenskt ordspråk, som säger: den som först kommer till kvarn, den får först mala. Jag vill tillämpa det på detta område och säga: den som först inrättar sig för att skapa fram nya ting, den har också försprånget i konkurrensen ute på världsmarknaden, när denna äntligen öppnas. Det har sagts, och icke utan fog, att om exempelvis viscosmetoden hade upfunnits i Sverige, innan den uppfanns i England, med andra ord att vi hade kommit först, så skulle vi i fråga om konstsilke ha kunnat nå och säkerligen nått en dominerande ställning på världsmarknaden. Det gäller att komma med någonting nytt, som inte andra ha hunnit skapa, ty att kasta sig i konkurrensen med sådant, som andra redan ha framskapat och kanske gjort bättre,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det lyktar i regel i ett nederlag. Vi se det exempelvis på kylskåpen. De gjorde sitt segertåg liksom Agafyrarna, kullager, tändstickor och annat. Vad det nu gäller är att även på det träkemiska området komma före de andra, och det kan enligt min tanke ske endast på ett sätt, nämligen genom att så stora och rikliga medel som möjligt ställas till förfogande för den kemisk-tekniska forskningen, enkannerligen på träets område. Jag tror att det i detta stycke är klokare att vänta med de stora och dyrbara byggnaderna, forskningsinstitutens imponerande palats, om jag så får uttrycka mig, och i stället gynna en annan, kanske blygsammare men säkerligen effektivare utveckling genom att plocka fram unga forskare, särskilt begåvade för uppgifter på dessa områden, och säkerställa deras ekonomi och försörjning under den tid de ägna sig åt forskningsverksamhet. Ty här ligger forskningsverksamheten i botten på det hela, och ju mer kvalificerad arbetskraft vi kunna släppa lös på detta område, dess större utsikter ha vi att nå fram till skapandet av sådant nytt, varmed vi kunna hävda oss i konkurrensen med andra.

Jag vill därför uttala den förhoppningen, att den nämnda utredningen i sina resultat måtte framförallt utmynna i att ge åt den kemisk-tekniska forskningens utövare ett så snabbt och starkt stöd som möjligt, ty försitta vi tillfället nu, är det möjligt att vi vakna i den nya värld, som kommer efter allt detta elände, och finna att andra länder ha hunnit före oss, att andra länder inom träforskningen ha kommit med nya uppslag och framställt nya produkter, som totalt komma att stäcka våra möjligheter att hävda oss.

Den norrländska befolkningen skulle ha mycket att vinna av den differentiering som genom en utveckling på detta område uppstode i dess industri. Nu sker framställning av halvfabrikat, råvarubrytning o. s. v., och den dominerande arbetartypen där är grovarbetaren. Skola vi i Norrland få vårt industriella liv berikat och differentierat, synes just en utveckling av den kemisk-tekniska industrien vara den enda tänkbara möjligheten.

Jag har också i detta sammanhang velat säga kammaren en annan sak, och det är att den landsända, som med sina stora avstånd har de större frakterna, som med sin ojämförligt längre och hårdare vinter har mycket större anspråk på byggnadernas soliditet, som med sitt längre mörker tarvar mera belysning än som fordras på annat håll, som får vara med och indirekt bära en förmodligen drygare andel av bördan av den allmänna jordbruksregleringen och som obestriddligen har den största kommunalskattebördan, den landsändan bör enligt min tanke ihågkommas på ett mera påpassligt sätt från statsmakternas sida, när det nu gäller en kritisk period i utvecklingen av hela dess ekonomiska liv. Ty det är slut med trävaruindustriens gamla period; det är slut med sågverksindustriens storhetstid; massaindustrien har också sett sina bästa dagar. Nu skymtar möjligheten av en kemisk-teknisk industris uppkomst, och det är därför som vi till den pågående utredningen knyta stora förhoppningar.

Lika stora förhoppningar, herr talman, kan jag tyvärr inte knyta till den utredning av vissa skolfrågor, som också pågår och som jag vid förra remissdebatten betecknade såsom en kyrkogård. Jag skulle inte ha fört saken på tal, därest det inte hade spökat på kyrkogården. I ett tal, som herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för någon tid sedan höll, skisserade han nämligen vad det är vi ha att vänta av utredningen, och då blev jag uppriktigt sagt spökrädd. Ty där meddelades att vad som nu skulle ske, det vore att den nuvarande realskolan skulle sönderbrytas. Vi skulle i stället för en fyraårig och en femårig realskola begåvas också med en treårig realskola, och differentieringen skulle sträcka sig ned i vad vi annars kalla för barn-domsskolan. Hur man nu skall kunna genomföra ett sådant program i den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svenska bygden, det övergår mina fattningsgåvor. Jag kan tänka mig att det är möjligt i städer, stadsliknande samhällen, tätorter och industriella centra, men det blir rent illussoriskt och det blir endast att fullfölja den olikställighet mellan bygd och stad som redan finnes, därest man skulle sätta ett sådant system i verket.

Men det betänkligaste, herr talman, är enligt min mening följande.

Vi ha hittills i vår skolpolitik velat av folkskolan göra den bästa möjliga barndomsskolan. Vi ha inte velat släppa principen att folkskolan, den enda skolan för den överväldigande större delen av det svenska folket, skall bevara och vidbliva sin karaktär av barndomsskola och nå bättre och bättre resultat på de kunskapsområden, där det är av vikt för barnen att få en hjälp till självhjälp i fortsättningen, vare sig denna fortsättning gestaltar sig såsom högre studier via gymnasium och universitet eller den gestaltar sig såsom praktiska studier i yrkesskolor, lantmannaskolor och dylika läroanstalter av olika slag. Det är den synpunkten som enligt min tanke icke får övergivas, och det var när jag fann signalen till att man ville överge den, som jag blev, såsom jag tillät mig säga, spökrädd, ty jag betraktar detta såsom en hart när otrolig utveckling hos oss.

Allt detta sammanhänger också enligt min tanke med att denna utredning ju inte har något lekmannainslag. Den är helt och hållet en utredning, som är lagd i de s. k. fackmännens händer och där, såsom jag påtalade i fjol, lekmannainflytandet är obefintligt. Det är ju en händelse som ser ut som en tanke, att samtidigt med att det socialdemokratiska partiet nått majoritet i riksdagens bägge kamrar, finns i denna utredning icke en enda person som tillhör denna meningsriktning. Icke så, herr talman, att jag skulle anse det vara rimligt att man väljer utredningsmän efter politiska synpunkter, men det måste hävdas att utredningar av ett sådant slag böra innesluta en så bred representation som möjligt för olika åskådningar på området i fråga. Nu har det socialdemokratiska partiet i skolfrågorna fullföljt en viss, bestämd linje, nämligen den att demokratisera skolväsendet genom att göra bildningsmöjligheterna tillgängliga för ett allt bredare flertal av folket. Det hade därför också varit rimligt, herr talman, att någon från det hållet fått vara med vid själva uppläggningsen av en så grundläggande fråga som den, huru det svenska skolväsendet skall se ut.

Jag nämnde barndomsskolan. Jag har sagt tidigare och jag upprepar det nu, att vad som där är av allra största vikt är att göra barnen förtrogna med modersmålet och räkning. Annat kan få göra åt sig ganska mycket, ty när utredningen av frågan om det sjunde skolåret ägde rum, blev det ådagalagt och erkändes av riksdagen själv genom dess anslutning till utredningsresultatet, att den tid, som den sexåriga folkskolan hade till förfogande, var för knapp för att ge den varaktighet åt inhämtade och inlärdas färdigheter, som måste krävas, därest de skola kunna nyttiggöras. Och det var med den motiveringen man utökade de sex åren till sju, att åt träningsmomentet skulle ges större utrymme. Det är för att skapa en gemensam barndomsskola med bästa möjliga resultat i modersmål och räkning som ansträngningarna böra mobiliseras. Strävandena böra inriktas inte på att differentiera folkskolan nedåt och beröva den dess karaktär och typ av barndomsskola, utan på att i enlighet med grundtanken i 1927 års skolreform göra den så bärig som möjligt för fortsatta studier, man må välja de högre teoretiska studierna eller de praktiska studierna.

Det är därför, herr talman, som jag med begagnande av min rätt att, efter som det osedvanliga ägt rum att en utredningsresultat i förväg lagts fram till publikens beskådande, till diskussion taga upp det som har presenterats i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en sådan fråga, redan nu velat säga, att är det den vägen man avser att gå. då tror jag att det blir bortkastat arbete i fortsättningen, ty jag har svårt att föreställa mig att den svenska riksdagens majoriet under överskådlig tid skulle räcka ens lillfingret åt en skolpolitik, som vandrar dylika vägar.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Herr Engberg har nu återigen frammanat sin kyrkogård och därtill lagt allehanda spökerier. Jag undrar om det icke vore bättre att vi låte de där vidskepelserna fara. Det vore bättre att vara litet mindre vidskeplig och i stället försöka vara litet mer fördomsfri.

Här har icke förekommit någonting annat än att jag i en allmän diskussion har lagt fram några tankar, som man möjligen kunde fundera på och som kunde ge anledning till meningsutbyten. Det är icke alls så, som herr Engberg sade, att det var något utredningsresultat som i förväg hade lagts fram, och det betonade jag uttryckligen, när jag talade om saken. Jag tror sålunda att det kanske är bäst att vi dröja, till dess det föreligger några resultat, med att upptaga någon debatt här i kammaren i frågan. Det är väl knappast möjligt kanske för någon av oss att taga slutlig ståndpunkt eller ens att här komma fram till ett meningsutbyte, som är verkligt fruktbarande, förrän de olika linjerna ha närmare klarlagts.

Härtill vill jag endast foga ytterligare ett par ord. När herr Engberg nu återigen kritiserade sammansättningen av utredningen, vill jag endast svara precis detsamma som jag sade honom redan vid förra remissdebatten men som han tycks ha förgätit. Jag sade honom då, att meningen med denna utredning, såsom den var sammansatt, var att först försöka låta fackmännen draga upp de olika linjer som överhuvud taget äro tänkbara, och undersöka dem, för att sedan komma fram till lekmannadiskussionen, i någon mån kanske på samma sätt som man förfarit med processberedningen, eller så som man brukar göra i en del andra länder, vilket jag tycker är ganska förståndigt. Det är nämligen så att lekmännen faktiskt icke kunna få tillbörligt inflytande på så invecklade frågor som denna, om de sätta in sina idéer och meningar, innan fältet är ordentligt genomarbetat. Först måste fackmännen genomarbeta fältet och se, vilka alternativ som kunna tänkas och vilka skäl som kunna anföras för det ena eller andra alternativet. Sedan bör lekmannainflytandet göra sig gällande. Och tanken att icke lekmännen skulle få tillräckligt stort inflytande på ett så viktigt spörsmål som detta, är ju fullkomligt absurd och har aldrig någonsin upprunnit i min hjärna.

När nu herr Engberg anmärker att sammansättningen även ur partipolitisk synpunkt skulle vara otillfredsställande, får jag säga uppriktigt som saken är, att jag icke har vetat vad dessa fackmän ha haft för politisk uppfattning. Jag har icke vidtagit någon sådan undersökning som herr Engberg tycks ha gjort, utan jag har endast efter att ha inhämtat råd från olika håll försökt finna de personer som ha ansetts vara de bästa var och en på sitt område ur fackmannasynpunkt. Den politiska granskningen kommer säkerligen i sin tid ändå!

Herr **Holmström** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Engberg menade att det var konstitutionellt betänkligt att jag till diskussion tog upp den i dag publicerade förklaringen från socialstyrelsen med anledning av statsrevisorernas anmärkningar. Men herr Engberg slutade sitt anförande med att säga ungefär så, att här har en utredning lagts fram till beskådande, i icke vanlig ordning, och att han därför begagnat sig av sin rätt att uttala sig om den. Jag resonerade på precis samma sätt, när jag talade om vad som framkommit i Långmoraaffären. Socialstyrelsens förkla-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ring har icke framlagts i vanlig ordning. Den har icke heller gått till statsutskottet för behandling, den har avgivits ovanligt skyndsamt, med säkerhet på grund av en anmodan från vederbörande departementschef. Då har jag ansett att dessa förklaringar också böra skyndsamt belysas.

För övrigt, herr Engberg, betonade jag alldeles särskilt att det icke var i min egenskap av ledamot av statsrevisionen som jag yttrade mig, utan såsom en, som tidigare haft att skaffa med dessa förhållanden i egenskap av ordförande i styrelsen för arbetshemmet.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Engberg**, som anförde: Herr talman! Först ett par ord till herr Holmström. Jag uttalade mig om herr Holmströms framställning av statsrevisorernas yttrande. Herr Holmström torde inte ha glömt, att han under en god del av sitt anförande dröjde vid detta yttrande. Huruvida han beträffande den fråga, som ventilerades i form av en förklaring i tidningspressen, skulle ha rätt att yttra sig, därom har jag aldrig uttalat någon som helst mening.

Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet hävdar att det är riktigt, när hela det svenska skolväsendet lägges i stöpsleven, att från början utesluta lekmännen och låta fackmännen sköta det hela. Jag har en fullkomligt motsatt uppfattning av det enkla skälet, att till de grundläggande principerna för en lösning av frågan om Sveriges skolväsen naturligtvis i första rummet höra de sociala och ekonomiska synpunkterna, alltså det stora problemet att göra bildningskällorna tillgängliga för människor oberoende av sociala skrankor och förmögenhetsförhållanden. Denna synpunkt måste få komma med, ty i annat fall ha byggmästarna byggt huset på lösan sand och arbetat förgäves.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Efter de näst föregående talarnas intressanta utvecklingar på olika områden, både i sinnevärlden och i den översinnliga världen, ber jag att få säga några ord om det egentliga föremålet för denna debatt, nämligen den föreliggande statsverkspropositionen och då närmast finansplanen. Det har talats ganska litet om denna under debatten, men i den offentliga diskussionen i tidningspressen har finansministern fått mottaga den ena buketten rosor efter den andra. Jag undrar om han inte, liksom översteprästen Kalchas, har ett behov av att undanbe sig en sådan riklig blomsterhyllning. Man har nog även bland hans egna meningsfränder en känsla av att hans vänner i pressen i partipolitiskt nit gått litet för långt när de försökt att framställa den föreliggande finansplanen såsom någonting alldeles nytt, någonting uppseendeväckande och revolutionerande. Jag tror det räcker om man säger, att vad man här möter är ett ganska länge väntat försök att återgå till normal budgetordning i den mån som detta är möjligt under nuvarande förhållanden. Man har haft rätt att vänta ett sådant försök, och det skulle ha varit anledning till grava klagomål från riksdagens sida om inte försöket gjorts detta år.

Resultatet av detta försök ter sig, sådant det nu föreligger, i själva verket inte så märkligt. Men jag erkänner liksom ett par föregående talare, att det har sina förtjänster att finansministern lyckats spalta upp budgeten i två delar, den ena delen upptagande de så att säga mera normala utgifterna och den andra delen upptagande sådana utgifter, som äro av mera krisbetonad karaktär. Därigenom måste man i varje fall vinna att den normala delen av budgeten, som skall balanseras, d. v. s. täckas med skatteinkomster, kommer att bli föremål för en noggrannare prövning än den som under de senaste åren ägnats åt de försvarsanslag, som upptagits på förskottsstaterna. Stats-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utskottet måste behandla det nu föreliggande budgetförslaget efter alldeles samma grunder som utskottet under en lång följd av år har behandlat de olika huvudtitlarna. Jag hoppas det skall leda till att utgifterna komma att nagelfaras grundligare än fallet varit med en hel del av de utgifter som under de senaste två åren upptagits på förskottsstaterna. Vidare ställer denna nya budgetordning ett bestämt krav på riksdagen att icke bevilja nya anslag utan att samtidigt ställa medel till förfogande för dessa.

Det är klart att gränsdragningen mellan budgetens två delar, den ordinarie och den icke balanserade, kommer att bli godtycklig. Det finns emellertid en grund för denna uppdelning genom den femårsplan för försvaret, som nu är framlagd och om vilken proposition till riksdagen är bebadad. Dennas kostnadsram ger möjlighet att beräkna den andel i den ordinarie budgeten som under en överskådlig tid framåt kommer att tagas i anspråk för nödvändiga försvarsutgifter. Den stadga, som budgetbehandlingen därmed fått, skall villigt erkännas. Men även när det gäller fördelningen av försvarsutgifterna är det ju uppenbart, att en viss godtycklighet är oundviklig. En del anslag, som mycket väl även i fortsättningen skulle kunna gå på förskottsstaten, ha överförts från denna till den ordinarie budgeten, d. v. s. till huvudtitlarna. Å andra sidan har finansministern till förskottsstaten överfört en del utgifter från den ordinarie budgeten, exempelvis för rena subventionsändamål.

Jag har mycket svårt att förstå det rationella i denna fördelning. Jag har ett intryck av att det hela jämkats ihop, så att bristen i den ordinarie budgeten inte skulle bli större än cirka 130 miljoner kronor. Finansministern har på känn, att denna brist är av en sådan storleksordning, att den under nuvarande förhållanden kan täckas genom nya direkta och indirekta beskattningsåtgärder. Men jag misstänker, att om inkomstberäkningarna givit ett sämre resultat och bristen blivit större, så hade finansministern inte varit ovillig att göra jämkningar och således till förskottsstaten föra över ytterligare en del belopp som nu gå på den ordinarie budgeten. Jag klandrar honom icke för detta. Jag finner att detta endast bestyrker vad som här sagts om att i nuvarande läge en viss godtycklighet är oundviklig vid gränsdragningen. Detta bör riksdagen ha klart för sig, och särskilt böra de herrar i den berörande presskören, som prisat detta budgetförslag såsom någonting alldeles enastående i fråga om både soliditet och uppfinningsriktighet, ha klart för sig att det just ur rationaliseringssynpunkt i själva verket är ganska enkla och i många fall mycket diskutabla åtgärder, som här äro vidtagna.

Jag vill därmed understryka, att den fördelning som skett inte representerar någon oantastlig princip, som inte på något vis kan få ryggas. Vi få nog även i fortsättningen laga efter läglighet. Skulle det vid frågornas behandling under denna riksdag visa sig att den nu framlagda inkomstberäkningen måste revideras, vilket inte är osannolikt, och att alltså dessa beräkningar visa sig vara upptagna till för höga belopp, anser jag det inte orimligt, att man gör en ny fördelning av kostnaderna mellan den ordinarie och den extra ordinarie budgeten. Jag tror att detta är att rekommendera framför att försöka att till varje pris balansera en så och så stor del av utgifterna innevarande år. Skall detta ske på bekostnad av ett skattetryck, som kan framkalla vådliga verkningar för näringslivet och hämma produktionen, anser jag att fördelen är alltför dyrköpt. I så fall är bättre att man låter en något större del av utgifterna gå på den icke balanserade delen av budgeten än att man ytterligare anstränger skattekraften för att åstadkomma en balansering, som dock i stort sett måste sägas vara fiktiv.

Det är framför allt angeläget att man vid behandlingen av den föreliggande budgeten inte glömmer att en av de mest angelägna uppgifterna för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svensk finanspolitik för närvarande är att genomföra en besparing över hela linjen. Jag ger, liksom herr J. B. Johansson gjorde i sitt anförande, ett erkännande åt besparingsberedningens arbete. Jag måste säga att detta synes ha givit ett bättre resultat än man vågat räkna med på grund av tidigare erfarenheter. Men denna besparingsberedning har också fått göra samma erfarenhet som dess företrädare, nämligen att motstånd möter på snart sagt varje punkt där förslag om besparingar framläggas. Det blir då i sista hand finansministerns sak att driva igenom vad han anser vara nödvändigt för att åstadkomma den nedskärning av de svenska statsutgifterna, som jag är alldeles övertygad om att även han anser ofrånkomlig. Jag vill understryka, vilket jag även haft tillfälle att göra under föregående riksdag, att detta besparingsarbete inte får göra halt inför de hastigt växande försvarsutgifterna. Var och en som direkt eller indirekt haft tillfälle att se närmare på dessa utgifter har inte kunnat undgå intrycket av att utvecklingen på många punkter fått fortskrida väl okontrollerad. Jag förstår väl orsaken härtill. Det är ingen lätt uppgift att här hålla igen, då ett starkt trängande behov föreligger att vidtaga åtgärder så snabbt som möjligt för att sätta i stånd vad som sedan lång tid brister i fråga om vårt försvars effektivitet och då det gäller att möta kraven ifrån de olika försvarsgrenarna, som var för sig ju i nuvarande läge måste anses vara utomordentligt välmotiverade. Men det är tydligt, att i denna starka forcering mer och mer insmugit sig en tendens att bortse från kostnaderna och att låta kravet på det omedelbara verkställandet träda så starkt i förgrunden, att alla andra hänsyn fått vika.

De erinringar, som framkommit ifrån krisrevisionen och som just i dagarna i fallet Patricia, om vilket här i kammaren redan talats åtskilligt, ha kommit till ett så uppmärksammat uttryck i revisionens yttrande, visa att det på detta område råder ganska betänkliga förhållanden, för vilka man inte får sluta ögonen. Jag lyssnade till försvarsministerns yttrande här i kammaren för en stund sedan och kunde då inte undgå att få det intrycket, att försvarsministern alltför mycket väjde undan för vad som verkligen är det centrala och viktiga i denna fråga. Hans vädjan till oss att se denna sak från båda sidorna och att beakta även den angripna partens synpunkter skall inte göras förgäves. Jag konstaterade emellertid att försvarsministern för sin del väl försiktigt gick förbi den fråga som var ställd till honom. Intrycket kunde inte gärna bli något annat än att försvarsministern är medveten om att förhållandena äro klandervärda och att ett ingripande från hans sida inte kan undvikas. Jag tror att detsamma gäller om åtskilliga andra fall där krisrevisionen velat göra eller gjort framställningar, som inte tagits så värst nådigt upp av försvarsministern. Han gör säkerligen klokast i att betrakta dessa erinringar och denna kritik från krisrevisionen som dikterade av samma omsorg om försvarets effektivitet som han på sin post velat visa. Ett ur alla synpunkter tillfredsställande resultat kan endast vinnas genom ett samspel av de krafter som försvarsministern disponerar över och de intressen för vilka krisrevisionen gör sig till tolk.

Vad som här förevarit ger också anledning till den reflexionen, att det är beklagligt att i det nu föreliggande förslaget till en femårsplan för försvarets organisation icke ingår även ett förslag till omorganisation av den militära förvaltningen. Det är uppenbart, att så stora brister vidlåda den militära förvaltningen, att det är en angelägenhet av stor vikt att snarast möjligt få till stånd en omorganisation. Jag skulle även vilja betona, att viktigare än all organisation är att sätta rätt man på rätt plats. Jag undrar om det inte är här som det framför allt brister. Omorganisationen kan kanske anstå något år, men vad som inte får anstå är de omflyttningar i syfte att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
få lämpliga män på dessa viktiga poster, som förhållandena tydligen påkalla.

Elfte huvudtiteln, för vilken chefen för folkhushållningsdepartementet har ansvaret, har såvitt jag har kunnat uppfatta inte gjorts till föremål för några reflexioner under denna debatt. Det har visserligen sagts några ord om de starkt växande kostnaderna för kommissionsväsendet. Jag skall också inskränka mig till att fästa uppmärksamheten på att kostnadsökningen här är påfallande stark. Om häri ligger en tendens till överorganisation bör man se upp. Särskilt när det gäller de många ortsombuden och de lokala verktygen för kommissionerna ute i landet måste sträng återhållsamhet iakttagas. Med de erfarenheter av kommissionsväsendet, som vårt folk har från en tidigare kris, är det mycket angeläget att man gör allt vad som göras kan för att hålla nere dessa kostnader, som ju i stort sett måste räknas till de improduktiva, huru viktiga än de uppgifter äro som dessa kommissioner skola förvalta.

Beträffande det föreliggande budgetförslaget skulle jag vilja understryka, att när man talar om en normal budget, får detta inte tolkas så att denna budget på bortåt 2.3 miljarder kronor, som nu skall kunna balanseras med verkliga inkomster, är att betrakta som en fredstidsbudget. Jag vill göra denna erinran, då det för många kan ligga nära till hands att resonera på det sättet, att när man under de exceptionella förhållanden som råda kunnat skaffa de inkomster som behövas för att balansera en budget av denna storleksordning, så skall det väl inte vara omöjligt att göra det även i fortsättningen. Men vi måste hålla i minnet, att de inkomster som här redovisas inte under alla förhållanden stå till buds ifrån det svenska folkhushållet. Dessa inkomster äro i mycket hög grad frampressade. Det är inkomster av en storleksordning som visserligen inte kan sägas vara orimlig i förhållande till den nationalinkomst som vi redovisade för de sista fredsåren, men vilka enligt min mening såsom statsinkomster betraktade komma att bli alltför höga i förhållande till den nationalinkomst, med vilken vi måste räkna under de närmast kommande åren. Jag tror inte att vårt folkhushåll i fortsättningen kan bära en utgiftssumma av denna storleksordning. Det vill med andra ord säga att vi inte i fortsättningen kunna skaffa fram sådana inkomster som beräknas för närmaste budgetåret. Som jag nyss antydde är det vidare ganska tvivelaktigt om de inkomstberäkningar som äro framlagda komma att hålla inför en förnyad prövning någon gång fram på vårsidan.

Jag bedömer således både det nuvarande läget och i ännu högre grad framtidsutsikterna mindre optimistiskt än vad finansministern gör. Finansministern finner att den nuvarande produktionssituationen snarast ger anledning till en viss optimism. Han gör detta uttalande närmast för att motivera ett följande uttalande om att intresset för produktionen nu i viss mån får underordna sig intresset för en mera restriktiv penningpolitik. Önskemålet om en sådan kan jag ge min fulla anslutning till. Jag har emellertid litet svårt att dela finansministerns åsikt, att produktionssituationen är sådan att man inte behöver ägna densamma uppmärksamhet som tidigare. Jag tror att det är minst lika viktigt nu som tidigare att sörja för stimulans åt varuförsörjning och sysselsättning. Särskilt om jag tänker på handeln tycker jag att det står klart, att den har att räkna med sådana betydande svårigheter och risker på grund av den försvårade importen och de minskade varulagren, att man där har att allvarligt räkna med minskad sysselsättning och ökad arbetslöshet. Det torde därför vara nödvändigt att i fortsättningen tänka även på produktionen och att anpassa den ekonomiska politiken så, att inte denna produktion onödigt försvåras utan tvärtom stödjess på allt sätt. Viktigast av allt är väl dock att varor

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

produceras och att alla krafter spännas för att övervinna de svårigheter för vår folkförsörjning som den nuvarande avspärrningen åsamkat oss.

Jag hade väntat att i finansplanen få något fylligare uppgifter om det ekonomiska läget i olika hänseenden och några uttalanden som visa hur finansministern själv ser på detta. Hans uttalanden om det penningpolitiska läget synas vara anmärkningsvärt vaga. Jag skulle vilja fråga finansministern vad han själv anser om den starkt ökade sedelcirkulationen. Även när han talar om sin förhoppning om en fortsatt prisstabilitet har jag ganska svårt att dela hans optimism. Han grundar denna optimistiska bedömning av den fortsatta prisutvecklingen framför allt därpå att de kostnadsstegringar som inträffat vid importen respektive vid övergången till inhemska ersättningsvaror numera i huvudsak ha tagits av produktionsstegringen och att en fortsatt höjning av de viktigaste införselprodukterna inte är att befara. Jag har mycket svårt att dela finansministerns optimism på den punkten. Ju mer clearingsvärigheter ökas — vi ha ju från höstens handelsförhandlingar mycket starka intryck av de krav som här komma att ställas på oss — desto större blir risken för prisstegrande återverkningar av den import som går över clearingen. Det är uppenbart att vi ha att räkna med tendenser både från de utländska exportörerna att driva upp priserna och från de svenska exportörerna att åstadkomma en stegring i fråga om sina exportpriser. Allt detta måste samverka till en fortsatt tendens till en stegring av importpriserna. Återverkningarna härav på varuförsörjningen och på prisnivån i landet äro ju uppenbara.

Ur penningpolitisk synpunkt erbjuder det föreliggande budgetförslaget uppenbara betänkligheter. En beskattning av den storleksordning som vi nu kommit upp till kan inte undgå att medföra risken av inflationistiska återverkningar. Det kan i vissa situationer vara ur penningpolitisk synpunkt bättre att täcka underskottet med lån än med skatter. Överhuvud taget framstår statsupplåningens betydelsefulla uppgift nu starkare än någonsin förut. En kontinuerlig och starkt differentierad statsupplåning i syfte att neutralisera det ökade penningöverflödet torde nu vara den viktigaste penningpolitiska uppgiften. Man hade väntat att i finansplanen finna denna fråga något mera berörd. Jag vill emellertid uttala den förhoppningen, att riksbanken och riksgäldskontoret i fortsättningen skola inrikta sina ansträngningar på att finna former för en sådan fortlöpande upplåning.

Jag har redan talat om skattepolitiken. Jag vill nu endast uttala den förhoppningen att vid utformandet av det nya förslaget till krigskonjunkturskatt hänsyn måtte tagas till den önskan som fjolårets riksdag uttalade, att man vid uppgörandet av detta förslag skall beakta förändringar i penningvärdet.

Det förslag till höjning av den direkta beskattningen som bebådas i propositionen kommer givetvis att noga prövas av riksdagen. Det finns i propositionen en antydning om att regeringen själv inte ännu tagit slutgiltig ståndpunkt till frågan hur denna ökning i beskattningen skall ske, om den skall tagas ut på den direkta eller den indirekta vägen, och hur den direkta beskattningen skall konstrueras. Provisoriskt har ökningen lagts på värnskatten. Jag vill understrika vad som redan under debatten sagts, att redan den nuvarande direkta beskattningen har skärpts i sådan utsträckning att några större belopp inte kunna tagas ut, såvida man inte vill låta skattetrycket betydligt skärpas för de stora grupperna av mindre inkomsttagare. Jag behöver inte för finansministern framhålla vilka betänkligheter detta medför. Jag tror emellertid att det blir nödvändigt att låta beskattningen drabba även de stora skikten av mindre inkomsttagare om man överhuvud taget skall kunna räkna på att få in några väsentligt ökade intäkter. Att under sådana förhållanden en omläggning av skattesystemet måste ske har tidigare betonats. Det är därför med någon för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

våning som man i propositionen finner, att finansministern anser att den ökning på ungefär ett sjuttio-tal miljoner kronor i den direkta beskattningen, som han tänker föreslå, skall ske utan omläggning av skattesystemet och utan förändring i det nu gällande avdragssystemet. Man avvaktar med stort intresse den proposition som skall närmare redovisa för uttagandet av denna skatt.

Med tanke på framtiden och på återuppbyggnadsarbetet har Sverige allt intresse av att på beskattningens område gå fram med försiktighet och detta så mycket mer som vårt skattesystem ju har avvägrats med hänsyn till helt andra ekonomiska förhållanden än dem som nu råda. Det vore olyckligt om planen att genom skattehöjningar åstadkomma en önskvärd budgetbalans finge skymma blicken för det faktum, att enda möjligheten att återställa en verklig jämvikt i statsbudgeten på längre sikt är att våra statsutgifter på skilda områden kraftigt beskäras. Den vägen är svidande och svår, men den är den enda som leder till målet, den enda som kan bli till verklig och varaktig bättnad för statens finanser och för landets ekonomi.

Herr statsrådet **Wigforss**: Det är egentligen ett par av huvudpunkterna i det framlagda budgetförslaget, som varit föremål för debatt här i kammaren, och jag skall försöka att belysa dem båda. Det har dels varit fråga om värdet av den uppdelning av utgifterna i de mera normala och de extraordinära, som man i budgeten har gjort ett försök till, och vidare har det varit tal om sättet för budgetbalanseringen samt hela frågan om vår skattepolitikens utveckling.

Den sistnämnda frågan, som framför allt berördes av herr Johan Bernhard Johansson i det första anförandet under debatten, hör till de traditionella gamla tvistefrågorna i riksdagen, som jag icke tror mig om att kunna belysa bättre än som har skett i ett otal diskussioner under de förflutna åren. Det lönar sig inte att fortsätta med att resonera om det spörsmålet med allmänna talesätt. Herr J. B. Johansson säger, att när folk väl har sparat någonting, anses deras förmögenhet vara ett lovligt jaktbyte för statsmakterna. Jag tror inte man kommer så långt med resonemanger på den vägen. Och det ligger enligt min mening inte heller något berättigande i antydningen, att det skulle finnas en oförsonlig motsats när man talar om att folk skall spara för att teckna statslån på samma gång som staten kräver ut skatt, inte minst av större inkomstagare, som annars skulle ha kunnat använda dessa pengar till att teckna statslån. Det måste här bli fråga om en avvägning. Om herr Johansson har den meningen, att vårt nuvarande beskattningssystem har utvecklat sig i den riktningen, att man för mycket beskattar de större inkomstagarna och förmögenhetsägarna, så måste det innebära — eftersom han inte lämnar någon anvisning om hur man skall kunna minska på statsutgifterna — att större delen av bördan enligt herr Johanssons mening skall läggas på de mindre inkomstagarna. Där står uppfattning mot uppfattning. Det har alltid måst bli fråga om en sammanjämkning, och i det framlagda budgetförslaget har också skett en sammanjämkning. Jag tror inte det leder till något fruktbart resultat, att man i ett läge, då vi alla äro överens om att det är nödvändigt att försöka jämka samman våra meningar, från den ena sidan säger: »Den kompromiss som ni ha gjort, eller den linje som här följs, anse vi förkastlig. Vi vilja egentligen att beskattningen lägges mera på de mindre inkomstagarna och att trycket lättas för de större inkomstagarna.» På andra sidan kan man med samma rätt göra gällande att för stor del av bördan har lagts på de mindre inkomstagarna och att det har varit olyckligt. I det läget måste man åtminstone försöka skapa en gemensam grundval för diskussionen, och jag kan inte se att den har blivit skapad genom herr Johanssons anförande.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man kan inte utan vidare godtaga den utgångspunkten för diskussionen, att de större inkomsttagarna skulle leverera en så betydande del av det nödvändiga sparkapitalet i landet, att riskerna av att minska på deras inkomster genom beskattning äro större än om man ytterligare pressar de mindre inkomsttagarna. Vi ha nämligen den erfarenheten i vårt land, att besparingar komma från alla samhällsklasser. De komma i mycket stor utsträckning från grupper i samhället som relativt mindre tryckas av de direkta skatterna. Man skall inte tro att det skulle vara möjligt att åstadkomma någon mera väsentlig ökning av det svenska sparkapitalet genom att avsevärt lätta på de skatter, som nu utgå för folk med inkomster från låt mig säga 10, 15 eller 20 tusen kronor och upp till en miljon. Utom den stora massan av små och relativt små inkomsttagare, som lägga undan av sina knappa inkomster, finns det en annan mycket stor källa till sparande, nämligen inom företagen själva. Skulle man här i landet verkställa sådana beräkningar som före kriget gjordes i vissa andra länder, så föreställer jag mig att man skulle finna, att den väsentliga delen av det lands kapitalbildning kommer från de mer eller mindre nödtvungna besparingar, som göras inom de stora företagen, och vidare från den massa av småbesparingar, som sker genom försäkringar och andra sammanskott av små inkomster, samt slutligen från den stora massan av både små och stora inkomsttagare, som ha kanske litet mer än genomsnittet av sparsamhetsvilja.

Men även om det vore riktigt som herr J. B. Johansson säger, att beskattningen skulle minska besparingarna och att man därför får akta sig för att gå vidare på den direkta beskattningens väg, så bygger han från sina utgångspunkter på att en direkt beskattning väsentligen måste drabba större inkomsttagare. Nu har herr Ivar Anderson i det senaste anförandet redan erinrat om att detta är alldeles beroende på hur man lägger skatteskalorna. Herr Ivar Anderson menar, och jag erkänner att det är riktigt, att skall man få ut mera genom inkomstskatten, är det nödvändigt att höja skatten även för ganska små inkomsttagare. Jag skulle vilja tillägga, att redan de inkomster vi nu ha av den direkta beskattningen skulle ha varit omöjliga att uppnå om vi inte hade gått ganska långt ned i inkomstskikten. Emellertid blir det således en möjlighet för alla, som önska att man skall lägga mera av bördan på mindre inkomsttagare, att föra fram sina synpunkter då förslaget till ny skatteskala för värnskatten kommer upp i riksdagen. Det är en gammal villfarelse att tro, att man kan identifiera konsumtionsskatter med skatt på konsumtion och inkomstskatter med skatt på sparande. Allt beror på hur konsumtionsskatterna och inkomstskatten äro lagda. Jag är tämligen övertygad om att mycket hårda konsumtionsskatter måhända ganska litet minska på den form av konsumtion i samhället, som man kanske skulle anse vara den mest överflödiga. Jag skulle snarare tro att hårda konsumtionsskatter inte på något väsentligt sätt förmå minska konsumtionen inom vissa ganska stora lager av befolkningen. En inkomstbeskattning kan däremot läggas på sådant sätt, att den tvingar folk med jämförelsevis små inkomster att avstå från en del av sin konsumtion. Detta gäller naturligtvis i första rummet alla dem, som tidigare överhuvud taget inte ha kunnat lägga undan någonting till besparingar. Frågan om skatteskalorna kommer alltså enligt min mening att bli avgörande för huruvida man mera skall närma sig det mål, som herr Johan Bernhard Johansson eftersträvar, eller det mål som, jag skulle tro, trots kompromissen tar sig uttryck i budgetförslaget.

På den punkten är det rätt upplysande, att herr J. B. Johansson föreslår höjning av en särskild skatt, nämligen den som betalas av de pensionsförsäkrade. En höjning av pensionsavgifterna är ju ingenting annat än höjning av en direkt skatt, som till skillnad från våra övriga direkta skatter icke utgår efter

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

progressiva grunder utan som i stället är rent proportionell ända till den punkt, där den överhuvud taget inte längre höjes. Den som föredrar den formen av direkt beskattning kan säkerligen få sina önskemål tillfredsställda genom att försöka införa en skatteskala som på detta sätt lägger ett större procenttal på mindre inkomsttagare än på högre. Jag hoppas, att sådana förslag icke skola kunna vinna riksdagens bifall.

Jag beklagar att jag av herr J. B. Johanssons yttrande fick det intrycket, att han betraktar den hittills förda skattepolitiken och en del av den ekonomiska politiken som ett direkt och obefogat angrepp på vissa grupper av inkomsttagare. Då herr J. B. Johansson talade om vad han kallade jakten på förmögenhetsägarna, vill jag erinra om att riksdagens båda kamrar vid ett tidigare tillfälle ha fattat det beslutet, att en sådan förmögenhetsbeskattning skall anordnas, därför att man under den kristid som vi nu genomleva inte kan undvara en särskild uppoffring från deras sida, som äga förmögenhet. Jag vet inte om herr J. B. Johansson gjorde några invändningar när det riksdagsuttalande antogs, som uttryckligen säger att ett engångsoffer kräves av förmögenhetsägarna när man skall försöka avveckla den stigande skuldbörda som kristiden kommer att åsamka vårt svenska samhälle.

I det sammanhanget antydde herr J. B. Johansson också sin kritiska inställning gent emot den beredskapslagstiftning som håller på att utarbetas för att eventuellt komma till användning om det visar sig nödvändigt att hindra företagen från att oskäligt höja sina utdelningar. Jag undrar om herr Johansson inte har observerat, att innebörden av en sådan lagstiftning helt enkelt är att tvinga folk till större sparsamhet. En sådan åtgärd betyder ju nämligen att man tvingar företagen, om det nu skulle behövas, till att konsolidera sig utöver vad deras enskilda aktieägare eventuellt skulle önska. I och för sig kan man naturligtvis kritisera en sådan lagstiftning, men man kan inte gärna göra det i ett sammanhang, där man kräver ökad sparsamhet och klagar över att statsmakterna inte skulle gynna sparsamhetssträvandena.

Om jag nu har sagt nog beträffande skattepolitiken och herr J. B. Johanssons synpunkter därvidlag, skulle jag för att få en övergång till penningpolitiken, som herr Ivar Anderson särskilt har talat om, vilja säga att herr Johansson även var inne på frågan om prisstegring och dylikt. Jag erkänner att spörsmålet om penningvärdets utveckling är en synnerligen allvarlig fråga, men den punkt som herr Johansson vände sig emot har säkerligen en alldeles underordnad betydelse därvidlag. Han berörde frågan om indexlönerna. Jag förmodar att diskussionen om huruvida vi skola ha tillägg till lönerna som kompensation i någon mån för de stigande levnadskostnaderna väl får anses vara avgjord i praktiken. Herr Johansson vände sig inte heller direkt häremot. Han yttrade i stället, att den nuvarande indexberäkningen var så olämplig därför att även skatteposten ingick däri, och han sade uttryckligen »den direkta skatteposten». Ja, det är klart att man kan vara tveksam på denna punkt. Jag har personligen den uppfattningen att de direkta skatterna inte höra till ett verkligt rationellt indexsystem, ty vill staten ta ut högre skatt av medborgarna, skall den skatten betalas även av löntagarna med deras förutvarande inkomster, utan att de få kompensation för denna skattestegring. Men var och en vet, hur ömtålig denna sak har varit vid förhandlingar rörande indexlönerna. Vi veta alla, att indexberäkningen för levnadskostnaderna är ett vanskligt kapitel. Man får snarast förvåna sig över att det inte har blivit större oro än den som verkligen råder och att man har kunnat komma varandra så nära vid beräkningen av levnadskostnadernas stegring, fastän det är känt att mycket betydande värden i fråga om storleken av de utbetalda lönerna bero på dessa indextal. Det förefaller mig därför naturligt att man vid förra årsskiftet inte ville kasta in ett sådant tviste-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

frö i förhandlingarna som det skulle ha varit, om man föreslagit att den direkta skatten skulle tagas bort ur indexberäkningarna. Det viktigaste är emellertid, att denna post faktiskt har spelat en alldeles underordnad roll. Om de direkta skatterna varit borta ur indexberäkningarna, skulle det ändå icke ha medfört att situationen i fråga om indexavtalet hade blivit en annan än nu är fallet. Indextalet skulle oberoende härav ha stigit över de 144 enheterna, vilket var den kritiska gränsen. Jag tror alltså att man åtminstone tills vidare kan bortse från den punkten.

Frågan om budgetbalanseringen är den andra punkt, som har varit föremål för diskussion, och den var måhända det centrala i vad herr Ivar Anderson här anförde. Herr Ivar Anderson har blivit illa berörd av att en eller annan tidning kanske i något överdrivna ordalag har uttalat sin tillfredsställelse med den uppdelning av utgifterna som har skett. Detta bör kanhända inte fattas precis på det sätt som han trodde, utan kanske mer som ett uttryck för att man har känt sig litet illa till mods under de båda sist förflutna åren, därför att inte någon mera rationell uppdelning har kunnat ske. Man har haft den känslan att vi rörde oss på mycket osäker mark när det gällde statens utgifter, eftersom man inte visste vad som skulle anses vara normalt, såsom det heter i budgetförslaget, i fråga om dessa utgifter. Den lättnad som många ha känt då det nu blivit möjligt att göra denna uppdelning, även om den är ofullkomlig, har därför måhända givit anledning till glädjeutbrott, som det annars kanske inte skulle vara så lätt att förstå. Herr Ivar Anderson har alldeles rätt när han säger, att uppdelningen inte är någon trollkonst. Jag skall villigt erkänna att det har varit en synnerligen enkel sak att göra uppdelningen. Men det är inte så som herr Ivar Anderson säger, att man länge har gått och väntat på den. Det förefaller som om han därmed menar att uppdelningen borde ha skett tidigare, men det har varit omöjligt att göra den tidigare, helt enkelt emedan vi inte förut ha haft någon föreställning om hur uppdelningen skulle ske i fråga om de mest betydande av utgiftsökningarna, nämligen för det militära försvaret. Först när konturerna till en ny försvarsordning hade utbildats, blev det möjligt att göra denna uppdelning, och sedan de konturerna klarnat var uppdelningen verkligen en mycket enkel sak. Jag har bara haft att följa försvarsministern, som säger att man kan räkna med att alla ordinarie kostnader under de fem följande åren faktiskt skola täckas av de 750 miljonerna och att vi inte behöva räkna med extraordinära utgifter för annat än vad vi kalla beredskapsutgifter och dylikt. Det kan knappast vara i fråga om denna punkt som herr Ivar Anderson uttalar sina starka tvivel på att uppdelningen är hållbar. Herr Anderson menade att uppdelningen var godtycklig, men om vi hålla oss till denna post, som är den största, tror jag inte uppdelningen kan anses godtycklig.

Överhuvud taget kan hela diskussionen om uppdelningens större eller mindre godtycklighet inte föras, innan konkreta exempel bli framlagda, som lika väl skulle kunnat placeras på den ena som på den andra sidan om gränsen. Åtminstone när det gäller försvarsutgifterna tror jag det är alldeles ofrånkomligt att gränsen är fast. Sedan beror det på om statsmakterna i fortsättningen vilja hålla fast vid den uppdelning som är den rationella. Om man går över till de andra utgifterna, är gränsen inte lika klar. Något exempel har inte anförts här i debatten men däremot i den offentliga diskussionen, och jag kan därför måhända få lov att anknyta till det. Man har frågat, vad det egentligen finns för grund att kalla förmålningsersättningen, alltså subventioneringen av mjölprierna, för extraordinär men däremot prisrabatteringen för normal. Ja, orsaken ligger helt enkelt däri att vad som förts över till den extraordinära budgeten är sådana utgifter, som kunna sägas direkt ha sin grund i den tillfällighet — som vi väl få kalla det — som heter missväxterna. Rabatteringarna äro inte bara be-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

roende på missväxterna. Rabatteringarna bero på den stigande prisnivån och de mera tryckta förhållanden som därmed ha inträtt för de mindre bemedlade. Jag vågar inte förutsätta att rabatteringarna skola försvinna i och med en normal skörd. Om vi få en normal skörd, förefaller det däremot som om de nuvarande priserna på spannmål inte längre skulle vara motiverade. Det är nämligen så, att vilka invändningar man än kan göra gent emot de förhandlingar, som förts mellan jordbrukets representanter och statsmakterna, och mot de förutsättningar från vilka dessa resonemanger ha gått ut, så har det trots allt varit en god sak med dessa förhandlingar. Det är att man har försökt skapa en utgångspunkt i vad man kallar jordbrukets inkomster. När man då har tagit hänsyn till den låga skörden under två missväxtår och räknat med ett högre spannmålspris, har man för hela jordbruket fått en viss inkomstsumma i fråga om brödspannmål. Det är uppenbart, att samma inkomstsumma uppstår om man räknar med ett lägre pris och en mera normal skörd.

Innan jag således har hört några konkreta anmärkningar mot den uppdelning som har blivit gjord, kan jag bara tänka mig en invändning av mera principiell natur, och det är att man möjligen kunde ha överfört något tiotal eller kanske tjugotal miljoner mera från den ordinarie budgeten till den extraordinarie. Vi veta för närvarande ingenting om de utgifter som kunna komma att bli nödvändiga i en snar framtid. Framtiden ter sig osäker, och på den punkten har jag kanske inte mycket annan uppfattning än den herr Ivar Anderson gav uttryck åt. Jag vet inte varifrån föreställningen om den stora optimism, som skulle karakterisera budgetförslaget, har kommit. Det utmärkes inte av någon annan optimism än den som ligger i att vi faktiskt kunna bära de nuvarande våldsamt uppskruvade ordinarie utgifterna med hjälp av verkliga inkomster, i själva den känslan att vi kanske ha större ekonomiska krafter än vi tidigare tänkt. Detta har möjligtvis i någon mån tagit sig uttryck, men det innebär inte någon som helst profetia om hur förhållandena komma att gestalta sig för vårt näringsliv i fortsättningen. Därför är det riktigt som herr Ivar Anderson säger i fråga om inkomstberäkningen — där vi ha följt riksräkenskapsverket helt och hållet — att den möjligen kommer att visa sig något för optimistisk. Det kan hända att inkomsterna komma att bli lägre än som beräknats, och det är inte sannolikt att de bli högre. Redan detta är sålunda en anledning att inte alltför snålt plocka över utgifter från den ordinarie till den extraordinarie budgeten. Ingen vet heller i närvarande stund, vilka nödvändiga utgifter av ordinarie karaktär som i fortsättningen kunna krävas. Under sådana förhållanden har jag trots det vara riktigt att hellre ta med något mera på den ordinarie budgeten än att ta med något mindre.

Därmed är jag framme vid det, som jag anser är det väsentligaste att säga till svar på herr Ivar Andersons kritik av finansplanen. Jag skulle vilja fråga herr Ivar Anderson, om han inte själv känner vilket farligt råd han i sitt anförande gav riksdagen? Liksom jag har gjort i finansplanen, understryker han starkt, att det är nästan — jag vågar bara säga nästan — nödvändigt att ha en fix ram för de ordinarie utgifterna och att denna blir balanserad med verkliga inkomster. Det är förutsättningen för att man skall kunna behålla någon som helst kontroll över den fortsatta behandlingen av budgeten. Om man däremot lämnar en viss del icke balanserad, det må vara bara 10, 20 eller 30 miljoner, vad skall man då svara en riksdag som säger: om vi låna 30 miljoner för att täcka normala utgifter eller om vi låna 40 eller 50 miljoner, kan väl inte ha så mycket att betyda. På den punkten äro tydligen herr Ivar Anderson och jag fullständigt ense, men så sliter han sönder hela resonemanget genom att säga: uppdelningen mellan ordinarie och extraordinarie utgifter är godtycklig. Om det skulle visa sig att inkomsterna inte bli fullt så stora som beräknat, vill

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

han inte vara med om att täcka bristen med verkliga inkomster, utan då anser han att det är alldeles i sin ordning att säga: vi kunna gott föra över en del poster från den ordinarie budgeten till den extraordinarie, ty uppdelningen är ändå så godtyckligt gjord att ingenting hindrar oss från att manipulera mellan de båda budgeterna. — Ja, vad skulle herr Ivar Anderson säga, om en riksdagsmajoritet kommer och resonerar på liknande sätt och säger: »Visserligen ha inte inkomsterna minskats, men här finna vi att vi vilja göra ytterligare 20, 30 eller 50 miljoner i utgifter. Visserligen säger finansministern att man skall balansera budgeten, men å andra sidan finns det ju så mycket klokt och kunnigt folk som säger att uppdelningen är godtycklig. Låt oss därför plocka över 50 miljoner från den ordinarie budgeten till den extraordinarie, så ha vi ju balans i alla fall.» Jag tror, att herr Ivar Anderson bör betänka sig ytterligare en gång innan han offentligen driver den satsen, att detta är en godtycklig uppdelning, som vi kunna handskas med ungefär som vi behaga. Om man håller fast vid budgetförslaget på den punkten, kan det inte hjälpas att bördorna måste bäras, och den enda utsikten till att göra bördorna lättare är att åstadkomma en minskning av de ordinarie utgifterna.

Även frågan om minskningar och besparingar är en gammal tvistefråga. Jag kan bara säga att när besparingsberedningen, som jag hoppas, så småningom kommer fram, inte bara med sina detaljförslag till åtgärder i besparings-syfte, utan även med en allmän översikt av de områden där besparingar överhuvud taget äro möjliga, så tror jag det skall visa sig möjligt att få till stånd en mera fruktbar diskussion härvidlag än den vi hittills ha fört. Jag är däremot inte säker på, att det kommer att vinnas någon enighet om att sådana stora besparingar äro möjliga. Vad besparingsberedningen kan göra är att leverera det material, på vilket sedan riksdagen och även regeringen kunna grunda sina beslut.

Men jag vill inte sluta med detta utan med ett ytterligare understrykande av att den optimism, vi dock trots allt ha anledning att känna, grundar sig på att vi kunnat upprätthålla produktionen trots att till följd av statsutgifternas våldsamma ökning en allt större och större del av folkets inkomster fått gå till utgifter, som vi ändå, om vi skola använda ett populärt uttryckssätt, måste kalla improduktiva, att man ännu inte kan iakttaga några särdeles tydliga tecken till en förslitning eller ett försämrande av hela vår produktionsmekanism, att vi fortfarande kunna hålla den allra största delen av vår arbetskraft i arbete — att det alltså ser ut som om vi skola kunna bära de bördor, som tiden nu lägger på oss. Jag tror, att det i detta ögonblick är viktigare att understryka vår styrka att bära bördorna än att utmåla de faror, som en gång i framtiden möjligen kunna hota oss.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Herr Engberg har lämnat en del uppgifter, som ge mig anledning att komma med några upplysningar.

Herr Engberg sade, att i det län han företräder vore det risk för överavverkning och att på nämnda område skulle för innevarande bränsleår fordras dubbelt så stor avverkning som ett föregående år. Det är riktigt, att den avverkning, som nu kräves, är åtskilligt högre än under föregående år, men den har inte den omfattning, som man fick intryck av, när man hörde herr Engbergs anförande. Föregående år var avverkningsplikten inom Västernorrlands län 2.2 miljoner kubikmeter i runt tal, och i år är den 3.4 miljoner. Det avverkningsresultat, som nu kommit fram, visar emellertid, att avverkningen inom området under föregående bränsleår varit betydligt större än vad jordägarna varit ålagda. Det är ju inte annat än glädjande från de synpunkter jag har att företräda, att så är fallet. Men jag drar också den slutsatsen, att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för skogsägarna har inte avverkningsplikten framstått såsom så betungande, som man lätt kunde få intryck av, när man hörde herr Engberg. Det har varit så, att den ålagda avverkningsplikten inte helt fullgjorts av vissa grupper, men betydligt överskridits av andra. Sålunda ha de enskilda skogarnas ägare avverkat 31 % mera än vad de voro skyldiga till, och en mindre grupp, vissa allmänna skogar, har varit uppe i nära tre gånger så stor avverkning som den ålagda.

Vad nu beträffar risken för överavverkning, så är det självfallet, att faran för sådan ägnas den allra största uppmärksamhet. Vidare måste man söka förlägga avverkningarna så, att man inte går in på gagnvirkesbeståndet, i varje fall inte mer än vad man är tvungen till. Därför har också sedan åtskillig tid en utredningskommitté varit sysselsatt med en översyn över förhållandena och tillgången på bränsleskog inom olika områden i landet, och allteftersom resultatet av dessa utredningar framkommer, har man möjlighet att lägga avverkningarna så, att de så mycket som möjligt stämma överens med vad som ur bästa skogsvårdssynpunkt bör tagas ut.

Innan jag lämnar siffrorna från Västernorrlands län vill jag säga, att av den ganska stora kvantitet, som man där är ålagd att avverka under tiden från den 1 juli 1941 till den 1 mars 1942, hade den 1 december 1941 avverkats 60 %. Alltså synes avverkningen även i år gå ganska väl i lås. Jag skulle väl tro, att herr Engbergs uttalande om svårigheterna att få ut denna stora kvantitet framför allt berodde på att han ansåg, att det var behov av bättre vägar o. dyl., och att det var viktigt att få fram befordrande åtgärder för ett förbättrat vägnät. Jag är av samma mening som han att förbättrade eller nya skogsvägar äro behövliga. I anledning av herr Engbergs uttalande, att procenten statsbidrag till skogsvägar borde ökas från 25 till 50 %, så vill jag upplysa om, att efter den ändring, som skedde 1941 i kungörelsen om statsbidrag till nämnda vägar, är det möjligt, »när särskilda skäl därtill äro», att erhålla statsbidrag upp till 50 %. Därtill kommer, att det under nionde huvudtiteln i år är angivet, att en utredning om dessa förhållanden pågår, och därför är i statsverkspropositionen uppfört ett beräknat belopp till dessa skogsvägar och särskild proposition i ämnet förebådas. Skogsstyrelsen har fått i uppdrag att framlägga en plan till förbättringsmöjligheter för dessa vägar, och det är väl att antaga, att skogsstyrelsen kommer fram med förslag till ytterligare förbättringar av skogsvägsnäten.

Jag vill innan jag slutar, herr talman, framhålla att det givetvis är mycket svårt att åstadkomma så stora bränsleavverkningar, som man nu behöver, utan att gå för hårt in på skogsbeståndet. Därför äro sådana planläggningar, som jag nyss nämnde, av den största vikt. Det är också av stor betydelse, att man får förbättrade vägförhållanden, så att från illa belägna skogar erforderligt bränsle kan drivas fram. Men det är även viktigt, att man söker mobilisera sådant bränsle i skogarna som grenar och stubbar, varjämte torvproduktionen bör ökas. Inom vissa områden ha skogsägarna möjlighet att fullgöra sin avverkningsplikt genom att bryta stubbar och avverka massaved. Alltså är det möjligt redan med nuvarande bestämmelser att fullgöra avverkningsplikt i form av det gagnvirke, som massaved utgör.

Sedan borde jag kanske stryka under det yttrande, som herr Engberg hade om nödvändigheten för oss att kunna utnyttja våra råvarutillgångar i skogarna så, att vi kunna få fram mera högvärdiga produkter, och det var mig förra året en tillfredsställelse, när jag kunde medverka till att få till stånd den utredning om utökad teknisk forskning, som väl snart kommer att avge förslag till betydande statligt stöd åt bl. a. forskning till befrämjande av den kemiska skogsindustrien.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag tror mig kunna som slutomdöme om vår bränsleförsörjning just nu säga, att man är fullt medveten om de risker för överavverkning av våra skogar, som kunna föreligga, och att man söker komma fram på vägar, som göra det möjligt att få utfyllnad i bränslet från andra håll.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag har begärt ordet för några randanmärkningar till den föreliggande statsverkspropositionen och till den förda debatten.

Då jag på vissa punkter kommer med några kritiska anmärkningar, vill jag redan i förväg framföra min djupa värnande för Kungl. Maj:ts regering; framför allt vill jag dock understryka, att bakom en politik, som syftar till landets och rikets värnande med alla krafter och offer, står förvisso ett enigt, kampberett och frihetsälskande folk. För ingenting i världen säljer svenska folket sin frihet och sin självbestämmanderätt. Jag tror, att om varje svensk ägde tusen liv, så skulle han offra dem för detta gamla fria rikes bestånd och värnande.

Vi ha enligt mitt förmenande, herr talman, ingalunda ännu passerat den mörkaste klyftan på vår vandring genom tidens farofyllda hålvägar. Vi ha kanske det farligaste stycket väg kvar, och vi behöva sannerligen samla alla våra krafter för att kunna taga oss igenom dessa svåra passager. Men vi hysa ingen fruktan för vare sig mörker eller fara, ty vi äro i stort sett eniga, stridsberedda och fyllda av den offervilja, som är nödvändig för att vi skola kunna klara oss ut ur svårigheterna.

Jag hälsar för min del med den allra största glädje det nu i princip föreliggande förslaget om en femårsplan för försvarets ytterligare utbyggande och stärkande, särskilt med hänsyn till flygets utbildning och med hänsyn till motoriseringen av stora delar av infanteriet och kustartilleriet — gamla krav, som också jag för min anspråkslösa del har rest i tidigare motioner och i anföranden. Jag är också glad över att Göta livgarde återuppstår i ny gestalt, visserligen kallat Göta pansarlivgarde, men så mycket starkare, varigenom Stockholms ungdom i större utsträckning än vad för närvarande är fallet kan få fullgöra sin värnplikt i närheten av hemorten. Kunde denna femårsplan göras till en treårsplan utan att ge efter på något av det program, som har framlagts i planen, eller på den effekt, som avses med densamma, så skulle jag se det med ännu större glädje, ty min mening är, att inom de tre närmaste åren ligger den stora faran för vårt land, och vi borde därför ha denna försvarsplan färdig inom tre år. De härför erforderliga ökade offren är det min bestämda uppfattning att det svenska folket skulle komma att bära utan att knota, liksom det hittills har burit alla de tunga offer, som nödigheten att värna frihet och fred har lagt på dess skuldror. Tid är nämligen inte bara pengar; tiden betyder i detta sammanhang frihet och trygghet och kan även betyda räddandet av mycket pengar men framför allt mer än vad pengar är.

Det talas, herr talman, ibland på vissa håll om en fackmannaregering, ja, om en militärregering, som bättre skulle vara ägnad att leda landets öden än en parlamentisk regering. Även den, som på vissa punkter kan ha erinringar mot den sittande regeringens politik, vill dock understryka, att endast den regering, som har rot i Sveriges riksdag, kan rädda enigheten, offerviljan och rikets frihet och fred. Någon annan regering är otänkbar i detta land. Alla andra funderingar äro rena galenskaperna och finnas endast, såvitt jag kan se, hos demokratiens motståndare eller hos obetydliga kretsar, men regeringen bör se upp med dem, som ha något i skölden mot demokratin, vare sig de finnas på höjderna eller i skrymslena. Demokratien, folkmakten är ett villkor för vårt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lands frihet och offervilja. Den, som vill antasta demokratien, är en om också omedveten fiende till landet, till dess frihet och välfärd.

Vårt lands frihet och offervilja är beroende just på att demokratien helt upprätthålles och icke naggas i kanterna, och då vill jag säga, att det är av särskild vikt, att icke någon förevändning gives för sådana kretsar, som vilja komma demokratien till livs, att kunna tala om att vi icke längre äga någon demokrati eller att den är på avskrivning och upphällning och mera dylikt. Beslagen på tidningar, pressnämndens missuppfattning av sin uppgift, oviljan mot ljus över landet och förhållandena, byråkratiens på sina håll växande makt och i viss mån också, det måste jag säga, riksdagens egen försagdhet ibland äro sådana farliga tecken, som kunna verka förlamande på de krafter, som värna den inre friheten.

Förslaget att i fredstid återinföra dödsstraffet är ett svårt och beklagligt fel, som skapat och skapar misstro i de djupa leden, där humanitet och kristendom ännu lever och är en makt. Humaniteten, den klassiska humanismen och kristendomen äro i själva verket en demokratiens mest fundamentala grundval, en rikets hörnsten, och alla, som rikta sin udd mot detta humanitetsideal, förstå icke, att de göra en stor skada. Vi vilja inte ha återinförd, under vilken motivering det vara månde, våldets och barbariets tid. Demokrati och kristendom äro ett, och därvid vilja vi förbliva. Vårt folk och vår försvarsmakt måste vila på dessa hörnstenar.

Herr talman! Hit hör också rättrådigheten som ledstjärna för statens politik. Detta gäller både inåt och utåt. Inåt betyder det lika rätt för alla medborgare, inga klassförmåner, inga gruppförmåner men hjälp åt alla fattiga, och nödvändigheten av hjälp åt alla fattiga måste särskilt i dessa hårda tider starkt understrykas. Det går inte an, att på de fattiga läggas för tunga bördor i en tid som denna. Det är därför med glädje man måste hälsa socialministerns löften om förslag till ökad hjälp åt de fattiga, åt folkpensionärer och åt barn.

Det är dock på en punkt, eller rättare två punkter, jag skulle vilja ytterligare understryka en mening, som har givit sig till känna på många håll. Den ena är, att vi måste se till att utvidga området för rabatter, när det gäller ransonerade varor, rabatter för de allra fattigaste, så att dessa rabatter bli en verklig hjälp åt de fattiga. Och likaså, att ransonerna till de tungt arbetande må bli något större än vad de för närvarande äro. Man skulle säkerligen i stället kunna minska ransonerna för dem, som icke ha tungt arbete.

Det andra är, att man måste göra något för att verkligen få byggnadsverksamheten i gång här i landet. Ni vet, mina herrar, att det på många håll i landet råder olidliga förhållanden i avseende på bostäderna. Det är i vissa samhällen en bostadsnöd, som erinrar om den svåra nöd, som rådde 1916 och 1917, och som ledde till mycket beklagliga förhållanden på skilda områden. Men även i de samhällen och städer, där bostadsförhållandena inte äro så groteska som på dessa håll, är det svårt att få byggnadsverksamheten i gång. Det synes mig, att detta är orimligt. Vi måste inte bara utreda, inte bara säga, att kommunerna skola göra det och det och att de enskilda skola göra det — statsmakterna måste på allvar taga itu med detta problem och se till, att det verkligen kommer en byggnadsverksamhet i gång. Eljest hotar bostadselände och höjda hyror, något som kan få mycket vittgående sociala följder, samt en hyresstegringslag.

Varför skulle vi inte kunna göra ett storstilat försök att lösa bostadsfrågan såsom en parallell till det stora försök att lösa vår försvarsfråga, som har gjorts och lyckats? Det bör inte vara omöjligt, ty en lösning av detta problem komme att skapa en mängd arbetstillfällen, stora inkomster för mycket breda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lager i samhället, varigenom skattekraften skulle kunna ökas i högst väsentlig grad.

Det har under debatten mycket talats om nödvändigheten av besparingar, och man har till och med tvistat om hur man skall kunna spara mest och bäst och gå djupast ned för att vinna besparingar. Allt det där, att vi skola spara, är mycket bra. Men man får vara försiktig: erfarenheten visar ofta, att en besparing, som är olämplig eller som går för långt, i verkligheten leder till slöseri och till förstöring av materiella värden, och även till förstöring av andra värden än de materiella, nämligen de andliga.

Jag kan inte se annat än att det är en orimlighet, den besparingsaktion som har gått in mot vetenskaplig forskning, mot skolan och mot folkbildningen, förutsättningarna för vår både andliga och materiella kultur. Kan det vara rimligt, att vi skola spara på så sätt, att vi komma att illustrera det gamla ordspråket »snål spar och hin tar». Jag skulle vilja ge ecklesiastikministern det rådet att stå besparingsivrarna med större kraft emot på det område, det viktiga område, som han har att förvalta. Och jag skulle vilja ge finansministern det rådet att fara varliga fram med den pilten Absalom. Eljest kan det hända, att vi få betala igen med dubbla pengar vad vi i ögonblickets panik spara in genom en kortsynt besparingspolitik. Jag är också av den uppfattningen, att vår verksamhet för att stärka folkbildning och forskning varit en av de vägar, som medfört den starka materiella och ekonomiska utvecklingen i vårt land.

Herr talman! Utåt måste vi likaledes hävda rättens och rättfärdighetens principer. Jag är för min del icke någon anhängare av den kalla egoismens politik. Jag tror inte, att den som ledstjärna vare sig inåt eller utåt för till något lyckligt mål, utan vi måste se till, att den naturliga känslan för att värna om vårt icke får alldeles undantränga både förnuftsskäl och känsloskäl, särskilt icke viktiga rättfärdighetsprinciper. Har inte Sverige t. ex. en stor mission att fylla, när det gäller att hålla högt över de stridande folken rättens, rättfärdighetens och humanitetens fackla? Den får dock icke slockna, och det måste vara de neutrala, som hålla den facklan brinnande. Ha vi inte större skyldigheter nu än någonsin förr att vara talesmän för dessa principer, nu i en tid, då denna civilisation håller på att alldeles krossas? Haagkonventionens stadgar, folkrättens bud följas ej alltid i det väldiga kriget. Särskilt tagandet av gisslan, avrättandet av gisslan, hämnd på civilbefolkningen, rättslösa arkebuseringar — allt stridande mot kristen moral och humanitet och västerländsk civilisation ävensom mot folkrätten — upprör en hel värld. Kan icke vårt folk och vår regering och särskilt vår justitieminister, som ju bör vara rättens vaktsamhetspost, framlägga eller bidra till att framlägga ett förslag till en de neutralas aktion för krigets humanisering? Jag tror, att det skulle vara något, som icke skapade fara för vårt land utan i stället en ära för vårt land.

Särskilt uppröras vi av vissa händelser i vårt västra broderland. Outplånligen inristas dessa händelser i våra själar. Man kommer att tänka på det gamla ordet, att din broders blod ropar till dig från jorden. Det kan icke vara ett fel att lyssna till denna röst. Om herr utrikesministern hade varit här närvarande, skulle jag ha velat fråga honom, om vi inte äga någon som helst möjlighet att här inskrida till civilisationens och rättens relativa återställande. Vi må hoppas, att regeringen gör, vad den kan. Det tror jag alla önska.

Hjälpen till Finland äro vi alla överens om, hjälpen till Norge måste vi bli lika överens om, och denna hjälp måste bli lika effektiv. Nöden där är även fruktansvärd, och vi måste göra allt för att komma även det norska folket till hjälp.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr talman! När jag läst statsverkspropositionen — jag har dock inte hunnit läsa den helt, det återstår mycket ännu — har jag slagits av att man nu skrider till att annullera överenskommelser, som äro träffade mellan staten och kommuner för kort tid sedan. Jag kan inte förstå, hur man t. ex. vill föreslå, att den överenskommelse, som har träffats med Stockholms stad rörande rannsakningsfängelset, varom vi varit fullkomligt ense, plötsligen skall alldeles överkorsas. Inte heller förstår jag, att man skall upphäva överenskommelsen mellan staten och Stockholms stad rörande bidragen till sinnessjukvården och annat i samma stil. Det kan inte vara rimligt, att man på det sättet skapar otrygghet, osäkerhet och ovisshet inom kommunerna genom att riva upp nyss träffade överenskommelser.

Jag är ledsen över att högerns talesman, såvitt jag kunde rätt uppfatta vad han sade, icke berörde den nazistiska agitationen, när han talade om partiförbudet, utan blott om den kommunistiska. För min del ogillar jag i demokratiens namn partiförbudet liksom alla åtgärder, som äro riktade mot den gamla svenska friheten. Skola åtgärder företagas i den riktning, som statsministern redogjorde för, så böra de vidtagas åt båda hållen i lika mån och med utsättande av organisationernas namn. De skola inte få karaktären av att vara riktade åt bara ett håll.

Vidare några ord om mitt præterea censeo. Det gäller tryck- och yttrandefrihetens bevarande. Jag skulle vilja till herr justitieministern ställa en fråga, eftersom vi flera gånger ha diskuterat tryckfrihetsproblemet och inte kommit till någon klarhet. Vad var orsaken till det senaste beslaget och indragningen av t. ex. Arbetarbladet, Eskilstuna-Kuriren och Trots allt? Jag har läst dessa tidningar, därför att jag ju i alla fall skall få pröva dessa frågor i konstitutionsutskottet. Jag har ingående läst dessa tidningar, och jag kan inte finna någon som helst grund till indragningarna. I varje fall ingen rättsgrund. Pressens män måste ju dock veta, vad de få skriva och icke skriva, vad som är rätt och fel. Var äro de regler, som vi skulle få?

Dessutom måste jag säga, att man inte behandlar alla tidningar lika. Somliga få opåtalat skriva eller publicera mycket egendomliga korrespondenser, under det att andra bli offer för indragningsmakten för vida mildare ting. Somliga tidningar, ofta de mest aktningstvårda, råka ut för utrikesdepartementets och herr justitieministerns onåd, utan att några gripbara skäl föreligga. Det ser ut, som om man slog till höger och vänster efter ett stort mönster sydöver, bara för att slå på måfå och allteftersom vindarna blåsa. Kan detta ändå vara överensstämmande med Sveriges grundlag, med tryckfrihetsförordningen och med alla de hävdvunna principer, som vi ha att rätta oss efter? Eller är det så, att det icke råder samma rätt och på rätt grundad lag för pressen som för andra samhällsmedlemmar? Jag tar för givet, att det inte alls är av fruktan man handlar så. Men jag skulle ändå vilja liksom herr Sam Larsson understryka nödvändigheten av att herrar statsråd visa litet större civilkurage, när man kommer och knackar på. Man skall säga »Nej tack, min herre» och inte bara be vederbörande stiga på och handla efter hans önsknings.

Jag skulle också vilja fråga, om inte herr justitieministern har funderat på att återställa grundlagarna i deras skick före 1939 med hänsyn till både formen och innehållet, särskilt då tolkningen av den paragraf, som gäller indragningsmakten. Denna makt är djupt förhatlig för vårt folk, och det vore bäst, om den kunde nedläggas i sin hundraåriga grav och man i stället ville anställa åtal mot de tidningar, som ha förbrutit sig, och låta rätten pröva, om de äro brottsliga eller icke. Men detta godtycke, som nu råder, kan man icke i längden tolerera.

Dessutom vill jag föreslå herr justitieministern att avskaffa pressnämnden.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Redan när den föreslogs, var jag emot den. Jag var redan då övertygad om att den icke skulle bli ett värn för tryckfriheten, utan trots god vilja hos dess enskilda medlemmar skulle den på grund av trycket ovanifrån bli en boja kring det fria ordet; detta har besannat sig. Pressnämndens start har icke varit lycklig. Att förklara ironi och satir vara brottsliga litteraturformer är mer än underligt.

Slutligen vill jag, herr talman, beröra en fråga, som gäller de utländska flyktingarna. Jag erkänner villigt, att detta är ett svårt kapitel och att regeringsmyndigheterna här ha en mycket besvärlig fråga att göra med. Ändå synes det mig, att man skulle kunna lösa denna fråga på ett lämpligare sätt än som sker. Lag och rätt måste gälla även för utlänningar. Så länge de icke äro dömda och förvunna till brott genom domstols utslag, böra de icke berövas sin frihet, detta i synnerhet när tiden för de bekanta pensionatsinackorderingarna tycks bli lång. Det bör vara lag och rätt och inte misstankar eller godtycke, som blir utslagsgivande för dessa människors välfärd. Det är dock människor, och vi ha ingen rätt att behandla dem, som om de icke vore det.

Herr talman! Det synes mig, att vi skulle kunna enigt samlas kring våra andliga värden och kring vår frihet, våra grundlagar och vårt försvar, och må den önskan bli uppfylld att regeringen får styrka, fasthet, mod och orubblig demokratisk känsla i allt vad den företar sig. Denna regering utför ju i mycket ett berömvärt arbete. Man skulle kunna få bort åtskilliga skönhetsfläckar utan att landets välfärd därigenom skulle äventyras. Riksdagen och folket äro villiga till alla offer, även de största. Då borde regeringen taga mera hänsyn till riksdagens och folkets önsksningar. Även kunde kontakten med riksdagen hållas mera levande än som ibland sker. Riksdagen har emellertid själv delvis skuld i att man kan rikta en anmärkning mot förhållandet mellan den och regeringen, i det att riksdagen kanske inte alltid hävdar sig med full styrka. Kritik i positiv anda av regering och ämbetsverk måste vara något för en stark regering att glädja sig åt. Kritik betyder icke fientlig inställning, det betyder ett levande intresse, lust till initiativ, förmåga att sporra till nya krafter, vidare ansvars- och offerkänsla; allt detta måste tilltala en regering. Riksdagen måste vara folkets starkaste makt, en aktiv och positiv makt, den måste skyddas och dess ställning alltid bevaras och stärkas.

Herr talman! Jag yrkar propositionernas remiss i förhoppning om en prövning i självständig anda från riksdagens sida.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Under den debatt, som har ägt rum, ha två ärade talare uttalat sina bekymmer ur tryckfrihetens synpunkt med anledning av de konfiskationer utan rättegång av vissa tidningsnummer, som regeringen har beslutat. Med anledning av dessa talares yttranden och av den diskussion, som ligger bakom dem och som förts i tidningarna i vårt land, med anledning av ämnets vikt och med anledning av den andel, som jag har i ansvaret för de beslutade åtgärderna, ber jag att få uppta kammarens tid genom att säga några ord i detta ämne, fastän jag haft tillfälle att flera gånger förut yttra mig däri.

De båda ärade talarna ha uttalat sitt bekymmer över att dessa regeringens åtgärder skulle sätta vår tryckfrihet i fara. Herr Ström har ju använt alldeles särskilt kraftiga ord. Han har sagt, att dessa åtgärder överhuvud taget medföra en fara för vår demokrati och att de rent av skulle undergräva vår andliga motståndskraft. Jag ber därför att få understryka som självklart, att vi i vårt land ha tryckfrihet och att denna icke hotas från något håll. Vi ha tryckfrihet, men vi ha icke en anarkisk tryckfrihet. En sådan har aldrig funnits och kan icke finnas i vårt land lika litet som i något annat ordnat sam-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hålle, där det kräves, att den ene medborgaren måste ta hänsyn till den andres berättigade krav på skydd inom sin rättssfär och att en enskild medborgare inte får i motsättning till den utrikespolitik, som upprätthålles och stödes av de ansvariga statsorganen å folkets vägnar, sätta rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt i fara.

Som jag flera gånger har framhållit här i denna kammare, intar tryckfrihetsförordningen alltifrån sin tillkomst 1810 principiellt just denna ståndpunkt i fråga om tryckfrihetens gränser. Den kritik, som utgår från andra, obegränsade krav på tryckfrihet, faller utanför grundlagens ram.

Jag ber vidare att få understryka, att de bekymmer för vår tryckfrihet, som ha framförts, uteslutande gälla det utrikespolitiska området och icke alls det inrikespolitiska.

Jag tillåter mig till belysande av dessa bekymmer framhålla, att det inte finns något hinder alls för våra tidningsmän att lämna en klar bild av vad som sker omkring oss ute i världen. Var och en, som läser våra oberoende och ansvarsmedvetna tidningar, ser ju också, att denna pressens oundgängliga uppgift fylles i vårt land. Intet hinder möter heller för våra tidningsmän att framhålla den principiella innebörden av vad som sker i världen, att återge och analysera de principiella ståndpunkter, om vilka nu en jättelik strid föres med våldsamma och med andliga stridsmedel, att bedöma händelser och uttalanden ur synpunkten av vad de innebära för svensk åskådning och svenskt intresse. Lika litet som någon annan medborgare kunna emellertid våra tidningsmän bortse från den allvarsamma tid, vari vi leva, och från de arbetsförhållanden, som den skapar. Jag är alldeles av samma mening som herr Sam Larsson, att försiktighet för en tidningsman inte är den förnämsta dygden, men *en* dygd, som tiden kräver, är, att var och en överväger, om de påståenden och källuppgifter, varpå han stöder sina uttalanden, äro trovärdiga, sanna och riktiga, samt vidare, att han, när han använder offentlighetens vapen, övertänker dess verkan och besinnar, om han för sin strid inom den neutralitetens ram, som vårt folk önskar upprätthålla.

Vi få inte glömma, att vårt folk utsättes för motsatta, häftiga strömmar av utländsk propaganda. Den faran finns uppenbarligen, att när man vänder sig mot den ena sidans propaganda, kommer man att använda och stödja sig på ett färgat propagandamaterial, som tillhandahålles från den andra sidan. Jag är övertygad om att ingen i denna kammare vill förorda en tryckfrihet av det slaget, att den främmande propaganda, som från alla håll söker tränga över våra gränser, skall få alldeles fritt spelrum här. Man kan lika litet förorda detta som man kan förorda, att i denna väldiga brytningstid en för rikets säkerhet farlig verksamhet av sammanslutningar och enskilda skall få bedrivas här i riket under ledning av utländska agenter. Jag gör denna jämförelse, därför att det inte finns någon oöverstiglig gräns befast mellan ord och handling.

Tydligt är emellertid, att även om man nu försöker försvåra den utländska propagandan inom vårt land, kan man inte hindra, att den gör ett inflytande gällande här. Det är naturligtvis en viktig uppgift för oss alla att avvärja dess verkan.

En förutsättning för att detta skall lyckas är en fast, klok och förtroendegivande hållning och ledning av regering och riksdag på andliga och politiska områden.

På mångahanda sätt har ju också inskräpts, att ett stort ansvar åvilar alla medborgare, var och en i sin stad, var och en inom sin verksamhetskrets.

En alldeles särskilt betydelsefull uppgift vilar givetvis på våra tidningsmän. De måste starkt känna sin skyldighet att möta propaganda med mot-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

propaganda. Som jag vid många tillfällen har framhållit, förhåller det sig emellertid i en kulturstat inte på det sättet, att verkan av ett uttalande står i direkt proportion till grovheten eller till spetsigheten i uttryckssättet. Jag instämmer med vad pressnämnden har sagt härom i ett uttalande, som den offentliggjort i mitten av december.

Pressnämnden yttrar sig på följande sätt: »Med uttalande av att varje tidningsutgivare skall äga rätt att med iakttagande av tryckfrihetsförordningens bestämmelser framföra de åsikter, som hans samvete bjuder, vill nämnden som sin bestämda mening framhålla, att med hänsyn till vårt lands utsatta läge uttryckssätten måste så väljas att ironiska och sårande utfall samt insinuant vändningar och kränkande omdömen, riktade mot utländska ledande personer eller de krigförande, över huvud undvikas.»

Jag fogar härtill blott det tillägget, att bästa sättet att stärka vår andliga försvarskraft är att bringa hela vårt folk till levande insikt om de fädernerärvda odlingsvärden, som vårt släktled har att svara för och att upprätthålla. Denna försvarslinje är den starka. Dessa värden äro så stora och så påtagliga, att det såvitt jag kan förstå inte är nödvändigt att ge uttryck för uppskattningen av dem genom smädelser mot andra folk, som på grund av en historisk utveckling befinna sig i ett annat läge.

Vid flera tillfällen har här i kammaren den uppfattningen uttalats, att beslagen av tidningsnummer skulle ensidigt föranledas av artiklar, riktade mot en viss stormakt. Med anledning härav vill jag framhålla, att en hel rad av beslag framkallats av önskan att undvika missförstånd med andra makter, och bland dessa kan jag nämna inte bara makter på andra sidan haven jämte Frankrike utan också våra nordiska brödrarfolk i söder och öster.

Herr Ström har upprepat ett klagomål, som han senast framförde vid remissdebatten i höstas, den 23 oktober. Han har läst vissa tidningsnummer, men han har inte förstått, varför beslag av dem ägt rum, och därför betraktar han dessa beslag som rena godtycket. Jag tillät mig då att fästa herr Ströms uppmärksamhet på att det avgörande för om ett beslag skall äga rum inte är, huruvida herr Ström tar anstöt av tidningsnumret eller inte, utan det avgörande är, huruvida en främmande makt betraktar tidningsartikeln på ett sådant sätt, att missförstånd med denna makt därigenom uppkommer.

Herr Ström upprepade vidare en synpunkt, som tidigare hade framförts av herr Sam Larsson. Denne beklagade, att de tidningsmän, som fått se något nummer av sin tidning beslagttaget, inte erhålla kännedom om vilken artikel det varit, som framkallat åtgärden. Jag ber med anledning härav att få om-tala, att pressnämnden vid flera tillfällen till mig har avlåtit skrivelser, vari den på grund av den motiveringen, att det »kan förutsättas, att utgivare finnas, som av obetänksamhet eller oförstånd nyttja tryckfriheten så att enstaka nummer av deras skrifter bestraffas och som om de upplysas om orsaken äro angelägna om att för framtiden undvika sådant som kan ge anledning till bestraffning», hemställde, att den skulle få kännedom om vilka artiklar som framkallat beslagen. Därför har jag vid fyra tillfällen, allteftersom nämnden det begärt, till den översänt uppgift om den artikel eller de artiklar, som i varje särskilt fall varit anledning till konfiskationen, och jag har tillställt pressnämnden dessa meddelanden i sådan form, att den har full frihet att göra det bruk av dem, som den finner lämpligt, och att offentliggöra dem i den omfattning, som nämnden anser vara till gagn för de syften, den har att verka för.

Herr Sam Larsson hade tydligen icke kännedom om detta förhållande — och det finner jag mycket förklarligt, att den ärade talaren icke hade — men jag tror, att åtminstone någon del av hans oro för att regeringen skulle handla

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bakom en hemlighetsfull vägg, som dolde ett okontrollerat godtycke, har mildrats härigenom.

Det glädde mig för övrigt att höra, att den ärade talaren i sitt anförande framhöll, att en hel del av den oro, som han anförde vid ändringen av tryckfrihetsförordningen, icke hittills motsvarats av vad som ägt rum i verkligheten.

Herr **Mannerskantz**: Herr talman! Det är tyvärr icke så, att de vanskligheter, som beröra vårt land, äro i avtagande. De yttre farorna kvarstå och kunna när som helst aktualiseras. Vi bereda oss också emot sådana så gott vi kunna, och detta sker i full enighet. Jag skall emellertid icke nu närmare beröra dessa vanskligheter.

När det gäller de inre förhållandena, icke blott kvarstå svårigheterna, utan de öka ganska starkt ju längre vår isolering och det bistra politiska och fysiska klimatet fortgår. Jag tror, att det vore oärligt, om man ville påstå, att meningarna om sättet för att bemästra de inre svårigheterna vore lika eniga, som när det gäller vår ställning utåt. Man kan nog taga för ganska givet, att även inom regeringen, som dock hittills har lagt fram eniga förslag, enighet icke råder om allting, utan att många frågor bli lösta i kompromissens tecken eller att förslag komma fram, som äro bestämda till sina huvuddelar av majoriteten och blott till det yttre accepterade av en minoritet inom regeringen. Jag tror för min del, att detta är nödvändigt, då regeringen ju måste fungera och jag i likhet med en föregående talare, som nyss hade ordet, knappast kan tänka mig något annat regeringsalternativ, som svarar mot tidsläget. Samma förhållande måste väl vara rådande även inom riksdagen, fastän det kanske där icke behöver vara fullt så hundraprocentigt. Detta gör, att man mången gång måste acceptera åtgärder, som man icke gillar eller som man hellre skulle velat se utformade på något annat sätt — och för min del ofta på billigare sätt. Det är emellertid så, att när det nu finns olika uppfattningar och man icke alltid kan låta dem taga sig det uttrycket, att man kommer med positiva förslag i alla frågor, vilkas lösning man icke gillar, man ofta får välja ganska platoniska sätt att hävda sin mening. Det är dock några frågor, som jag anser äro av ganska stor betydelse och som jag tänkt att här något närmare beröra.

Det ena är en fråga, som det förut har talats om här i dag, när det gäller byggnadsförhållandena på landsbygden. Där fällde herr socialministern ett, som jag tycker, ganska uppseendeväckande yttrande, när han nämnde, att han knappast trodde, att det skulle komma till stånd någon större byggnadsverksamhet på landsbygden, även om förhållandena mellan arbetar- och arbetsgivarparten bleve ordnade, på grund därav att materialpriserna stigit så kraftigt, att de ändå skulle avskräcka landsbygdens folk från att sätta i gång några byggnadsföretag. Jag tror, att jag har en viss möjlighet att bedöma, hur det ligger till därvidlag, och jag har den uppfattningen, att detta är en felaktig bedömning av herr statsrådet. I min egen hembygd t. ex. har både jag själv och grannar byggnadsföretag planerade. Ritningarna äro färdiga, och i många fall ligger även virket uppsågat och klart sedan rätt lång tid tillbaka. Det är många som till och med ha spik och byggnadsjärn hemtaget och överhuvudtaget det mesta av materialierna säkrade. Det finns även de, som ha cementtilldelningen ordnad. Men de vilja icke sätta i gång byggnadsarbetena nu, och detta beror på både en reell orsak och en psykologisk sådan. Jag tror därför, att i den mån som det råder eller kommer att råda arbetslöshet inom byggnadsfacket på landsbygden, är denna långt ifrån oförvållad, ty den är det logiska resultatet av arbetarnas egna åtgöranden.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Eftersom det nu förekommer vissa poster på femte huvudtiteln, som väl i viss mån äro avsedda att få i gång byggnadsverksamheten på landsbygden, vill jag säga, att jag har den uppfattningen, att det icke vore riktigt, att man med så kostsamma medel som statsbidrag eller lån försöker få i gång denna verksamhet, ty dels kan man icke därigenom påverka annat än en mycket ringa del av hela landsbygdens byggnadsbehov, och dels — och det anser jag är det viktigaste — vore detta att direkt motarbeta den på landsbygden nödvändiga anpassning, som heter byggnadskostnadernas förbilligande. Några arbetslöshetssynpunkter anser jag icke heller att det vore riktigt att lägga på denna fråga, eftersom man väl fortfarande måste utgå ifrån att arbetslösheten bör vara obestriddligen icke självförvållad om det allmänna skall ingripa.

Det har ju förts förhandlingar en stor del av det förra året i byggnadsfacket, närmast rörande ackordsprislistorna. När herr statsrådet och chefen för socialdepatementet säger, att han icke har lyckats att få klart för sig, vad det är som skiljer byggnadsarbetena vid lantmannabyggen ifrån samma arbeten i städerna i hyreshus och dylikt, kan jag i alla fall peka på det klara faktum, som många människor fått en ganska smärtsam förnimmelse av, nämligen att ackordsöverskotten, som de måste erlägga, bli så ofantligt höga på vissa slag av byggnader, särskilt när det gäller lantbrukets ekonomibyggnader. Det anser jag är en direkt bevisning för att det är felaktigheter med ackordsprislistornas uppgörande. Det finns fall, då ackordsöverskotten — och det är rätt vanligt — uppgå till hundratals procent av timlönerna. Det kan ju varken vara sunt eller förståndigt att ha det ordnat på det sättet.

Jag anser, att herr statsministern i våras vid ett visst tillfälle använde väl karska ord, om han icke nu vidtager några åtgärder för att lösa denna förhandlingskonflikt. I varje fall tycker jag, att det är föga, låt oss säga, värdigt, förståndigt eller rättvist att landets statsminister i offentliga eller andra föredrag påstår, att det finns blott en grupp medborgare här i Sverige, som icke äro lojala emot landet, nämligen de svenska jordbrukarna. Ett sådant uttryck har fällt av herr statsministern, även om det icke blivit refererat i tidningarna, och jag anser, att det, som jag sade, varken kan vara förståndigt eller rättvist. Jag får verkligen hoppas, att han icke fortsätter med detta och att ingen annan heller gör det, i synnerhet som de, som så ha gjort eller göra, icke på långt när äro tillräckligt informerade om hur den stora massan av jordbrukare verkligen har det. Bara det ständiga talet om att löntagarna icke få full kompensation för prisstegringen men väl jordbrukarna bevisar, hur litet man har trängt in i frågan. Ännu tyckas nämligen många icke ha klart för sig skillnaden mellan levnadskostnader och kostnader för driften av en rörelse. Förrän de kostnaderna blivit fullt täckta, blir det alls icke något över till levnadskostnader för den, som bedriver rörelsen. Det förekommer ständigt dylika sammanblandningar både här i riksdagen och kanske ännu mer i diskussionen man och man emellan ute i landet.

De dåliga skördar, som vi haft de senaste åren, bero givetvis till största delen — det kan man ju icke säga annat — på ogynnsamma väderleksförhållanden. Men de bero också i viss mån på att det har blivit för litet utfört av det arbete, som är nödvändigt att utföra. Det är så väl ordnat — jag tror, att det är väl — att man icke får fram något utan arbete. Det är framför allt inkallelserna, som härvidlag ha betytt en hel del, fastän jag måste erkänna, att det gjorts mycket från myndigheternas sida för att mildra olägenheterna därav just för jordbruksproduktionen. Men därtill kommer också, att det numera är en väl kort arbetstid vid det svenska jordbruket. Särskilt under vissa månader på året är detta obestriddligen till förfång för produktionen. Det är nog icke få ton spannmål, som under förra hösten onödigtvis blevo groddskadade blott där-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för att man icke utnyttjade arbetstiden såsom man gjorde förr i världen. Jag vet mycket väl, att man har rättighet att taga ut övertidstimmar, men genom förefintligheten av de lagbestämmelser, som härvidlag gälla, har det kommit in i den allmänna uppfattningen, att det icke skall arbetas så mycket, som det gjordes förr, även om skördetiden är inne eller höstarbetena äro mycket överhängande och betungande.

Överhuvud taget tror jag, att våra ekonomiska utsikter, särskilt i denna tid, skulle bli ljusare, om det arbetades mer här i landet. Man har ju sett, att andra länder funnit detta vara räddningen att lösa många av sina problem. Det är inte sötebrödsdagar, som vi nu leva i. Särskilt inom jordbruket kan man nog på grund av arbetenas natur i denna näring utan olägenhet arbeta något längre per dag än i industrier och en hel del andra näringar. Landet behöver också, herr talman, för närvarande detta. Det är ju också en synpunkt, som man får lov att taga hänsyn till särskilt i fråga om de månader på året, då det hittills varit som besvärligast att medhinna arbetena inom jordbruket.

Frågan om att få produktionen så stor som möjligt påverkas också av en annan omständighet, nämligen krigskonjunkturskatten. Det är tyvärr så, att man mer och mer lägger märke till att krigskonjunkturskatten, särskilt med den utformning som den har fått, verkar produktionshämmande på många områden. Jag tänker nu närmast på den verkan, som den har på jordbruket och skogsbruket, och där finns det speciella skäl för en fordran på helst dess fullständiga upphävande eller åtminstone mildrande. Det är ungefär samma skäl, som lågo i de allmänna varningar, som restes, när skatten infördes, och som mer och mer börjat besannas för dem, som äro i tillfälle att följa utvecklingen på nära håll. Först och främst har jordbruket och skogsbruket icke tillerkänts industriens och andra rörelers rätt till avskrivningar på nyinvesterat kapital, vilket ju är något som i mycket hög grad kan neutralisera beskattningens hårda och ojämna verkningar. Vidare äro praktiskt taget samtliga priser på jordbruksprodukter och även på brännved och massaved prisreglerade på ett sätt, som borde onödiggöra krigskonjunkturskatt. Dessutom tillskjutas ju mycket stora belopp av skattemedel för att hålla priserna nere. Då tycker man, att det är litet av Ebberöds bank att taga upp skatt av en vara för att hålla nere priserna på samma varuslag. Slutligen äro detaljbestämmelserna vid fastställandet av skattens belopp särskilt vid jordbruk och skogsbruk sådana, att man har en ganska säker garanti för att orättvisor snarare bli regel än undantag. Trots att detta slag av skatter har en betydligt produktionshämmande verkan och kanske kommer att få det mer och mer, så kommer den inte att ge så mycket pengar som man måhända har trott. Brännveden kommer under innevarande säsong att ge sämre utbyte än förra året. Avverkningskostnaderna ha stigit betydligt mer än den höjning av vissa vedsortiment, som företogs i höstas. Jag skulle tänka mig att avverkningskostnaderna stigit med åtminstone 1 krona 25 öre eller 1 krona 50 öre, men det är väl inte något vedslag, som stigit med mer än 50 öre. Pannveden har i de flesta kommuner inte stigit alls. Nu finns det faktiskt många människor, som avstå från att hugga en pinne mer än vad de kunna anse sig vara ålagda att hugga. Det finns för övrigt inte något system, såvitt jag vet, för kontroll över att de verkligen sälja så mycket, som de äro ålagda att hugga till saluved. Och jag vet att det i vissa landskap allmänt börjar bli så, att när man kommer till den del av avverkningen, på vilken man kan riskera krigskonjunkturskatt, stoppar man helt enkelt denna. Det har redan fått den verkan, att man i vissa landskap anser sig få lov att nästa år räkna med så stor knapphet på exempelvis massaved, att man inte kan hålla fabriktionen i gång på grund av bristande tillgång på råvaror.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Hur oanvändbar bruttometoden i själva verket är när det gäller att skapa en rättvis beskattning belyses av exempelvis det faktum, att av de 4,000 ärenden, som handlagts av krigskonjunkturskattens prövningsnämnd i ett län nu i höstas, blev det inte någon skatt på mer än 69 stycken, och det är inte säkert att alla dessa stå sig i kammarrätten.

Jag tror att erfarenheterna inom kammarrätten redan ha utkristalliserat sig i den uppfattningen, att man knappast prisar utformningen av denna skattelag. Jag tror att man måste vara försiktigare och noggrannare och tänka sig mera in i verkningarna när man stiftar lagar, vare sig det är för beskattning eller för andra ändamål. Man får verkligen hoppas att regeringen inte måtte nonchallera dessa relativt ogynnsamma erfarenheter av krigskonjunkturbeskattningen. Skärp gärna priskontrollen och skapa ett bättre system för den prisövervakande verksamheten! Då tror jag att krigskonjunkturskatten kan betydligt reduceras eller tagas bort.

Det är ganska mycket i fråga om priskontrollen också, som man inte har så lätt att förstå. Jag skall bara taga några exempel, som belysa vad jag menar. Priset på skor har stigit med 60 å 70 procent sedan krigets början. Kalvskinn, som säljas från slakterierna och som ingå till en mycket betydande del i de flesta vanliga skor, ha sjunkit med 6 procent, och priset på kohudar har inte stigit med mer än 14 procent i förhållande till de priser, som allmänt voro rådande före kriget. Och priset för dessa hudar och skinn är avsevärt lägre nu än det var för tio eller tolv år sedan. Det kan då, anser jag, förefalla som om det funnes god plats för att antingen sänka priset på skodon eller att höja priset på hudar och skinn eller bägge delarna. Ett annat litet exempel: garvämnena, som ha varit underkastade priskontrollnämndens granskning, äro kalkylerade med ett pris av 33 kronor per ton för den ekved, som utgör råvara, fritt fabrik. Inte annat än jag vet har det aldrig betalats mer än 25 kronor, men vederbörande har fått sin kalkyl godkänd i alla fall. Vidare är den andel, varmed spannmålspriset ingår i priset på bröd, faktiskt en ren obetydlighet. Om man skulle be en människa, som inte tänkt över saken, att våga en gissning, så skulle han gissa kolossalt mycket i övertakt. Prisernas olikhet i olika landsdelar och på olika platser föranleder också många reflexioner hos jordbrukarna, som känna det som en orättvisa att med dylika exempel för ögonen bli beskyllda för att vara gynnade framför andra.

Det finns en hel del små förtretligheter beträffande anordningarna särskilt för kontroll av prisbestämmelser och ransoneringsbestämmelser, som man aldrig har tillfälle att taga ställning till i riksdagen, emedan hela denna apparat lagts på administrativ bog. Men det finns faktiskt saker, som regeringen borde intressera sig något mera för. Jag är av den uppfattningen att man inte bör utdela alltför många licenser för slakt av A-typ, så att det blir dussintals i länen, ty det hela blir omöjligt att kontrollera. Det vore mer än egendomligt om det icke bedreves mycket skoj just på sådana slaktplatser, där man hämtar djuren på nätterna och slaktar dem, medan kontrollanten bor kanske över en mil därifrån. Man bör inte onödigtvis skapa sådana möjligheter till fusk. Sådant blir ju också till förfång för jordbrukarnas egna slakteriorganisationer, vilkas lojalitet endast bekräftas av det enda undantag som förekommit och som väckt en sådan uppmärksamhet. En annan sak, som också är förvånansvärd och som jag har anledning att syssla med, är att man betalar olika ersättning för samma tjänster åt staten inom ett speciellt område, nämligen spannmålsbranschen. Och de missgynnade bli återigen jordbrukarorganisationerna.

Den stämning mot jordbrukarna och deras lojalitet, som man knappast kan undgå att märka på sina håll, vill jag här påstå faktiskt vara obefogad och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

orättvis. Och vad värre är, den är också oklok. Och den är förlätlig endast därför att den i stor utsträckning är baserad på okunnighet och på vanan att generalisera undantagen.

Vad slutligen finanserna beträffar, som så många här i dag talat om, vill jag endast med glädje inregistrera, att finansministern ganska oreserverat börjar gå med på resonemanget att dåliga statsfinanser äro en mycket avgörande inflationsorsak. Jag säger som herr Ivar Anderson sade, att det går inte att sanera statsfinanserna bara genom att få tag i inkomster, utan ännu viktigare är det att begränsa utgifterna.

När finansministern vände sig mot ett uttalande, som herr J. B. Johansson fälde om jakten efter förmögenhetsägarna, är det en anmärkning som även jag skulle vilja rikta mot det sätt, på vilket våra skatteförfordningar äro utformade. Det är att man i så liten grad tar hänsyn till inkomsterna och i stället låter förmögenheternas storlek betyda så mycket. Detta har den verkan att de fall börja bli alltmer vanliga, då man får betala 100, 150 och ända upp till 200 procent av inkomsten i skatt, vilket jag finner vara orättvist, ja upprörande; men de flesta människor ha ej kunskap därom. Genom att förmögenheternas beskattning spelar en så dominerande roll i förhållande till inkomstbeskattningen blir det orättvisor, som icke endast äro upprörande, utan skadegörande. Det förlamar handlingskraften hos många, som annars skulle kunna hålla näringsföretag i gång på ett för många människor lyckligt sätt.

I år blir det svårare än förut både för finansministern och för andra att påstå, att beredskapskostnaderna äro så stora, att det inte alls lönar sig att spara på den ordinarie budgeten. Man har ju nu skilt dem åt i var sin budget. Men man har inte kunnat balansera den så att säga ordinarie budgeten, trots att alla måste erkänna att skatterna äro ofantliga. Om det skall bli en framtidsbild med den ordinarie budget, som vi här se, och med en sådan beskattning som den vi nu ha, då påstår jag att samtliga vårt lands invånare, och icke minst vårt lands arbetare och småfolk, äro mycket att beklaga. Då kommer i sinom tid, när det hela hunnit att verka färdigt, arbetslöshetens spöke att bli en alldeles onödigt trägen gäst litet varstans.

Man resonerar ibland så, och det har herr Fredrik Ström nyss gjort, som om minskande eller indragande av anslag endast skall få ske när det är lätt att göra. Herr talman! Det är aldrig lätt och kommer aldrig att bli lätt, utan man måste göra det även när det känns svårt! Jag är inte någon nationalekonom, och jag formulerar väl saken en smula mera naturligt, än vad de göra, när jag säger att man måste räkna med, att samma lagar gälla för en stat som för en enskild människa. Om någon enskild tillräckligt länge lever över sina tillgångar och gör av med mer än han förtjänar, så gör han slutligen cession. Jag tror inte det finns någon möjlighet att andra regler skola kunna gälla för staten. Och därför menar jag att till dem, som just nu äro mest klarseende på detta område, hör just den besparingsberedning, som finansministern efter vad jag kunde förstå uttalade sig nästan en smula föraktligt om. Jag har ju förstås dystra aningar som säga mig, att man även när det gäller det radikala sparandet nog någon gång kommer fram till handling, men liksom på andra områden först när det är i allra senaste laget. Det tycker jag är synd, ty då kanske det är för sent för att hjälpa.

Jag vill slutligen, herr talman, deklarerar att jag för min del hyllar mig till ett demokratiskt samhällsskick, därför nämligen att det är bättre än andra alternativ, men inte därför att det är fulländat. Ty det är inte fulländat. Det har bland annat den bristen, att upplysning och klarhet i de ekonomiska tingen och i fråga om näringslivets betingelser är ytterligt svår att få spridd till det stora flertalet väljare i landet, som ofta hellre uppmuntras till att se bara för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dagen och inte för morgondagen. När jag nu ber att få ansluta mig till dem, som yrka remiss till vederbörande utskott av de tre propositioner, som denna debatt rör, är det i förhoppningen att inte även riksdagen fullt så ofta måtte falla offer för den frestelsen.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att avbryta den pågående överläggningen för att fortsätta densamma vid aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 12, av herr *Undén*, om förande av protokoll vid sammanträde, som enligt § 56 riksdagsordningen hålles inom lyckta dörrar;

nr 13, av herr *Undén*, om upphävande av § 14 ordningsstadgan för första kammaren;

nr 14, av herr *Gränebo* m. fl., angående avskaffande av dyrortsgupperings-systemet;

nr 15, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, m. fl., angående befrielse för kommunala organ och enskilda från gäldandet av postavgifter för vissa försändelser i ransonerings- och familjebidrags- m. fl. ärenden;

nr 16, av herr *Undén* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen m. m.;

nr 17, av herr *Sundvik*, angående ändrad lydelse av 6 § förordningen den 11 juni 1937 om moderskapspenning;

nr 18, av herr *Engberg* m. fl., om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff; samt

nr 19, av herr *Andersson, Verner*, m. fl., om utredning angående vården av landets ungdom.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.37 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Lördagen den 17 januari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3.

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Jag tror jag får börja med att säga några ord med anledning av herr Engbergs pessimistiska syn på Norrlandsbondens inställning till de förändrade betingelserna för trävaruhanteringen i Norrland. Liknande förhållanden ha nämligen en gång förekommit även i skogsbygderna i min hemtrakt, fastän något längre tillbaka i tiden. Vid sekelskiftet var det nämligen på samma sätt i Småland som det nu har varit i Norrland: de gamla urskogarna skulle exploateras, sågverk växte upp som svampar överallt och jordbrukarna ägnade sig så gott som helt åt skogshanteringen. På vintrarna körde de i skogen och på somrarna lågo de ute på vägarna med brädföror, och gårdarna fingo mest sköta sig själva. Men så tog denna lysande konjunktur slut, liksom den nu tycks ha gjort uppe i Norrland. Men jordbrukarna hemma i Småland togo sig då samman och kommo att tänka på att de verkligen hade jordbruk; de började plöja djupare, de dikade sina åkrar, togo bort sten, odlade nytt både på fastmark och på mossar och strävade efter att skaffa sig flera och bättre djur. Jordbruket blev på så sätt för dem vad det skall vara, nämligen huvudnäringen, under det att skogshanteringen blev en binäring, och en mycket angenäm sådan.

Jag tror inte att vi nere på småländska höglandet ha mycket bättre jord att bruka än norrlänningarna, men ännu har jag inte träffat på någon småländsk lantbrukare, som anser, liksom herr Engberg sade om norrlänningen, att det är ett »syndastraff» att ha sin egen gård. Om herr Engberg kan få in i sitt län den jordbrukarmentalitet, som vi ha, tror jag därför att han gjorde en god gärning. Därmed vill jag ingalunda på något sätt förringa betydelsen av den tekniska forskning, som han efterlyste.

Detta var ett litet mellanstick — jag hade begärt ordet för att tala om någonting helt annat.

Vi finna av statsverkspropositionen en välkommen nyhet, nämligen att herr finansministern nu har skilt på de utgifter, som kunna betecknas såsom mera normala utgifter, och sådana, som kunna anses betingade av den pågående krisen. En mindre angenäm nyhet eller rättare ett mindre angenämt konstaterande är, att dessa normala utgifter nu äro så pass stora att svenska folket har att vänta sig, att det nuvarande skattetrycket, som mången nog trodde var en övergående företeelse, praktiskt taget för överskådlig framtid torde bliva bestående.

Teoretiskt sett skulle naturligtvis utgifterna kunna nedbringas genom besparingsaktioner och genom nedskärning av anslag, som man kanske kunde finna vara mindre nödvändiga, men i praktiken tror jag att man kan ha onda aningar att sådant kan bli ganska svårt och att vägen kanske snarare går åt andra hållet. Desto större anledning synes det mig då vara för statsmakterna att vårda sig om skatteunderlaget genom att tillvarata alla möjligheter att stärka detta.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag föranledes till dessa reflexioner av några uttalanden i statsverkspropositionen om vår industriella produktion. Först säges det, att denna »har under året förbättrats på betydelsefulla punkter», och detta torde vara alldeles riktigt, liksom det är högst glädjande. Men jag frågar mig, varför vår industriella produktion inte kunnat förbättras över hela linjen. Att så icke skett, tror jag i icke ringa mån sammanhänger med vad som på några rader längre ned i statsverkspropositionen säges, nämligen att priserna »inom viktiga områden kunnat hållas relativt stabila», d. v. s. låga.

I och för sig är det givetvis i högsta grad eftersträfvansvärt att varupriserna hållas nere, men man får akta sig för att göra detta på, som jag skulle vilja säga, konstlad väg, så att man, när det t. ex. gäller industriprodukter, håller priserna så låga att de inte täcka produktionskostnaderna. Ty om så sker, åstadkommer man stor skada. Vad jag nu antyder är icke gripet ur luften, utan jag känner till områden, där priskontrollnämnden tagit alltför ringa hänsyn till den fortgående stegringen av produktionskostnaderna och därför slagit dövörat till för fullt rimliga och lojala krav på prisökningar. Läser man för övrigt längre fram i statsverkspropositionen, förefaller det, som om herr finansministern signalerade en ytterligare åtskärpning.

En inflation är givetvis en styggelse, som vi med all makt måste motarbeta. Vi ha emellertid gett och nödgats ge ett litet finger åt det hållet; tack vare importvarornas prishöjning måste priserna på dessa varor höjas. Då blev det nödvändigt att också höja lönerna. Sedan har detta fortgått visserligen i måttlig omfattning men dock med accelererande tendens, och eftersom i varje färdig vara löner av olika slag från de olika arbetsprocesserna i regel torde utgöra den helt övervägande delen av en varas kostnad, så säger den allra minsta eftertanke, att det är ofrånkomligt att en viss prishöjning måste tagas. Det gäller då visserligen att göra denna så måttlig som möjligt, men det gäller också att sätta förnuftiga priser och rimliga priser, så att man t. ex. inte släpper loss priserna på ett håll men håller igen dem på ett annat. Det går sålunda inte att ha höga priser på råvaror och på halvfabrikat men, när det gäller den färdiga varan, sätta en prisgräns, där priset inte täcker produktionskostnaderna. Det bär sig inte för de företag, som skola arbeta under sådana förhållanden.

Jag gör mig nu till talesman icke för storindustrien — den har ju möjligheter att ganska väl reda sig även i brydsammare situationer — utan jag talar för den mindre och medelstora, jag höll på att säga den mera privata industrien. Varje företag inom denna industrigrupp är visserligen inte av någon så särskilt stor betydelse, men sådana företag finnas spridda över hela vårt land såväl i städerna som på landsbygden, och tillsammans utgöra de en mycket viktig faktor i vår folkförsörjning, liksom de ock ur arbetsmarknadssynpunkt ha en viktig uppgift att fylla. Även som skatteunderlag lär denna industrigrupp minsann hava ett ej ringa värde. Inom denna industrigrupp ha vi nu under den pågående krisen att kämpa mot stora besvärligheter, ej minst när det gäller materialanskaffningen. Vi äro också fullt på det klara med, att man nu inte kan pretendera på några egentliga vinster, men vad vi begära det är, att sådana priser åsättas våra varor, att vi kunna betala våra tillverkningskostnader samt ränta på insatt kapital. Dessutom måste det finnas medel för underhåll av produktionsapparaten, så att anläggningarna hållas i fullgott skick. Denna begäran synes mig vara fullt rimlig, och jag uttalar en förhoppning, att herr finansministern ville beakta dessa våra önskemål och giva erforderliga direktiv.

Jag skulle i detta sammanhang även vilja säga något om krigskonjunkturskatten. Den siste talaren före middagsrasten, herr Mannerskantz, uppehöll sig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ganska utförligt vid detta spörsmål, varför jag skall inskränka mig till att endast omnämna en sak.

Som bekant är det ganska vanligt att en industri ute på landsbygden förutom sina industriella verk även innehar jord och skog. Under nuvarande tider tycks det icke vara ovanligt att, medan inkomsten från industrien minskats, inkomsten från skog och jord har ökats. Det synes mig då vara alldeles orimligt, att krigskonjunkturskatt skall påföras för de sistnämnda inkomsterna, under det att kanske företagets totalinkomst nedgått, ja, kanske hela rörelsen gått med förlust. Jag skall ta ett exempel. Ett medelstort företag har måhända före kriget haft en inkomst av 40,000 kronor om året, därav 30,000 på sin industri och 10,000 från skog och jord. Nu inträder denna krigskonjunktur. För företagets industriella verksamhet har den haft en så ogynnsam inverkan, att det inte blir någon vinst alls, medan den för jord och skog har medfört en ökad inkomst, så att inkomsten från dessa grenar blivit, säg 20,000 kronor. Inkomsten från jord och skog har alltså ökat till 20,000, men totalinkomsten har minskats från 40,000 till 20,000. Att då beskatta merinkomsten från skog och jord som krigskonjunkturvinst, anser jag vara fullständigt orimligt.

Nu vet jag mycket väl, att det i författningen står angivet, att skäligt avdrag skall göras i sådana fall, men med kännedom om det nit, som skattemyndigheterna visa, torde detta ord »skälig» för dem bli ett mycket subjektivt begrepp, och det mesta möjliga tages nog ut i krigskonjunkturskatt. Det är möjligt att ett företag besvärsvägen kan vinna rättelse i en orimlig beskattning, men det är inte säkert att så kan ske, ty staten behöver mycket pengar. Vid utformningen av årets författning beträffande krigskonjunkturskatt bör man därför enligt min mening klart och otvetydigt ange, att en bestämd kvittningsrätt förefinnes för sådant fall, att ett företag bedriver rörelse inom olika näringsgrenar, som kunna vara utsatta för olika verkan av krigskonjunkturen.

Jag hoppas, att herr finansministern ville beakta dessa synpunkter, och, herr talman, jag hemställer, att propositionerna remitteras till vederbörande utskott.

Herr Nordenson: Herr talman! Den uppdelning, som i årets budget gjorts mellan normala utgifter och sådana, som äro att anse såsom extraordinära och förorsakade av krig och krigsfara, skulle jag vilja beteckna såsom ett mycket betydelsefullt uppslag. Att det däremot ingalunda är en revolution i vår finanspolitik, har redan påpekats. Åtgärden är värdefull, därför att den är ägnad att bringa klarhet över vårt ekonomiska läge och att öka möjligheterna att överblicka, vart utvecklingen har fört oss.

Finansministern har nu på denna normalbudget försökt tillämpa principen, att ordinära statsutgifter skola täckas med verkliga inkomster, och för detta ändamål har han såsom närmast till hands liggande åtgärd föreslagit en höjning av den direkta beskattningen med cirka 70 miljoner genom värnskattens höjande med 25 procent. Även om jag i princip kan ge finansministern rätt, att en dylik normalbudget om möjligt bör balanseras genom att utgifterna täckas med verkliga inkomster, är jag ingalunda lika övertygad om det riktiga i finansministerns slutsats, nämligen att bristen skall täckas med direkta skattemedel.

För det första måste man utgå ifrån att denna budget är resultatet av en avvägning av varje särskild utgift och ett fastställande av huruvida den är att anse som normal eller ej. Det har framhållits här, att ett sådant avgörande lätt kan bli godtyckligt. Finansministern protesterade energiskt emot detta, men man kan ju inte komma ifrån, att denna avvägning dock ytterst är en omdö-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mesfråga. Frågan, huruvida utgifter för subventioner och därmed liknande poster skola föras på det ena eller andra hållet, kan ju dock underkastas en diskussion — det är inte utan vidare självklart — och en ändring åt ena eller andra hållet kan betyda en förändring på flera tiotal miljoner. Men vad som synes mig vara ännu viktigare vid bedömandet av balanseringen är att, även om man nu godtager denna utgiftsstat såsom normal och såsom den, som skulle tillämpas, därest vi hade fredliga förhållanden, så följer därav ingalunda, att vi verkligen under nuvarande ytterligt abnorma förhållanden förmå åstadkomma den önskvärda täckningen. Vi befinna oss nämligen i ett svårartat krisläge, och det är inte självklart, att näringslivet i ett sådant läge verkligen kan bära de bördor, som det skulle kunna bära, om vi hade fredliga förhållanden och om näringslivet också arbetade under normala förhållanden. Det synes mig därför, att den uppställda normalbudgeten främst ger anledning till en annan slutsats.

Den bild av våra utgifters utveckling, som den ger, visar, att vi på många punkter ha överskridit en standard, som vi ännu för ganska få år sedan ansågo vara mycket tillfredsställande, och den närmast till hands liggande slutsatsen är då, att vi i främsta rummet måste pressa ned utgifterna. Jag menar givetvis inte, att det skulle vara möjligt att i den föreliggande budgeten företaga sådana prutningar som skulle erfordras för en balansering, men vad jag menar är, att vi måste göra klart för oss, att budgetarbetet för framtiden *måste* inriktas på att reducera utgifterna så, att balansering kan nås utan ökning av de direkta skattebördorna. Ja skulle vilja karakterisera denna normalbudget såsom en allvarlig varnings- och stoppsignal för våra utgifter och såsom en riktpunkt för balanseringen, men icke såsom något kategoriskt imperativ.

När jag kommer till den slutsatsen, att bristen bör täckas annorledes än genom direkta skattemedel, så beror det på den djupa oro man måste känna inför kravet på ytterligare höjningar av den direkta beskattningen. Jag vill därvidlag påpeka, att jag icke står ensam om denna oro. När riksdagen i våras fastställde den nu löpande budgeten i överensstämmelse med finansministerns förslag, ansåg man sig ju inte då kunna vidtaga någon höjning av den direkta skatten, trots den stora budgetbrist, som även då förelåg.

När jag nu här ger uttryck för mina betänkligheter, bottnar det i en oro för den verkan, som en skärpt beskattning måste ha på produktionen i allmänhet och på nyföretagsamheten i synnerhet. Hela det nuvarande allvarliga läget med dess höga skatter, ökade skuldbörda och sänkta levnadsstandard måste ju inge djup oro, men svårigheterna kännas överkomliga, om vi ha känslan, att det inom rimlig tid skall vändas i en uppåtgående kurva. Men därvid gäller det — och det få vi icke glömma — att första villkoret för höjd levnadsstandard är höjd produktion, och första villkoret för ökad produktion är ökat sparande och en därpå grundad företagsamhet. Det är på den punkten som enligt min mening skattebelastningen — redan vid nuvarande höjd — är ägnad att medföra allvarliga vådor.

På sina håll har man velat tolka den hittills inom alla folkskikt visade förmågan att bära skattebördorna som ett bevis för att företagens och medborgarnas skattekraft även på längre sikt skulle kunna tåla den nuvarande belastningen. Jag kan för resten inte alldeles värja mig för känslan att även finansministern i någon mån här har skattat åt den gamla tankegången: »Tål du det, så tål du det.»

Men de penningmedel, som nu stå till förfogande, äro i stor utsträckning sådana, som lösgjorts ur produktionen genom lagerminskningar, och det rika penningflödet sammanhänger ju också med sedelstockens ansvällning. Pengar, som vi nu dra in, äro endast i ringa grad nysparade medel. Men framför allt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

måste vi räkna med att det s. k. riskvilliga kapitalet i utomordentligt hög grad slukas av skatterna. Det är emellertid just detta slag av kapital som är nödvändigt för att produktionsapparaten skall vidmakthållas och för att åstadkomma ny produktion.

För var dag blir det emellertid mera angeläget för oss att icke blott uppehålla produktionen i dess nuvarande omfattning, utan även att utbygga den till nya områden. Detta såväl ur synpunkten att vi måste åstadkomma den nödvändiga varuproduktionen som ock ur synpunkten att vi måste upprätthålla sysselsättningsgraden. Jag skall be att få anföra ett exempel på hur skrämmande de höga skatterna kunna bli för det riskvilliga kapitalet.

Om vi tänka oss att en person i ena fallet placerar ett stort kapital i räntebärande obligationer, i andra fallet i produktiv verksamhet i bolagsform, så skola vi finna följande. 1930 fordrades det 10 procent bättre förräntning av det i bolagsform arbetande kapitalet för att ge kapitalägaren samma nettobehållning som av obligationerna. 1940 fordrades det mer än dubbelt så god avkastning på det riskvilliga kapital, som arbetar i bolagsform, för att kapitalägaren skulle få samma avkastning som på sina obligationer — därvid har jag dock ej räknat med krigskonjunkturskatten. Det är därav ganska uppenbart, hur förlamande på initiativet redan den nuvarande skattesatsen måste verka, framför allt på lång sikt.

Men företagsamheten befinner sig även ur en annan synpunkt sett i allvarsamt läge. Det är ej blott skattesatsen, som skär breda remmar. På inkomstsidan pressar den mycket stränga priskontrollen. Alldeles särskilt ömtåligt blir detta, när det gäller ny produktion med alla dess svårbedömliga risker. Just med hänsyn till den smala marginal, som priskontrollen lämnar företagaren, är det ytterligt angeläget, att den beskattning, vi nu nått upp till och som i och för sig är ägnad att verka skrämmande, åtminstone måste hållas konstant. En fortsatt ökning av skatten, man vore frestad att säga i det obegränsade, gör det hart när omöjligt för företagen att kalkylera och därmed också att investera.

Man kan över huvud ej komma ifrån, att vår direkta beskattning redan nu är av den storleksordningen, att den på lång sikt är ägnad att allvarligt försvaga effektiviteten och slagkraften i vår produktions- och distributionsapparat. En fortsatt stegring måste främst genom den osäkerhetskänsla, som den skapar, för företagsamheten verka allvarligt förlamande.

Om jag sålunda måste anmäla de allvarligaste invändningar mot en fortsatt stegring av den direkta beskattningen, vill jag därmed inte helt avstå från tanken på en balansering. Tvärtom anser jag det angeläget, att man gör en noggrann inventering av de olika skattemöjligheter, som ännu återstå outnyttjade. Jag måste beklaga, att finansministern icke närmare upptagit olika möjligheter till diskussion. Jag vill här endast ange ett par exempel.

Man kan sålunda överväga en utvidgning av omsättningsskatten och lyxskatten, en höjning av nöjesskatten, en särskild skatt på veckopressen, höjda avgifter på postgiro m. m. Säkerligen skulle man kunna uppbringa icke obetydande belopp på detta sätt, men även om därvid full balans ej skulle nås, måste man enligt min mening ge avkall på balanseringsprincipen för att kunna slippa höja den direkta beskattningen och för att skona företagsamheten.

Hur vi emellertid än förfara med normalbudgetens balansering, kvarstår det väldiga problemet att för en täckning av de extra ordinära utgifterna upplåna de erforderliga medlen. Hur stora belopp det slutligen blir fråga om, är svårt att nu bedöma, men redan för innevarande budgetår har man beräknat ett lånebehov uppgående till cirka 2 miljarder. För bedömande av våra möjligheter att åstadkomma dessa belopp skulle jag vilja erinra om att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vår statsskuld, som 1938 uppgick till 25 procent av nationalinkomsten, nu stigit till 50 procent. Men det kan då vara av intresse att också anföra motsvarande siffror från andra länder. Redan år 1938 var siffran för Belgien 50 procent, för Förenta staterna 60 procent, för England 137 procent och för Frankrike 160 procent. Om man i stället gör en jämförelse mellan räntan å statsskulden och de verkliga inkomsterna, finner man att räntan hos oss var för budgetåret 1934/35 10.8 %, 1938/39 7.4 % och 1940/41 7.2 %. Siffrorna ha sålunda sjunkit, vilket naturligtvis sammanhänger med den enorma utsvällningen av de verkliga inkomsterna. I andra länder har man brukat räkna med en räntebörda av 10 % på statsinkomsten som en gynnsam siffra. Utan att alltför mycket hårdaga dessa siffror kan man dock våga påstå, att de inge jämförelsevis goda förhoppningar om möjligheten för en fortsatt täckning av vårt lånebehov.

För att uppnå bästa möjliga resultat av upplåningen och framför allt för att åstadkomma uppsamlande av nysparade medel är lånemethoden av utomordentligt stor vikt. Hittills ha vi i Sverige använt oss av endast ett mycket begränsat antal låneformer, alla med tidsfrist för teckningen och upplagda som propagandalån. Till jämförelse härmed må framhållas, att i flera av de krigförande länderna, särskilt Tyskland, upplåningen bedrivs som s. k. ljudlös finansiering, d. v. s. utan propaganda, alltså en kontinuerlig upplåning direkt hos de penningförvaltande instituten, affärsbanker, sparbanker, försäkringsbolag och kassor, utan särskild propaganda och emissionstid. Låneformerna äro ganska många och erbjuda rik variation i fråga om långfristighet och ränta. Näringslivets alla grenar liksom de enskilda erhålla därigenom rika placeringsmöjligheter. Visserligen är det inte självklart, att dessa former till alla delar passa för oss, men det synes angeläget, att vår låneemitterande myndighet måtte göra en närmare undersökning av olika möjligheter på det området. Jag tror man där varit för konservativ eller kanske rättare sagt för passiv. Bland annat framstår det såsom önskvärt att söka infånga sådana medel, som framkomma hos företagen genom lagerminskning och som icke kunna bindas på någon längre tid. Detta skulle ju kunna ske genom att erbjuda en låneform på kortare tid, exempelvis tre år, till en ränta av 2.5 procent.

Alldeles särskilt viktigt synes det vara att skapa permanenta former för uppsamlandet av det lilla sparkapitalet, så att det sparintresse, som efter hand kan upparbetas, icke plötsligt får slockna av brist på placeringsmaterial. Som lämpliga former och åtgärder för dylikt sparande anlitar man i andra länder bland annat premieobligationer, sparobligationer, en kombination av spar- och premieobligationer, ett organiserat sparande för visst ändamål, avsett att realiseras efter krigets slut, skattelindringar för medel som bindas på längre tid eller s. k. Eiserne Sparkonten samt förtidsinbetalning av skatter mot räntebärande certifikat. För ett dylikt mera brett organiserat sparväsande skulle man även med säkerhet kunna påräkna ett mycket värdefullt stöd från banker och sparbanker, något som också framgått av ett från sparbankerna direkt lämnat erbjudande om medverkan, vilket dock tyvärr ej lett till någon åtgärd. Det är därför angeläget, att en grundlig undersökning snarast göres över möjligheterna att organisera ett *permanent* uppsamlande av såväl det stora som det lilla sparkapitalet.

Det kan förtjäna nämnas, att enligt uppgift från England för oktober 1941 uppgingo de medel, som sedan krigsutbrottet uppsamlats från de bredare folklagen, till icke mindre än en miljon pund. En sådan väl organiserad sparverksamhet har ej bara den viktiga uppgiften att till statskassan indraga nödiga medel, utan åstadkommer även en sterilisering av köpkraft, som eljest

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skulle kunna verka i inflatorisk riktning. I vissa länder har man som bekant även gått in för olika former av tvångslån och spärrning av medel. Alla sådana åtgärder måste för vårt kynne framstå som mindre tilltalande, och det är därför angeläget, att alla frivilliga sparformer först noggrant provas, men vi kunna ej helt avvisa tanken att i sista hand överväga även sådana åtgärder.

När jag, herr talman, i förmiddags hörde statsrådet Skölds yttrande i anledning av krisrevisionens anmärkningar, så fick jag det intrycket, att statsrådet ansåg det viktigaste i denna sak vara, att de anklagade, som han själv benämnde dem, bleve rättvist dömda. Men det är något, som jag anser för oss i riksdagen vara, om icke viktigare, så åtminstone av större intresse, och det är att sådant slöseri, som här har påtalats, måtte förebyggas. De uppgifter, inför vilka den militära förvaltningen ställts, ha varit så stora och svåra, att man mycket väl kan förstå, att de personer med huvudsakligen militär utbildning, som fått dem på sin lott, ej kunnat tillfredsställande bemästra dem, men just därför hade det varit angeläget, att redan tidigare nödig finansiell sakkunskap och erfarenhet inkopplats på handläggningen av dessa ärenden. Vi kräva nu utomordentliga uppoffringar av folket för försvaret, och det måste då vara angeläget, att allmänheten får känslan av att allt göres för att förvalta medlen så väl som möjligt. Något måste enligt min mening snarast göras på detta område i förebyggande syfte. Att nu bara skjuta på saken och endast hänvisa till pågående utredning vore enligt min mening synnerligen olyckligt. Snabba åtgärder från högsta försvarsledningens sida i förebyggande riktning äro enligt min mening, herr talman, nu en psykologisk nödvändighet.

Jag yrkar remiss av propositionen.

Herr Sten: Herr förste vice talman! Under den åttatimmarsdag som har förflutit, sedan jag begärde ordet, ha ett par frågor berörts, i vilka jag knappast kan uraktlåta att inledningsvis yttra några ord.

Då landshövdingen i Härnösand och »bränsleministern», statsrådet Domö, talade om vedavverkningarna i mellersta Norrland, så återgick min tanke till den situation, som förelåg 1939 på hösten, och de farhågor som man då kunde hysa. Vad jag då för min del var mest intresserad för, var att just de trakter, vilkas talan herr Engberg förde, skulle få tillräckligt mycket med av vedavverkningarna. Riksskogstaxeringen har ju sedan bekräftat, att ett stort behov av skogsvårdande genomhuggningar föreligger inom stora skogsområden i Sundsvallsälvarnas och Härnösandsdistriktets virkesfångstområden. Å andra sidan har jag icke för avsikt att bestrida de uppgifter som herr Engberg lämnade, men man måste då fråga sig, om allt gjorts som kan göras för att lösa transportproblemet i största möjliga omfattning i syfte att vidga räjongen för bränsleanskaffningen framför allt i mellersta Norrland. Jag har aldrig kunnat få någon riktig klarhet i den saken. Man förstår svårigheterna, men å andra sidan undrar man, om inte skogen skulle kunna lösa sitt eget transportproblem, när den har kunnat lösa transportproblemet för landet i övrigt. Jag förstår ju att det eljest blir allvarliga konsekvenser för vår massaindustri inom dessa distrikt under tiden närmast efter världskriget och avspärrningarna. Jag hoppas emellertid att när vi nu vid sidan av bränslekommissionen, som enligt sina direktiv har att sörja för landets bränslebehov, ha fått ett centralorgan för de skogsvårdande uppgifterna, man måtte se till, att vedavverkningarna i möjligaste mån hållas inom gränserna för god skogsvård, och att man, i den mån icke absolut oöverstigliga hinder möta, söker vidga räjongen för bränsleanskaffningen. Detta är av yttersta vikt även därför att de skogsägande bönderna i det inre av Norrland eljest bli mycket lidande på inskränk-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningen i industrivirkessavverkningarna och sålunda allt för väl behöva den kompensation, som de kunna få genom ökade vedavverkningar.

Jag har ju inte samma anledning att lägga mig i den fråga som här har berörts angående avtalsbestämmelserna för uppförande av jordbrukets ekonomibyggnader, men då jag har den uppfattningen, att vi här icke endast skola tala om behagliga frågor, som roa oss, utan också söka bidraga till lösningen av frågor, som irritera sammanhållningen, så skall jag be att få säga några få ord även i den frågan.

Jag hyser ingen annan uppfattning än den, som kom till uttryck i ett anförande av herr Strand på Stockholmsbänken vid något tillfälle under förra riksdagen, att man i det dåvarande läget, då andra arbetargrupper fingo åtminstone någon kompensation för dyrtidens tryck, inte gärna kunde fordra mera av byggnadsarbetarna i gemen än de justeringar av vissa lönesatser, som då också genomfördes, och jag har givetvis heller ingen annan uppfattning än den, som kommit till uttryck, bland annat i dag ifrån socialministerns sida, att denna fråga tillhör dem som böra kunna lösas på frivillighetens väg. Jag är också glad över den utredning, som han ställde i utsikt, och som ju, om jag fattade honom rätt, icke endast skulle avse möjligheterna till en tvångslösning av frågan, utan även att få klarlagt förutsättningarna för en frivillig lösning. Men jag vill i all anspråkslöshet framföra den rent personliga uppfattningen, att man borde kunna lösa denna fråga på basis av de föredömen, som föreligga från det industriella arbetsområdet. Inom sågverksindustrin, inom pappersmasseindustrin och jag tror även vid järnbruken är saken ordnad så, att man vid sidan av respektive kollektiva industriavtal har ett särskilt byggnadsavtal med timlöner — mycket måttliga för resten — och även med möjlighet till ackordsuppgörelser. Jag frågade en representant för en arbetarorganisation på detta område häromdagen, på vilken basis de räknade dessa ackordsuppgörelser, och han sade, att ackordsförtjänsten brukade ligga någonstans omkring 30 procent över timlönen. Jag tycker det är egendomligt, att man vid försöken att anpassa byggnadsavtalen efter jordbrukets förhållanden icke har fått syn på dessa föredömen, som de särskilda byggnadsavtalen för olika industrier kunna utgöra. Man kan icke komma ifrån att jordbruket under normala förhållanden är en näring med ganska låg räntabilitet, och det kan icke vara rimligt, att den skall betraktas och behandlas på ofördelaktigare sätt, när det gäller uppgörelserna om arbetslönerna, än exempelvis våra stora exportindustrier. Det bör vara möjligt att efter dessa föredömen komma fram till för bägge parterna antagbara frivilliga lösningar av dessa frågor. Jag har icke kunnat undgå att få personlig kännedom om att förnyandet av jordbrukets ekonomibyggnader i senare tid icke har kunnat ske till kostnader som stå i ett rimligt förhållande till jordbrukets inkomster, att exempelvis i Norrland det behöves årtiondens, ja mansåldrars sparade skogskapital för att en ny generation skall ha möjlighet att ersätta stallar och ladugårdar, som uppförts för ett halvsekel sedan, med erforderliga nya, som uppfylla vår tids fordringar. När jag säger detta, är jag ju medveten om att frågan är svårlost och att byggnadsarbetarnas inkomster på landsbygden, om man ser på årslönerna, i regel ingalunda befinna sig på någon oskäligen nivå, och jag är även medveten om att man från jordbrukarhåll genom ovederhäftigt tal om mätningssystem och sådant har skapat en opinion ibland byggnadsarbetarna, som i hög grad försvårar ett önskvärt och möjligt samförstånd i denna fråga.

Vad jag tänkte i all enkelhet anförda, när jag begärde ordet, var resultatet av några funderingar ungefär efter följande linjer.

Jag är en av de meniga representanter inom olika riksdagspartier, som under de senaste åren ha sökt fylla plikterna emot valmännen och emot landet genom

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en solidarisk samverkan inom riksdagen och genom ett oreserverat stöd åt samlingsregeringen framför allt med avseende å försvars- och utrikespolitiken. Att jag har begärt ordet i en remissdebatt är icke motiverat av något behov att ändra denna inställning utan har sin grund i en känsla, att i dessa förpliktelser ingår att vi hjälpas åt att hålla ögonen på sådant som är ägnat att skada sammanhållningen och samarbetet. I första hand tänker jag då på några företeelser på senare tid i den offentliga debatten. Att en nystartad tidning här i Stockholm, enligt löpsedlar som jag har varit i tillfälle att studera under riksdagssessionen före jul, har anmält sitt inträde på arenan med en terminologi, som mest av allt påminner om vad som förekom före den nuvarande europeiska krisens början i ett stort europeiskt land, det är kanske ingenting att förundra sig över, utan endast att anteckna. Jag såg att man talade om »marxistisk finanspolitik», när det gäller en politik, som jag trodde att exempelvis statsrådet Ewerlöf var lika ansvarig för som statsrådet Wigforss, och man talade t. o. m. om »marxistisk svägerspolitik», efter vad jag såg en dag, fastän jag tror att huvudpersonen i den process, som med vanlig frejdighet föres av min granne här på Gävleborgsbanken, tillhör ett borgerligt parti.

Å ena sidan skulle man ju vilja mana till vaksamhet gent emot en sådan riktning i samband med det som här sagts i debatten om statsfientliga sammanslutningar. Å andra sidan borde det vara uteslutet, att svenska medborgare, som förtjäna namnet, på något sätt uppmuntra en sådan trafik, allra helst som utrikespolitiken i samma organ kommenteras av en man, som härom året skyltade som svensk representant vid något slags europeisk eller internationell fascistisk kongress.

Men även inom regeringspressen — jag sammanfattar därmed tidningar ifrån de fyra partier, som man i det nämnda organet kallar »systempartier» — förekommer det emellanåt ett och annat, som enligt min mening är ganska anmärkningsvärt.

Om jag först skulle sopa rent för egen dörr, så läste jag nyligen i en socialdemokratisk tidning en artikel, skriven av en namngiven ledamot av denna kammare, under rubriken: »På det sluttande planet.» Den innehöll ett angrepp på två namngivna ledamöter av den sittande regeringen. Sedan man på allt sätt misstänkliggjort dem, försäkrar man under djupa bugningar, på samma sätt som herr Ström gjorde i dag, att den nuvarande regeringen är den enda tänkbara och att man visst inte ville ha någon annan. Jag finner det ganska meningslöst att rikta sig mot enskilda ledamöter av regeringen, exempelvis emot justitieministern i tryckfrihetsfrågor. När den nuvarande regeringen skall bedöma tryckfrihetsfrågor så finns det ju inom densamma t. ex. gamla socialdemokratiska tidningsmän, för vilka i varje fall något mer än hälften av denna kammare borde ha fullt förtroende, nämligen P. Albin Hansson och Gustav Möller. Vi ha vidare herr Bagge, högerns ledare, som är gammal redaktör för Svensk Tidskrift. Vi ha dessutom två representanter för, jag höll på att säga den parlamentariska anarkismen, som ju i våra dagar kallas för folkpartiet och som är principiell motståndare till alla inskränkningar i de medborgerliga fri- och rättigheterna. Det är under sådana omständigheter som sagt meningslöst att kasta skulden på enskilda ledamöter av regeringen. Jag känner ett visst medansvar i denna sak, därför att jag har varit med i den socialdemokratiska partistytelsen både 1936 och 1939 och godkänt regeringsombildningar i enlighet med våra önsknings, först i form av en samregering med bondeförbundet och sedan genom bildandet av en nationell samlingsregering. Regeringen är solidariskt ansvarig för sin politik i allt väsentligt. Vi böra dela ansvaret för denna politik, icke endast i de stycken där den tilltalar oss, och vårt förtroende bör räcka till för alla regeringens ledamöter.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag är för övrigt icke övertygad om att de personer, som författaren till den av mig omnämnda artikeln ville sätta i stället för de av honom angripna, skulle i regeringsställning föra en annan politik än den som föres, och jag är framför allt icke övertygad om att, därest de förde en annan politik, detta skulle vara till nytta för landet.

Därnäst är det några högertidningar, som oroar mig. Det är fråga om ledande, anständiga högertidningar här i Stockholm. Man inskräpper i dessa tidningar med jämna mellanrum, att socialismen är frihetsfientlig och att dess förverkligande skulle äventyra demokratin. Det bör då först och främst erinras om att den förkättrade socialismen — marxismen, om man så vill — dock har satt fart på och burit upp den stora svenska folkrörelse, som har skapat förutsättningarna för den nuvarande sociala jämvikten och politiska sammanhållningen i vårt land. Jag vill vidare erinra om att samhällsingripanden på det ekonomiska området inom denna stora folkrörelse uppfattas som frihetens och demokratiens fulländning och fullbordande och icke som dess fiender. I stora krigförande länder ha olika partier och folkskikt enats om en fördomsfri prövning även av dessa problem, och professor Cassel förklarade för övrigt häromdagen i Svenska Dagbladet, om jag minns rätt, att om staterna genom sin ekonomiska politik bära ansvaret för tillståndet i världen, är det deras plikt att åstadkomma en ändring. Jag riktar den frågan till Svenska Dagbladets chefredaktör, som jag sätter mycket högt: Borde vi inte kunna komma överens om att utsträcka toleransen och den inbördes aktningen även till våra synpunkter på framtidsmål och framtidsuppgifter? Skola vi nödvändigt behöva komma i krig innan vi kunna komma så långt som exempelvis Churchill och Bevin i detta avseende?

På ett annat område är ett aktgivande på irritationsmoment särskilt påkallat — jag menar, då det gäller prisnivå och livsmedel. Jag hade tänkt fråga folkhushållningsministern, hur det förhåller sig med den svarta börsen, om den existerar, och i så fall vilka åtgärder regeringen överväger för dess bekämpande och avskaffande. Nu såg jag i går, att en razzia företages av livsmedelskommissionen. Jag hoppas, att, därest denna företeelse existerar, även om det skulle vara endast i Stockholm, den bringas ur världen och upphör att irritera de lojala medborgarna i vårt land.

I fråga om textilransoneringen har det påtalats, att en viss »klasskillnad» gjordes mellan beställda kostymer och undanlagda konfektionskostymer. Jag förmoder, att det fanns skäl härför, men redan blotta misstanken, att allt ej varit riktigt rättvist, är betänklig. Det kanske är på det sättet, att industrikommissionen, som ju lyckats väl i sina övriga uppgifter, när det gällt fördelningen av råvarorna, är mindre van att ha med den stora allmänheten att göra och därför icke har samma erfarenhet och handlag därvidlag som livsmedelskommissionen.

På det område, där jag är sysselsatt, har prishöjningen på trävaruindustriens råvaror väckt irritation under och efter årets kronoskogsauktioner. Jag vill inte ge uttryck åt någon efterklohet. Domänstyrelsen har väl följt sina direktiv och priskontrollnämnden sina, men saken förtjänar nog i fortsättningen även regeringens uppmärksamhet. Den är av stor betydelse både med hänsyn till lönepolitiken och till varupriserna. Jag åhörde med en viss förvåning ett avsnitt i herr J. B. Johanssons anförande, vari han — om jag fattade honom rätt — var bekymrad över att arbetslönerna inte ligga under något slags reglering. Jag trodde, att med den måttfulla politik, som arbetsmarknadens parter ha fört, det icke fanns anledning till sådana bekymmer. Men däremot vet jag ju, att redan de förhöjningar av vedpriserna — jag förmodar befogade och ofrånkomliga — som tid efter annan genomförts, ha varit ganska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

besvärliga med hänsyn till lönepolitiken på detta område. Kommer nu härtill stora, procentuellt mycket större höjningar i råvarupriserna än på arbetslönerna, är det givet, att detta inger arbetarna den föreställningen, att man här har att göra med en synnerligen lukrativ näring, som kan betala vad som helst för sina råvaror och som därför också borde kunna ge sina arbetare en något bättre kompensation än vad de fått.

Det är ur den synpunkten, men även med hänsyn till industriens, företagens intressen och byggnadsverksamhetens igångsättande o. s. v., som jag rekommenderar denna angelägenhet till regeringens benägna övervägande.

Jag skulle vilja tillägga några ord av mera allmän innebörd.

Om man har studerat tidningarna under de senaste veckorna i samband med att vi ha samlats här till denna riksdag, har man icke kunnat undgå att få ett starkt intryck av att det är mycket som rör sig och mycket som sker inom den svenska nationen i dessa dagar utanför dessa murar. På alla områden, materiella, sociala och ideella, finns det trots alla framsteg stora brister och arbetsuppgifter men också stora möjligheter samt mycken arbetsvilja och framåtanda inom den svenska nationen. Våra näringar, jordbruk och skogsbruk, industri och småföretag, disponera över stora obrukade möjligheter. Framstegen bli måhända hårdköpta i fortsättningen, men med forskning och med arbete, däri ger jag herr Mannerskantz rätt, även om vi kanske inte äro eniga om de synpunkter, som han anlägger, skola vi komma vidare framåt. Därmed skapas förutsättningar för fortsatta sociala framsteg.

När det gäller de stora ungdomsproblemen ha vi i tidningsuttalanden och vid hållna konferenser av olika slag sett tecken på intresse och optimism. De handtag, som kunna ges från statsmakternas sida, exempelvis såsom nu föreslås när det gäller lokalfrågan, böra ges med varm hand även i hårda tider.

Nykterhetsfrågan, som herr andre vice talmannen förmodligen trodde vara avskriven från denna kammars dagordning i och med att professor Johan Bergman lämnat densamma, har fått ett kraftigt stöd genom professor Ingvars radioföreläsningar. Dessa böra ha övertygat många svenska medborgare utanför de speciella nykterhetsvännernas krets om att alkoholismen är en stor folksjukdom i vårt land och att vi ha stora svårigheter och problem att brottas med på detta område.

Jag hade förresten unnat Johan Bergman att ha suttit här i dag och höra det medgivandet från herr andre vice talmannen, att brännvinet kan bli för dyrt. Eljest har man alltid från det hållet, jag menar nu inte speciellt från herr andre vice talmannens sida, men från icke-nykterhetsvänners sida i kammaren, anslutit sig till kolingens berömda reflexion, att brännvinet aldrig kan bli för dyrt, att det aldrig kan betalas till sitt fulla värde.

Jag har under de senaste veckorna roat mig med att iakttaga vittnesbörd i tidningarna på detta område. Den studerande ungdomens helnykterhetsorganisation hade en kurs eller konferens här i staden för någon vecka sedan. Den möttes av en dagens dikt i en av de dagliga tidningarna av följande innehåll:

»Att samhället blivit allt räre
och topprids av galna gåpåare
i allra som hemskaste skala,
ack, därom är tröttsamt att tala.
Men finns det nått oskuldsfullt blåare,
än dessa små S. S. U. H:are,
som ivrigt runt staden jala,
studerande det sociala?»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är alltså uteslutande hånet, som man på detta håll har till övers för en allvarlig strävan från ungdomens egen sida att komma till rätta med viktiga samhällsproblem.

Sveriges riksdag bör med glädje hälsa alla goda krafter, som gemensamt och beslutsamt i ord och i gärning deklarerar, att Sverige skall leva och bli vad vi tro och vilja.

När det gäller de andliga livsmakterna finns det hos oss mycken förbehållsamhet, skepsis, likgiltighet eller fientlighet. På djupet hos flertalet finns det dock en djup respekt. Även om man är rädd för moderörelser och för att släppa till mer av sig själv, än som är absolut nödvändigt, må det dock vara tillåtet att hoppas, att jämväl de andliga makterna i tillvaron skola komma till sin rätt vid sidan av materiell förkovran, social rättfärdighet och nationell livsvilja.

Jag läste häromdagen ett uttalande om det filosofiska tänkandets betydelse för vår kultur och som värn för värden, som vi vilja rädda undan förödelelsen. Hur mycket viktigare måste det då inte vara, att vi inse och erkänna betydelsen i sådana tider av både de många »små spararnas» egendom och de gemensamma livsvärdena på det andliga området.

Herr talman! Detta var en menig svensk riksdagsmans tankar och reflexioner vid början av den sjätte riksdagssessionen under det nya världskriget. De ha i olika avsnitt uteslutande haft till syfte att bidra till vår vilja och förmåga att hålla ut och att hålla samman, vad som än månne möta under de återstående krigsåren, och varför inte också ett stycke till.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Sandegård: Herr talman! Det må inte anses alltför förmätet, om jag i denna remissdebatt säger några ord om en sak, som hänt inom vår kyrka på senaste tiden, och det är väl därvid egentligen ganska likgiltigt, hur och var jag då börjar.

Jag skulle kanske kunna börja med en erinran om den hälsning till Sveriges folk, som för inte så länge sedan utgick från representanter för riksdag och kyrkomöte och vars centrala och väsentliga innehåll måste fattas som en av tidsläget påkallad gemensam bekännelse till kristet arv och kristen tro såsom oförtytterliga nationella andliga värden. Det fanns faktiskt folk, som i det sammanhanget ville kalla fram synen av ett historiskt ögonblick i stil med t. ex. Uppsala möte 1593: Nu är Sverige vordet en man, och alla hava vi en Gud.

Det är väl i alla fall så, och det blir synligare för varje dag som går, att nödens gisselslag hålla på att svetsa oss samman till ett enda folk, och vi börja väl undra, om vi inte »äro och bli det vi vilja». Svensk demokrati består sitt mandatsprov just nu. Om den skall hålla i fortsättningen, hänger framför allt därpå, att vår inre kraft rör med påfrestningarna. Vi ha att slå vakt om det gemensamma andliga arv, som heter levande tro på rättens, sanningens och godhetens makt. Detta är en tro, som bör vara gemensam både för demokratien och kristendomen. Det är den tron, som hjälpt oss att timra upp ett svenskt rättssamhälle, skapa en okuvlig svensk fredsvilja, och som burit våra fäder genom hårda öden.

Jag skulle faktiskt här nu endast vilja ställa en vördsam vädjan till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Min vädjan gäller den handbok, som antagits av 1941 års kyrkomöte. Jag vet, att riksdagen i all-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mänhet inte vill diskutera sådana frågor, åtminstone inte, när det är fråga om detaljer. Och det må vara.

Jag skall fatta mig kort, men jag måste försöka att ändå något motivera min vädjan. Kyrkans handbok innehåller som bekant ritual och föreskrifter för kyrkans gudstjänster, men också ordning för t. ex. barndop, konfirmation, vigsel och jordfästning. I de föreskrivna ord, som vid dessa olika tillfällen skola läsas och som alltså skola stå i handboken, ger kyrkan sålunda svar på en del frågor om den kristna trons innehåll.

Som bakgrund till innebörden av kyrkomötets beslut i handboksfrågan må jag få ställa några spørsmål, som man inte behöver vara teolog för att ha en mening om.

1. Vill man vid högmässogudstjänsten i en kyrka tvingas eller icke tvingas att delta i läsningen av *trosbekännelsen*? Bör här råda frihet eller inte? Vill en nutida kristen bekänna sin personliga kristna tro med samma ord, som fornkyrkans kristna eller inte? Lägg märke till, mina herrar, att det redan går olika till i olika kyrkor, ja, t. o. m. i samma kyrka på olika söndagar! Prästen tillåtes att före bekännelsen läsa en ingress, som lyder: »Låtom oss nu gemensamt bekänna vår kristna tro.» Somliga präster använda denna ingress, andra inte. Den saken är ju i och för sig inte stor. Det kan ju rent av tyda på att evangelisk frihet råder inom vår kyrka. Tyvärr kan det komma att betyda någonting annat. 1941 års kyrkomöte diskuterade i många och långa timmar innehållet i den trosbekännelse, som skall vara den kristna församlingens och som skall läsas från altaret vid varje svensk högmässa. Förslag förelåg från en biskop, att orden i andra artikeln »avlad av den helige ande» skulle ändras till »kommen av den helige ande». Beredningsutskottet, där ärkebiskopen är ordförande, hade föreslagit orden »avlad genom den helige ande», medan några reservanter ville ha »undfången av den helige ande». Saken gällde, om man skulle låta fysiologiska begrepp och föreställningar influera på den kristna tron. Att resultatet av denna debatt blev status quo, ändrar intet i det faktum, att kyrkan åtminstone på denna punkt i trosbekännelsen icke är viss. Men högmässans ritual skall på denna punkt nu fortfarande betyda, att kyrkan är viss. Den kyrkobesökare, som deltar i högmässan men inte delar denna visshet, skall antingen tiga, när de andra bekänna, eller också läsa med och säga sig att det spelar så liten roll vilka ord, man använder. Det är ju endast symboler.

2. Skall det vid barndopet sägas rent och klart ut av kyrkan, att detta dop är en vacker och värdig form för barnets upptagande i den kristna församlingens gemenskap? Räcker det att ge denna handling helgdens tyngd och skönhet, eller skall det ännu i 20:e århundradet ges utrymme för den rent magiska föreställningen, att dopet är ett frälsningsmedel?

3. Skall kyrkan vid de ungas konfirmation ta hänsyn eller icke hänsyn till det obestriddiga faktum, att det här gäller högst omogna och outvecklade barn, som varken äro bättre eller sämre än flertalet andra barn, men som vid konfirmationen skola inges den föreställningen, att de vid kyrkans altare ha att avge en bindande bekännelse till något som fullkomligt ligger över deras horisont, för att därefter begå en nattvardsgång, som kanske blir deras både första och sista?

4. Skall kyrkan vid jordfästningen bruka ord som uppenbarligen fjättra odödlighetstron vid en döds kropps naturenligen bestämda öde? Jag erinrar om att ärkebiskopen på denna punkt i sitt förslag inrymt ett alternativ, som ville lyfta tankar och sinnen över det kroppsliga och materiella. Men kyrkomötets beslut blev även här status quo.

Jag låter dessa exempel vara nog och frågar: är det i överensstämmelse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

med en vederhäftig, genomtänkt, religiös och kristen grundsyn på hithörande ting, att kyrkans handbok, vars bokstav i regel är sakrosankt för gemene man, skall fortsätta att vittna om, låt mig säga, att kyrkans världsbild är en annan än vår, att kyrkans begrepp om personlig skuld och ansvar är annorlunda funtat än vårt, att kyrkans sakramentsstro är magins, att kyrkans odödlighetsstro är bunden vid den kropp, som multnar i graven eller förtäres av elden eller på annat sätt går sitt öde till mötes; att först och sist kyrkans egen store mästare är bara en teologisk konstruktion eller en teologisk konstmålning att sätta inom glas och ram eller en mystifikationernas dimgestalt, som kommer på himmelens skyar, inte en levande människoson som visste av frestelser och kamp och nederlag och förtvivlan och dog ensam och övergiven, förrådd och förbannad på ett kors, därför att han inte kunde svika sig själv och den Gud han kallade sin och allas fader?

Det var en gång en man, som av en svensk konservativ regering och dess ecklesiastikminister gjordes till Sveriges ärkebiskop, vilken, likt andra stora män, hade mer än en sida. Men Nathan Söderblom lämnade efter sig ett andligt testamente, som det vore värt att inte alldeles glömma bort. Det var ideallet av en kyrka, där det skall vara högt i taket för tankens och andarnas flykt och vitt rum mellan väggarna för alla sinnen och lynnen och rörelser och behov, som där vilja tillbedja. Jag måste för min enkla del tyvärr säga, att enligt min allvarliga övertygelse *betecknar 1941 års kyrkomötes beslut i handboksfrågan ett avgörande steg i motsatt riktning*, en kyrklig helomvändning, en definitiv vändning mot ett kyrkoideal, där kyrkan — med stort K — har sanningen — med stort S — och den enskilde bara har att tro, vad kyrkan lär och göra som kyrkan bjuder, ty: *extra ecclesiam nulla salus*, d. v. s. utanför kyrkan ingen frälsning. Tiden skulle nu alltså vara inne att på nytt förvandla kristen tro till ett enkelt accepterande av kyrkans rena lära. Ja, därom gav en av kyrkomötets talare besked i debatten om apostolicum. Han talade nämligen om en kristen bekännelse, »vars uppgift skulle vara att tjäna som barriär och skyddsvall mot uppfattningar som icke höra kristendomen till». Vad göres oss mer vittne behov?

Jag tycker för min del ändå tvärt om, att tiden nu borde vara inne för att också på det religiösa och kyrkliga området samla och ena vårt folk, inte bygga barriärer, utan broar mellan olika tänkande.

Det har varit vanligt att möta de enklaste och resonligaste krav på någon ändring i våra gamla gudstjänstformer och trosformler med talet om att det inte alls hänger på sådant. Former skapa inte liv o. s. v. Kyrkomötet vet tydligen bättre.

Jag vågar emellertid i detta fall föra mångas, även prästers talan. Jag vädjar vördsamt till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att icke medverka till att göra det för lågt i taket i vår gamla svenska kyrka. Om herr statsrådet inte anser sig kunna komma ifrån att stadfästa denna handbok, kan det vara alldeles omöjligt att lätta en liten, liten smula på ett odiöst tvång genom att förordna, att handboken skall tjäna allenast till huvudsaklig efterrättelse, så att vi inte bli bundna till varje bokstav? Denna frihet kommer icke att missbrukas. Jag vill helst inte tänka på hur det annars snart kommer att bli. Kyrkan kan inte vara betjänt med en upprivande strid om läror just nu. Det finns ju ändå så oändligt mycket vi alla ha gemensamt även i vår kyrka. Det gäller bara att finna uttrycksformer för det, så att det upptäckes och anammas som det förlösande ordet i den tidens djupaste nöd, som är och förblir själarnas.

Ja, herr talman, jag har givetvis intet annat yrkande än om remiss av propositionen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Ohlin: Herr talman! Finansministern har utan tvivel ansträngt sig för att i det nu framlagda budgetförslaget åstadkomma en balansering av åtminstone en del av budgeten, och han har i dag fått åtskilligt beröm därför. Utan att vilja eftersträva slavens roll på triumfvagnen skall jag försöka att ställa några sidor av denna finanspolitik i en smula kritisk belysning.

Till bedömande av innebörden av denna partiella budgetbalansering kan man lämpligen fråga sig, varför man överhuvud taget brukar eftersträva en balansering av budgeten. Det finns väl närmast tre skäl härför. Först och främst av hänsyn till statens förmögenhetsställning, d. v. s. därför att man tycker, att det är olämpligt, att staten skaffar sig mer och mer skulder. För det andra därför att om staten icke täcker sina utgifter med verkliga inkomster, har det en del understundom inte gynnsamma verkningar på hela samhällsekonomin. Men kravet på formell balans i budgeten har även en tredje motivering, nämligen den, att detta balanseringskrav är ett tekniskt medel att bromsa de utgiftsökningar, som myndigheter och politiker annars kanske skulle vara benägna att eftersträva. Om man måste anvisa täckning för nya utgifter, är det naturligtvis betydligt svårare att föreslå dem och få dem antagna. Då finansministern nu föreslår en balansering av en del av budgeten, är det uppenbarligen inte av hänsyn till statens framtida förmögenhetsställning eller till de samhällsekonomiska verkningarna, utan det är därför, att han eftersträvat att åter få till förfogande det medel att framtinga återhållsamhet i fråga om utgifterna, som balanseringen alltid har brukat utgöra. Finansministern vill således framtinga sparsamhet i fråga om de ordinarie utgifterna.

Såvitt jag kan se, visar herr Wigforss genom denna budgetuppläggning svenska folket och riksdagen ett Janus-ansikte. På den ena sidan se vi, om jag så får uttrycka mig, den ordinarie finansministern med en mycket bister uppsyn: intet hopp här om nya utgifter, såvida inte täckning kan anvisas! På den andra sidan se vi ett mera leende ansikte, den extra ordinarie finansministern, som säger, att till av krisen betingade utgifter kan man ju alltid tänka sig att låna. Ja, det är ganska klart, att den, som vill föreslå utgifter, helst önskar träffa och vill ha att göra med den välvillige finansministern.

Frågan är nu bara den, om det lyckas för herr Wigforss att åstadkomma en sådan personlighetsklyvning mellan den stränge och snälle finansministern, att han därigenom når sitt uppsåt att använda balanseringskravet som en verkligt sparsamhetsfrämjande faktor.

Om man då ser på hans praktiska ställningstagande, finner man, såsom redan förut här i dag vidrörts, att förmalningsbidragen, d. v. s. de anslag som hålla nere mjölpriserna, äro sådana som finansministern anser vara extra-ordinära, vilket innebär, att till dem kan man låna, därför att de sammanhånga med årets dåliga skörd. Detta har finansministern vidare utvecklat i dagens debatt.

Jag skulle vilja ställa den frågan till finansministern: tror herr statsrådet verkligen, att om det skulle bli en någorlunda god skörd i år, svenska staten kan sänka ersättningen till jordbrukarna för brödspannmål från nuvarande för de flesta ungefär 31 kronor per deciton till 21 kronor 50 öre, vilket skulle vara nödvändigt för att man skulle kunna slopa detta förmalningsbidrag utan att genomföra någon prisförhöjning på mjöl och bröd? Herr Wigforss väjde sig ju tidigare i dag mot beskyllningen för optimism, men på denna punkt har jag fått det intrycket, att en dylik uppfattning tillhör den mera utpräglade optimism, som framkommit i dagens debatt. Om man däremot inte tror, att ersättningen, ens när vi få bättre skördeförhållanden, kan sänkas till 21 kronor 50 öre, ja, då kvarstår det ju, att detta förmalningsbidrag inte i sin helhet är en sådan endast av den dåliga skörden föranledd statsutgift.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ser man å andra sidan på matfettssubventionen, som handlägges av den stränge finansministern, därför att denna kan behövas även under vanliga förhållanden, har man icke mindre anledning att fråga sig: är det verkligen så, att statliga utgifter till förbilligande av smöret med så mycket som 1 krona 50 öre per kilogram kunna vara berättigade under normala tider, när det finns det billiga margarinet, som kostar kanske hälften av det prisnedsatta smöret? Måste vi inte säga, att här är det verkligen i hög grad fråga om en tillfällig prisnedsättning, som är motiverad därav, att det för de mindre bemedlade klasserna så viktiga margarinet för närvarande inte är tillgängligt i större kvantiteter.

Ja, redan ett studium av dessa båda exempel torde visa, att den gränsdragning, som finansministern här begagnar sig av, är skäligen godtycklig. Nu är det väl uppenbart att denna gränsdragning kan fylla sin uppgift att tvinga till sparsamhet endast om man inte flyttar utgifter mellan den ordinarie och extra ordinarie budgeten alltefter behov. I likhet med finansministern var jag därför något överraskad över att doktor Ivar Anderson antydde, att man kunde använda ett sådant tillvägagångssätt. Men finansminister Wigforss medgav ju själv, när han debatterade doktor Andersons uttalande, att en del utgifter, som nu stå på den ordinarie budgeten, kanske kunde ha stått på den extra ordinarie. Han hade emellertid tyckt att det var bättre att vara litet för försiktig än motsatsen. Är inte detta medgivande om det godtyckliga i gränsdragningen ett steg i samma riktning som doktor Andersons, vilket lätt kan verka till att locka ut den ene eller andre på det en smula sluttande plan, som det skulle vara att inte hålla kritstrecket någorlunda fast? Mig förefaller det uppenbart, att — för att detta finansministerns nya kritstreck skall ha någon betydelse såsom sparsamhetsfrämjande faktor — måste det accepteras av riksdagen utan att man ifrågasätter, om det skall dras här eller där. För min del är jag en smula tvivlande på att det skall lyckas för finansministern att få just hans eget sätt att draga kritstrecket så allmänt accepterat, att det kan fylla sin uppgift. Men den allvarligaste invändning mot denna metod, som jag för min del vill framföra, är en helt annan, som inte förut har vidrörts i dagens debatt, såvitt jag har observerat.

Effekten i sparfrämjande syfte av en sådan gränsdragning mellan extra ordinarie och ordinarie utgifter är ju helt beroende av att man accepterar principen att *de extra ordinarie utgifterna skola finansieras med lån*. Om man däremot skulle säga att alla ordinarie utgifter skola finansieras med verkliga inkomster men att dessutom en del av de extra ordinarie utgifterna skola täckas med verkliga inkomster, uppstår frågan, *hur stor del* av de extra ordinarie utgifterna som skall täckas med verkliga inkomster, och då har man inte något bestämt kritstreck. En tycker att man bör täcka en tredjedel av de extra ordinarie utgifterna med verkliga inkomster, en annan tycker att man bör täcka en fjärdedel, och man har inte något fast att hålla sig till, som kan verka återhållande på utgifterna. För att få nytta av herr Wigforss' nya gränsdragning måste man således acceptera principen, att *alla* extra ordinarie utgifter skola täckas med lån, i annat fall bortfaller som sagt helt och hållet den åsyftade verkan.

För min del skulle jag mycket beklaga, om den svenska riksdagen skulle binda sig för en sådan princip som den, att alla extra ordinarie utgifter skola täckas med lån. Det förefaller mig, som om verkan av en sådan finanspolitik skulle i vissa ekonomiska lägen kunna bli skäligen olycklig. Ty det är ju så, att den huvudsynpunkt, som väl ändå måste anläggas på den statliga finanspolitiken, är en annan än den jag nu vidrört, nämligen helt enkelt denna: *hur verkar denna finanspolitik på samhällsekonomin i stort?*

I fjolårets budgetförslag anlade finansministern några intressanta och vär-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

defulla synpunkter på detta problem, när han framhöll att det inte var budgetbalansen i vanlig mening, utan snarare den samhällsekonomiska balansen som borde vara avgörande för handlingssättet. Frågan blir då den: hur långt bör staten ur denna synpunkt sett gå, när det gäller att låna till utgifter i det ena eller andra läget? Man hade hoppats och väntat att finansministern i budgetförslaget skulle ha något belyst denna fråga i konkreta termer. Vad är det i det nuvarande ekonomiska läget som gör det rimligt och möjligt för staten att låna ett så och så stort belopp men inte ett litet större belopp, och varför bör den inte i stället låna litet mindre? Någon sådan belysning finns emellertid inte.

Tyvärr är det inte blott så, att motiveringen för finansministerns val sålunda i stort sett saknas, eftersom han själv medgivit att placeringen av den ena eller andra subventionen är ganska godtycklig. Utan det är även så, att själva finansministerns ståndpunkt till frågan om vad som kan anses vara en någorlunda försiktig finanspolitik är, såvitt jag, herr talman, kan bedöma, en smula oklar.

Å ena sidan understryker finansministern kraftigare än förut, att det är av vikt att kampen mot prisstegringen blir effektiv. I likhet med doktor Andersson och flera andra talare noterar jag detta med glädje, eftersom finansministern vid ett tidigare tillfälle har låtit undfalla sig sådana yttranden, som att man får taga de och de hänsynen till försörjningen, och så finna sig i den prisstegring som därav uppkommer. Nu har man alltså att notera det mycket viktiga understrykande som förekommer i årets budgetförslag. Men å andra sidan presenterar finansministern ett budgetförslag, där det finns så stora lånefinansierade utgifter, att de vida överstiga vad finansministern i fjol ansåg vara rimligt att låna. Han förklarade nämligen då, att om det bleve en brist i budgeten, som skulle ligga inte vid 600 utan vid 1,200 miljoner kronor, kunde det inte gå för sig att låna hela detta belopp, utan då finge man lov att höja skatterna. Men nu presenteras ett budgetförslag, som uppvisar en brist, inte på 1,200 miljoner kronor, utan på ännu mer, varjämte det dessutom finns utsikter till att underskottet liksom tidigare kan bli större än som beräknats.

Det förhåller sig ju så, att budgetåret 1940/41 visar ett faktiskt överskott av utgifter över inkomster på 1,724 miljoner kronor på driftbudgeten och kapitalbudgeten tillsammans. Under nu löpande budgetår, 1941/42, beräknas underskottet bli först och främst 1,800 miljoner kronor, vidare vissa tillkommande försvarsutgifter, vidare en kapitalbudget på ungefär 558 miljoner kronor, alltså tillsammans bortåt 2,400 miljoner kronor. Den siffran är kanske något för hög, eftersom reservationerna ju kunna komma att ytterligare ökas. Dessa reservationer utgjorde den 1 juli 1941 674 miljoner kronor, men till en del motsvaras detta belopp inte av blivande verkliga utgifter, utan där bakom ligga en del formella finansiella transaktioner samt reservkapital till krigsförsäkring och sådant. Men flera hundra miljoner kronor av dessa reservationer, som funnos vid budgetårets början, komma sannolikt att förbrukas under budgetåret 1941/42, och det är väl ganska troligt att om av den nya budgetens anslag en del belopp föras över till 1943/44 års budget, uppväges detta mer eller mindre av att man haft reservationer från det föregående året att använda. Man kommer då som sagt till den slutsatsen, att statliga utgifter under budgetåret 1940/41 på 1,724 miljoner kronor, som icke finansierats med verkliga inkomster, efterföljas av liknande lånefinansierade utgifter under det nuvarande budgetåret på ett sådant belopp som 2,400 miljoner kronor eller tillsammans i runt tal 4 miljarder kronor på två år.

Mot den bakgrunden framstår den faktiska innebörden av det föreliggande budgetförslaget, att staten skall låna ytterligare 1,700 miljoner kronor, därav

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

1,335 miljoner kronor till *alla* extra ordinarie utgifter, såsom ganska skrämmande. Jag har tillåtit mig att i pressen framhålla att om någon av de utländska observatörer, som översvämmade Sverige före kriget för att studera inte minst finansminister Wigforss' utomordentligt skickliga finanstransaktioner, komme hit nu, skulle beundran för vår finanspolitik bli väsentligt mindre. På en förfrågan om *hur stor del* av de extra ordinarie utgifterna, som vi täcka med verkliga inkomster, skulle man ju få svaret: »Ingen del alls, vi låna till alltsammans.» Mig veterligen förekommer det inte ens i krigförande länder, att man går så långt, att man lånar till alla de extra ordinarie utgifterna.

Hur verkar en upplåning av denna utomordentliga omfattning på samhälls-ekonomien? Finns det utrymme för den genom ett enskilt sparande, som kan ställas till förfogande för staten, så att man undgår en ökning av den allmänna efterfrågan och vissa därav följande betänkliga verkningar? Nej, vi kunna nog vara överens om att nytt sparande av denna omfattning icke f. n. är möjligt, utan att staten får taga i anspråk äldre sparande, som frigöres genom förslitning av realkapital och genom uttömning av varulager och annat dylikt. Här pågår alltså en kapitalförtäring, som är den metod genom vilken det frigöres ett *äldre* sparande, vilket kompletterar det *nya* sparandet av årets inkomst. Frågan om storleken av den statliga upplåningen och vad som i det avseendet är klokt eller icke klokt blir helt enkelt frågan: *med vilken hastighet kan det vara försvarligt att vi här i landet förbruka det rörliga realkapital, som finns disponibelt?* Eller för att ta det ännu mer konkret: hur snabbt våga vi i detta läge av avspärrning och krig förtära våra varulager?

Om man drar en parallell med en belägrad stad, som har en del tillförsel utifrån, kan man säga att uppgiften för oss liksom för en sådan stad blir att beräkna *hur lång hushållsperiod* vi måste ta hänsyn till vid förbrukningen av varulager, inklusive vad vi kunna producera under tiden. Jag tror för min del att man inför utsikterna till ett ganska långvarigt krig har anledning till tämligen stor försiktighet. Och när man ser att under innevarande budgetår enbart den rena driftbudgeten visar ett underskott på 1,800 miljoner kronor, vilket innebär att utöver försvarsutgifter på 1,500 å 1,550 miljoner kronor finns ett löpande utgiftsöverskott på 250 å 300 miljoner kronor, kan man inte underlåta att ställa den siffran i samband med de subventioner, som jordbruksregleringen omfattar och som väl numera få anses vara till största delen konsumentrabatter. Dessa rabatter uppgå till mellan 200 och 300 miljoner kronor. I själva verket täcker svenska staten under nu löpande budgetår alla dessa konsumentrabatter på flera hundra miljoner kronor med lånade medel!

För min del kan jag knappast beteckna detta såsom en försiktig finanspolitik, utan befarar att man därigenom möjliggör en konsumtion, så stor att våra varulager riskera att snabbt nedgå. Skulle det gå så olyckligt att tillförseln utifrån till Sverige i framtiden blir mindre än den för närvarande är, kunna vi få anledning att ångra den generositet, som nu visas.

Det är alldeles klart att denna stora statliga upplåning medför icke endast faror för en alltför snabb uttömning av varulagren, utan även *risker för prisutvecklingen*. Ju mer pengar svenska folket har att köpa för, desto mer framträdande blir den prisstegrande pressen på olika varumarknader. Finansministern understryker också, låt vara i förbigående, detta förhållande. Men man saknar där ett påpekande av vilka grundförutsättningar, som måste vara uppfyllda för att inte detta pristryck uppåt skall bli så starkt, att vi råka in i en mycket farlig utveckling. I stället inriktar finansministern i det sammanhänget på ett ganska skickligt sätt uppmärksamheten på någonting annat, nämligen på en fråga, som ur här förevarande synpunkt är en ren bisak. Finans-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ministern säger nämligen i inkomstberäkningen: »Av vad jag förut anført framgår, att ovisshet dock råder om i vad mån statsutbetalningarnas ökning kompenserats genom inkomstbortfall och minskad enskild konsumtion.» Där ha vi alltså den verkliga kärnfrågan, nämligen i vad mån statsutgifternas ökning kompenserats genom minskning av köpkraften hos allmänheten. Men så tillägger finansministern, när man väntat sig en utläggning av denna kärnfråga: »I rådande penningpolitiska läge kunna skäl anföras för att statsupplåningen borde utvidgas utöver löpande behov. En närliggande riktpunkt synes vara, att kassaställningen såvitt möjligt borde återföras till förkrigsläget, så att åtminstone det betalningsmedelstillskott, som budgetpolitikens utformning hitills under alla förhållanden måste ha tillfört marknaden, åter indrages.» Mera populärt uttryckt: finansministern talar om att om staten lånade mer pengar än den behöver, skulle den därigenom draga in en del pengar från marknaden, och penningmarknaden skulle bli något mindre likvid, bankernas kassaöverskott skulle en smula minskas.

Såvitt jag förstår, är detta att vända uppmärksamheten till det, som är en ren bisak. Om våra affärsbanker ha 600 miljoner kronor stående räntelösa i riksbanken eller de ha 400 miljoner kronor stående räntelösa i riksbanken och dessutom 200 miljoner kronor i kortfristiga skattkamarväxlar utöver vad de annars ha, är skillnaden den, att de få 2 miljoner kronor om året i ränta på skattkamarväxlarna, ett belopp som statskassan får betala. Men är det verkligen någon som tror att de svenska bankchefernas kreditpolitik skulle på något väsentligt sätt ändras, om bankerna ha 400 i stället för 600 miljoner kronor stående räntelösa i riksbanken? Med ledning av den erfarenhet man har gjort under det senaste året, då bankerna rätt länge haft ungefär 600 miljoner kronor räntelösa i riksbanken, tror jag man kan draga den slutsatsen, att dylika variationer i likviditeten spela liten eller ingen roll. Men även om man accepterar den tanken att det spelar någon roll — jag har själv uttalat att en minskning av bankernas likviditet i vissa lägen är att tillråda — är detta i alla fall en småsak i jämförelse med den stora frågan om den statliga upplåningens totala omfattning.

Finansministern använder här en teknik, som är bekant bland annat från de skickliga trollkonstnärernas verksamhet, nämligen att, medan åskådarna titta på en sak, låta en annan sak försvinna ur synfältet, i detta fall den sak som egentligen i nuvarande läge framför allt måste intressera oss. Visserligen talar finansministern i ett annat sammanhang om vikten av att »köpkraften begränsas». Men även där tänker han inte på inkomsterna och den verkliga köpkraften, som framträder på konsumtionsmarknaderna, utan han tänker på bankernas likviditet. Att draga in ett par hundra miljoner kronor från bankernas kassor genom att binda dem i skattkamarväxlar kan emellertid, såsom jag nämnde, icke ha någon inverkan att tala om på inköpen av varor och prisbildningen på varumarknaderna. En sådan minskning av likviditeten varom här är fråga blir ett slag i luften i ett land, där inkomsterna pressas upp och där staten ger ut lånade miljardbelopp. Detta kan icke motverkas av några banktekniska operationer.

Det är sant att under en enda förutsättning skulle en sådan åtgärd kunna ha en betydande verkan, nämligen om likviditeten och penningmarknaden strammades åt så mycket, att det ledde till en höjning av de låga räntesatserna, vilket i sin tur skulle åter bringa byggnadsverksamheten nedåt efter den svaga uppgång, som ägt rum det senaste året. Men finansministern kan väl ändå inte åsyfta, att vi i nuvarande läge med bostadsbrist på många håll skulle begagna en räntestegring för att minska byggnadsverksamheten. Då detta inte gärna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kan vara fallet, tror jag man får säga att dessa banktekniska operationer f. n. äro av relativt liten betydelse.

Vilka äro då de huvudfaktorer, som äro avgörande för prisutvecklingen? En av dem är naturligtvis, varom det talats så många gånger, *importprisernas rörelser*. Om importvarorna bli dyrare, stiger prisnivån inom landet. Det är vidare *de indirekta skatterna*, som göra varorna dyrare; det är emellertid en prisstegring av särskilt slag. Det är *jordbrukspriserna*, såsom alla veta, och vidare är det naturligtvis *lönerna för industriarbetare och tjänstemän*, ty lönestegringar där verka dels stegrande på kostnadssidan och dels höjande av köpkraften och därigenom stegrande även på efterfrågesidan. Så är det till sist utom *priskontrollen de statliga utgifter*, som inte täckas med verkliga inkomster, och som därför innebära att staten sprider köpkraft, d. v. s. ökar medborgarnas inkomster så att de i sin tur kunna köpa mer varor.

Om jag här ser bort från saker, som inte äro aktuella i detta sammanhang, ha vi att ta hänsyn till dels *inkomstbildningen* för jordbruket, arbetarna och tjänstemännen samt företagen och dels *de statliga lånefinansierade utgifterna*. Det är på endera eller båda av dessa två punkter man måste sätta in, om man önskar hejda den fortgående prisstegringen.

Om ersättningarna åt de i produktionen deltagande människorna och andra produktionsfaktorer hållas någorlunda konstanta, kan inte prisstegringen fortsätta, ty då uppkommer på sin höjd den prisstegring, som svarar mot en minskad varutillgång, en ökad varuknapphet. Och därvidlag är det ju lyckligtvis även i värsta fall endast fråga om ett begränsat antal tiotal procent. Därför har riksdagen vid flera tillfällen understrukit att uppgiften måste vara att försöka hålla människornas inkomster någorlunda stabila, ty det är *en successiv uppskruvning av inkomsterna i pengar räknat, som är inflationens sanna väsen*. Den prisstegring, som uppstår vid stabila inkomster, är en ren knapphetsprisstegring, som är uttryck för ett sämre försörjningsläge, uttryck för en börda, som medborgarna ha att bära. Därför utgöres en av nyckelpositionerna, när det gäller att hindra prisstegringen, av de omständigheter, som påverka svenska folkets inkomster i pengar räknat: hit höra jordbrukspriserna, som bestämma jordbrukarnas inkomster, lönetilläggen åt arbetarna och tjänstemännen och vidare en priskontroll, som hindrar att företagens inkomster skruvas i höjden.

Trots att riksdagen med finansministerns godkännande både i våras och våren 1940 antagit uttalanden, däri det betecknas såsom den främsta riktpunkten att ersättningen åt produktionsfaktorerna hållas någorlunda stabil, kan jag, herr talman, inte finna att regeringen i sin ekonomiska politik har gjort något försök att realisera detta program. Den har ej tagit upp till allvarlig behandling frågan hur man skall kunna hålla inkomsterna någorlunda konstanta. Här tillämpas i stället ett system, som innebär att om det blir en dålig skörd, måste jordbrukspriserna höjas redan för att hindra en inkomstnedgång i pengar räknat för jordbrukarna. Då stiga levnadskostnaderna. Som en följd därav stiga lönerna. När lönerna stiga för industriarbetare och tjänstemän och lantarbetare, skola även inkomsterna stiga för jordbrukarna, d. v. s. när man i kostnadskalkylerna räknar ut, hur stor timförtjänst de böra ha. Under sådana förhållanden komma jordbrukspriserna att stiga ytterligare och på samma sätt skall den prismarginal, som handlandena få sig tillerkänd av priskontrollen, utvidgas. Så skruvas det hela i höjden. Den ena gruppen skall ha mer, därför att den andra får mer, och så fortgår det. I stället för en prisskruv uppåt kan man tala om *en inkomstskruv uppåt, som har den olyckliga verkan att den inte förbättrar någon gruppns läge men höjer hela prisnivån*.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag vet väl att det måste möta utomordentligt stora svårigheter både av folkpsykologisk art och av annat slag att ändra något på detta område, men detta är knappast en tillräcklig ursäkt för att regeringen här två sina händer och inte ens gör ett försök att åstadkomma en omläggning av det system, vars verkan vi nu ha sett under flera år. Jag måste, herr talman, konstatera att den politik med avseende på inkomstbildningen, som nu föres, icke står i överensstämmelse med de penningpolitiska grundsatser, som riksdagen med finansministerns godkännande vid två tillfällen har fastslagit.

Om man frågar, hur det skulle kunna vara möjligt att lägga en grund för en uppgörelse av annat slag i detta avseende, vill jag först och främst hänvisa till att det dock skulle vara möjligt att någorlunda tillförlitligt beräkna och successivt publicera indextal, som visade å ena sidan vilken del av levnadskostnadernas höjning som är beroende på en extraordinär varuknapphet och på höjda skatter, vilka båda företeelser alla medborgare få finna sig i, och å andra sidan vilken del som är uttryck för att en eller annan folkgrupp skaffat sig höjda inkomster, en prisstegring som naturligtvis ingen grupp har skyldighet att finna sig i.

Jag har förut tillåtit mig antyda att jag tror att den enda möjligheten att komma till rätta med detta problem vore, om regeringen ville samla alla de olika folkgruppernas representanter samtidigt kring ett bord och försöka komma överens med dem om sådana principiella riktlinjer för prissättningen och lönepolitiken, att varje grupps penninginkomster hållas i stort sett konstanta, så länge icke någon av de andra gruppernas inkomster pressas i höjden. Varje grupp finge då bära den prisstegring, som är resultatet av sämre försörjningsmöjligheter, men får garanti mot att någon annan grupp tillskansar sig ökade inkomster. Tanken i en sådan politik skulle vara icke att kompensera för en större eller mindre del av prisstegringen, utan att *kompen-sensera varje grupp för den inkomstökning, som någon annan grupp lyckats tillskansa sig*. Ingen har då intresse av en inkomstökning, och det finns större utsikter än för närvarande att en sådan överhuvud taget inte förekommer för någon grupp. Den totala inkomstnivån blir då oförändrad, och prisstegringen stannar vid vad som är uttryck för en sämre varuförsörjning och en skattehöjning.

Jag måste beteckna den nuvarande indexmetoden såsom varande ganska irrationell och uttrycka det önskemålet att den måtte ersättas med en annan metod, som ger vederbörande grupper den rimliga garantien för att de icke bli orättvist behandlade, d. v. s. ger dem en säker, en hundra procentig garanti mot att andra grupper tillskansa sig en större del av nationalinkomsten än tidigare.

Jag har, herr talman, i det föregående motiverat, varför jag anser att det både med hänsyn till försörjningsläget och med hänsyn till prisutvecklingen är angeläget att man inriktar uppmärksamheten även på den andra nyckelpositionen, nämligen en minskning av den statliga upplåningen. Det kan endast ske dels genom att man begränsar utgifterna på kapitalbudgeten — den frågan skall jag här inte ingå på — och dels genom att man minskar bristen på driftbudgeten. Hur långt man där lämpligen bör gå, blir beroende på en undersökning av den art jag har antytt, som visar i vad mån våra varuförråd äro sådana, att vi våga tära på dem relativt fort, eller om vi med hänsyn till en mycket långvarig avspärrning måste iaktta större sparsamhet. Men jag kan redan nu förklara att svenska staten, såvitt jag förstår, i nu rådande läge icke har råd att med subventioner göra det billigt för andra medborgare än de minst välsituerade att köpa en rad viktiga livsmedel. Staten har icke råd till dessa *allmänna* konsumtionsrabatter, som hålla nere pri-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

serna. Däremot finns det uppenbara och vägande sociala skäl till att man inte endast bibehåller, utan i så fall något utbygger de *sociala* rabatter, som verka till förmån för de fattigaste grupperna. Möjligheter saknas tydligen ej att ta bort de generella subventionerna och i stället något utbygga de speciella sociala rabatterna på ett sätt som skulle tillföra statskassan betydande belopp. Det är klart att detta i och för sig icke är välkommet bland konsumenterna. Det skulle innebära att finansminister Wigforss tar tillbaka en present, som han för närvarande ger även åt andra än de fattigare grupperna. Men jag tror, att både den snälle och den mera stränge finansministern, som svara för resp. den ordinarie och den extra ordinarie budgeten, i nuvarande läge kan tvingas att avstå från nöjet att distribuera sådana presenter och att agera jultomte för andra än de fattiga.

När finansministern i detta budgetförslag antyder en höjning av de direkta skatterna med 70 miljoner kronor, så förstår jag mycket väl de talare, som här givit uttryck för betänksamhet gentemot denna otvivelaktigt mycket betydande höjning, men jag har för min del ingen invändning att rikta mot detta förslag. Man frågar sig emellertid: varför fullföljer icke finansministern den praxis, som han själv har tillämpat under flera tidigare år, nämligen att ta ut en del genom höjning av direkta skatter och den andra delen genom att belasta konsumtionen? Det skulle kunna ske genom att nu ta ut litet även av andra konsumenter än dem, som bruka tobak och alkohol. Det är visst inte så, att jag på något sätt ömmar för dessa senare människor. Jag vill tvärtom till övervägande framlägga tanken på en höjning av ölbeskattningen. Emellertid blir det nog nödvändigt att fördela bördorna jämnare och att inte endast lägga dem på dessa konsumentgrupper. För min del tror jag då, att det i varje fall är lämpligare att ta bort en del av de generella rabatterna än att höja de direkta skatterna på små inkomstagare såsom finansministern i dag tidigare har rekommenderat herr J. B. Johansson att överväga. Jag vill för övrigt hänvisa till en del av doktor Nordensons förslag, som enligt min mening förtjänar ett mycket noggrant övervägande.

Till sist skall jag, herr talman, mycket kort beröra en sak som gränsar intill skattepolitiken, nämligen de *metoder för upplåning*, som eventuellt kunna ha samma verkan, d. v. s. att minska den köpkraft som konsumenterna annars skulle använda för inköp. Jag vill även här i viss anslutning till doktor Nordenson framhålla önskvärdheten av att man utvecklar låneformer, som mera än de hittills använda framkalla och främja nytt sparande. Jag tror att man därvidlag skulle kunna resa särskilda krav mot de inkomstagare som ha fått ökade inkomster, medan givetvis de, som ha fått minskade inkomster, inte ha samma möjligheter att vara med. Också sparbankernas medverkan i högre grad än hittills är önskvärd. Erfarenheterna från England och Tyskland visa, att det under vissa omständigheter är möjligt att få även små inkomstagare att teckna mycket betydande belopp, som säkerligen till stor del komma från ett nytt, »framorganiserat» sparande. Här krävas emellertid inte bara åtgärder som äro beroende av riksgäldskontorets initiativ, utan dessa problem torde för sin lösning tarva ett mycket intimt samarbete mellan finansministern och riksgäldskontoret. — Man kan knappast anse det lyckligt, att riksgäldskontoret under åtta månader av år 1941, från april till årets slut, avbröt den verksamhet, som syftade till att få sparmedel från allmänheten. Jag vill emellertid understrika, att detta avbrott i och för sig icke hade någonting med den genomförda räntesänkningen att skaffa. Det skulle varit möjligt att fortsätta aktionen bland den stora allmänheten hur man än gjorde med räntan på de långa lånen. Det hade t. ex. varit möjligt att sälja sparobligationer under hela 1941 med samma propagandaapparat som vid försvarslånen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Men även i övrigt gäller det naturligtvis att skapa gynnsamma förutsättningar för ett ökat sparande bland svenska folket. Det viktigaste är väl därvidlag att ge allmänheten tilltro till att en fortskridande prisstegring skall hindras, men jag undrar, om inte sparpropagandan skulle kunna aktiviseras. Kunde man inte exempelvis framhålla, att många varor sannolikt komma att bli billigare efter kriget än de äro i dag och att det därför är en ren fördel att uppskjuta anskaffningen av de och de sakerna till efter kriget? Däremot kan det knappast vara ett lyckligt sätt att stimulera sparandet, att allmänheten får höra rykten om en kapitalbeskattning på det sätt som fallet varit under de senaste månaderna. Dessa rykten ha verkat ganska oroande. Jag vill visst inte ansluta mig till en föregående talares bild att finansministern på något sätt skulle gå på jakt efter förmögenhetsägarna. Den bilden synes mig inte särskilt träffande. Men om jag får lov att för ett ögonblick använda den, vill jag säga, att det inte är en lämplig metod att gå på jakt, att man först låter andra människor gå ut och klappa i händerna och skrämja bort villebrådet. Verkan av sådana rykten på sparandet kan ju svårligen vara av sådan art, att finansministerns syfte därigenom kan gynnas. Jag tror därför att finansministern skulle göra svenska folket och statens finanser en tjänst, om han kunde avge en deklaration rörande en sådan eventuell kapitalbeskattning. Eventuellt kunde han tala om att det här är fråga om att när kriget en gång är slut se till, i vad mån man då behöver reparera statens förmögenhetsställning genom att man gör av med en del av de papperslappar, som obligationerna innebära — inte så, att det drabbar någon enskild, som råkar inneha sådana obligationer, utan så, att fördelningen vid denna sanering kommer att ske på ett rättvist sätt med hänsyn till bärkraften hos alla svenska medborgare. Genom en sådan transaktion skulle ju inte svenska folket bli fattigare, utan det skulle endast bli en mindre årlig räntebörda för staten och därigenom möjlighet till lägre skatter i framtiden.

Ja, herr talman, de statsfinansiella problem som här föreligga till behandling äro ju, såsom finansministern särskilt i fjolårets budgetförslag framhöll, endast en del av ett stort samhällsekonomiskt hushållningsproblem. Det förefaller mig, som om det vore rationellare och säkert trots alla svårigheter i längden enklare, om vi inrättade oss efter en hushållsplan med en stabil inkomstbildning, än om man, som för närvarande är fallet hos oss, har en plan med stigande pris- och inkomstnivå. där den ena gruppen formellt pressar upp sina inkomster, varefter motsvarande höjning sker för en annan grupp o. s. v. När grupperna på sådant sätt jaga efter varandra, uppnår ju ingen av dem en reell förbättring, eftersom den reella konsumtionsstandarden inte är beroende av inkomsternas höjd i pengar räknat utan av våra faktiska resurser. Nu förstår jag mycket väl att rörelsefriheten under år 1942 även för regeringen är mycket begränsad genom de avtal, som ha träffats mellan regeringen och organisationerna samt mellan olika organisationer på arbetsmarknaden. Jag vill därför uttala den förhoppningen, att regeringen och särskilt finansministern, förberedda på att kriget kan bli långvarigt, vilja använda år 1942 till att förbereda en hushållsplan av annan art, som utgår från den fasta inkomstnivån. Jag hoppas att de söka skapa de folkpsykologiska förutsättningarna för en sådan plan, vilken är den enda som står i överensstämmelse med de penningpolitiska principer, som vi alla vid flera tidigare tillfällen ha varit ense om.

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag beklagar att herr Ohlin först så sent på kvällen fick tillfälle att hålla sitt anförande. Han har dragit upp en sådan mängd av olika problem, att det hade varit önskvärt att både med tal och svar mera allsidigt kunna belysa dem. Kanske borde det också ha varit möj-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligt för andra ledamöter, som skulle vilja deltaga i denna debatt, att få tillfälle att yttra sig.

Den slutsats som herr Ohlins anförande utmynnade i, och jag förmodar att alla de föregående resonemangen egentligen avsågo att föra fram till den, var att hela den politik som förts här i landet under de förflutna åren är felaktig, d. v. s. den står icke i överensstämmelse med det program, som herr Ohlin redan på hösten 1939 lade upp. Det innebar att man överhuvud taget icke skulle tillåta någon höjning av priserna utöver vad som betingades av knappheten på varor, och denna knapphet på varor skulle medborgarna sedan få känna i form av högre pris vid oförändrade inkomster. Redan vid den första debatt vi hade här i kammaren den gången vågade jag erinra om att ett sådant idealprogram, även om det hade vissa starka sidor i teorien, säkerligen i praktiken var alldeles omöjligt att förverkliga. Jag kan inte hänvisa till någonting annat än de samhälleliga krafter, som faktiskt äro i rörelse på skilda håll och som det icke har varit möjligt att bemästra i den fullständiga omfattning, som herr Ohlin önskar. Men även om man erkänner att det inte har varit möjligt att bemästra dessa krafter helt och hållet, är det ändå ett mycket långt steg till herr Ohlins, jag vill gärna säga det, något överraskande uttalande i dag, att regeringen inte en gång har försökt att hindra en oreglerad stegring av priser och inkomster vare sig genom priskontroll eller genom ransonering. Jag kan inte undgå den reflexionen, att det är ett bra steg från den verklighet, som vi ha omkring oss, och till den vrångbild av verkligheten som herr Ohlin här skildrade. Eftersom herr Ohlin själv har erinrat om att han även har en annan publik än den här i riksdagen, vill jag påminna om att det inte var så många veckor sedan herr Ohlin inför sin tidnings läsare konstaterade, att de inkomstberäkningar, som äro uppgjorda för nästa år av riksräkenskapsverket, alls inte tyda på att vi äro inne i en inflationistisk prisutveckling. Jag tror att herr Ohlin har kommit sanningen mycket närmare i den artikel han då skrev, än i det yttrande som han här har hållit. Faktum är att regeringen på olika vägar har försökt, visserligen inte att uppnå det omöjliga — att hålla alla inkomster kvar vid den gamla nivån i pengar — men däremot att hålla alla inkomststegringar inom så snäva gränser som det överhuvud taget har varit möjligt. Missväxterna ha självfallet kommit att spela en i vissa hänseenden ödesdiger roll, ty det har av rent sociala hänsyn varit omöjligt att vägra jordbrukarna vissa höjningar av deras produktpriser. Jag skall gärna erkänna att jag för min del skulle ha önskat, att detta stöd åt jordbruket i större utsträckning hade givits i form av differentierade bidrag efter missväxtens storlek och inte i så stor utsträckning i form av generellt höjda priser. Jag kan bara konstatera att vi härvidlag stå inför ett ofrånkomligt samhälleligt faktum. Det gäller här sociala maktförhållanden och intresse motsättningar, och det lönar sig inte för herr Ohlin att komma och säga att detta kunde man väl ha kommit ifrån genom att helt enkelt föra de olika gruppernas representanter tillsammans och på något sätt tvinga dem att komma överens.

Svårigheterna äro utomordentligt stora, och jag skall belysa detta med hänvisning till en annan sak, som herr Ohlin nämnde. Jag vet inte om det är en ny uppfattning hos herr Ohlin, att alla dessa subventioner, som vi här tala om, i grund och botten äro konsumentsubventioner. Jag tror i varje fall inte att han tidigare har uttalat den uppfattningen i så skarp form. Klart är, att formellt gå dessa subventioner fortfarande delvis till konsumenterna och delvis till producenterna. Jag har för min del ansett det vara enbart en strid om ord, om man ville kalla det konsument- eller producentsubventioner. Svaret på denna fråga beror helt och hållet på vad man anser om den prisnivå,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som skulle ha uppstått, om dessa subventioner icke hade kommit till. Nu är det ett faktum, att man från jordbrukarhåll har begärt höjda produktpriser, och från konsumenthåll har man svarat: det kunna vi icke tåla. Om vi tänka oss, att det icke hade funnits någon annan utväg än att antingen ge producenterna rätt, när de begärde höjda priser, eller att ge konsumenterna rätt när de begärde att få behålla de gamla priserna eller icke så mycket höjda priser, vill jag ställa frågan, om någon här i kammaren utan vidare kan påstå, att det är jordbrukets krav som borde ha blivit tillfredsställda? Det är i själva verket mycket möjligt, att det från konsumenternas sida hade svarats nej och våra priser på jordbruksprodukter i ett sådant fall hade varit lägre än nu. Det anser jag i viss utsträckning inte hade varit den bästa lösningen. Det är bättre att göra en kompromiss på sätt som har skett, d. v. s. att man har överbryggat skillnaden mellan producenternas och konsumenternas uppfattning genom att täcka differensen med subventioner som föras på budgeten. Under sådana förhållanden anser jag för min del fortfarande att man kan föra ur linjen denna fråga om huruvida det är producent- eller konsumentsubventioner. Om vi i fortsättningen skulle ställas i det valet att vi bleve tvungna att antingen höja priserna för konsumenterna eller att låta inkomsterna sjunka för producenterna, så kommer avgörandet att bli beroende på de samhälleliga maktförhållanden, som råda vid det tillfället. Jag tror att i en samförståndspolitik, som vi alla försöka följa, är det bättre att göra kompromisser, även om dessa från vissa synpunkter utan tvivel ha med sig nackdelar, som man helst skulle vilja undvika.

Herr Ohlin nämnde i fråga om dessa subventioner att de under löpande budgetår kanske till sin väsentliga del utgå av lånemedel. Därmed är jag tillbaka vid frågan om den större eller mindre godtyckligheten i uppdelningen mellan den ordinarie och den icke ordinarie budgeten. Även herr Ohlin berörde i början av sitt anförande att det hade varit önskvärt att klargöra, vilka av dessa subventioner som rimligtvis kunna föras över till en extraordinär budget och vilka som böra föras till den normala budgeten. Jag tror att herr Ohlin därvidlag inte gör tillräckligt skarpa distinktioner. Det är alldeles riktigt att rabatteringarna ha räknats såsom ordinarie utgifter, medan däremot den allmänna prissubventionen i fråga om spannmål har räknats såsom någonting extraordinärt. Detta beror helt enkelt på att åtminstone jag för min del har betraktat den förra utgiften såsom mera permanent än den senare. För den uppfattningen fick jag ett visst stöd av herr Ohlin, när han i sin senare uppläggning av framtidsperspektiven räknade med ett långt krig. Han förutsatte sålunda, förmodar jag, att situationen på fettmarknaden skulle bli den som uppkommer under en mer eller mindre fullständig avspärrning. Det betyder att detta billiga fettämne, som han talade om, nämligen margarinet, sannolikt icke kommer att vara tillgängligt för konsumenterna sedan vi, som vi alla hoppas, kommit över till en period med bättre skördar. Det förefaller mig då rimligt att säga: den ena subventionen är mera övergående än den andra. Spannmålspriserna kunna gå ned vid en bättre skörd, men jag har inte samma förhoppning om att rabatterna skola kunna försvinna. Herr Ohlin märkte kanske inte, att han här förde in ett argument, som har passerat i en del av hans tidigare argumentation mot de allmänna subventionerna och för en ökning av prisrabatterna. Han tänkte sig till och med en utökning av prisrabatterna och att man till kompensation skulle ta bort den allmänna mjölsubventionen. Så vitt jag förstår, finns det praktiskt taget bara en enda allmän rabatt, nämligen förmålningsersättningen. Jag vågar inte uttala några förutsägelser om hur det kommer att gå med spannmålspriserna, men herr Ohlin har säkerligen studerat siffrorna för jordbrukets totala inkomster. Jag nämnde i mitt första anförande i dag som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hastigast hur man beräknar jordbrukets kompensation, och jag vill upprepa att det är en god sak med dessa överläggningar mellan jordbrukarna och statsmakterna att man faktiskt har gjort ett försök att räkna ut jordbrukets samlade inkomst. Vid den senaste beräkningen har man grovt taget kommit upp till en kvantitet av brödspannmål på ungefär 500,000 ton, d. v. s. fem miljoner säckar. Om man för enkelhetens skull räknar med ett pris av låt mig säga 30 kronor per säck, kommer man fram till ett belopp av 150 miljoner kronor, som beräknas gå in i jordbrukarnas inkomster för brödspannmål. Om vi nu tänka oss att skörden skulle ge låt mig säga 300,000 ton till, vilket är långt under både medelskörd och de tidigare, mycket goda skördarna, skulle man komma upp till samma inkomstsumma för brödspannmål redan vid ett mycket lägre pris. En skörd på 800,000 ton brödspannmål skulle ju redan om man räknar med 20 kronor per säck ge en total inkomstsumma av 160 miljoner kronor. Jag nämner detta endast som ett exempel för att visa, att jordbrukarna säkerligen med uppräckta händer skulle ta emot ett lägre pris på spannmålen, om de finge säkerhet för en god skörd.

Därför att man har gjort en allmän subventionering på ett område, där priserna eljest skulle ha stigit med alldeles orimliga belopp under en kortare tid, får man naturligtvis inte utan vidare säga, att eftersom vi ha börjat med en allmän mjölsubvention, så skola vi fortsätta med den, även om prisskillnaden i stället skulle röra sig om låt mig säga några kronor. Det låter sig mycket väl tänkas, att även om man inte kommer ned till de priser som gällde för två år sedan, skulle man ändå kunna resonera så: den relativt måttliga prisstegring på mjöl, som kan bli en följd av de spannmålspriser vi nu kunna sätta, kunna vi mycket väl ta ut av konsumenterna. Så vitt jag förstår, finns det alltså fortfarande mycket goda skäl för att göra en skillnad i fråga om sådana subventioner, som kunna sägas vara direkt betingade av ett ögonblickligt läge. Jag finner de starkaste skäl för att inte låta en prisrörelse öva sitt inflytande på den allmänna prisnivån, om man på grund av vissa speciella omständigheter får betrakta den såsom rent tillfällig. I detta fall måste man på grund av missväxten finna sig i ett mycket högt uppskruvat pris, som man emellertid kan hoppas skall gå tillbaka inom mycket kort tid. Det gäller då att så att säga hugga toppen av denna plötsliga prisrörelse, även om det kommer att ske med hjälp av subventioner, som få tas av extraordinära inkomster.

Så kommer jag tillbaka till den form av invändningar mot denna uppdelning av budgeten, som är speciell för herr Ohlin och som så att säga går stick i stäv mot de invändningar som ha kommit fram från andra håll. Herr Ohlin anser nämligen att man i grund och botten borde ta ut mera i skatt än som behövs för att balansera den ordinarie budgeten. Ja, det finns ingenstans i finansplanen sagt, att alla extraordinära utgifter med nödvändighet skola täckas genom lån. Vad man säger är bara, att åtminstone det, som vi kalla för ordinarie utgifter, skall täckas med skatter. Att det sedan kan tänkas förhållanden, under vilka det vore i hög grad önskvärt att täcka även en del extraordinära utgifter med hjälp av skatter i stället för med lån, den slutsatsen kan ju varje förnuftig människa själv draga. När vi för en del år sedan kommo fram till den nya budgetordning som gällde intill krigsutbrottet, ett förslag som herr Ohlin för övrigt var med om att utarbeta, var ju synpunkten just denna: hur mycket skall man överhuvud taget våga låna, d. v. s. vad är det som man överhuvud taget icke behöver täcka med hjälp av skattemedel? Det var för att komma fram till en sådan uppdelning som den rörliga budgetformen infördes. Man räknade då med att vid en konjunkturkris med minskade inkomster och minskad sysselsättning, där man behöver brygga över en viss tid genom att sätta i gång offentliga arbeten.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skulle kostnaderna kunna täckas med lån och inte nödvändigt behöva täckas med skatter. Man avsåg även andra extraordinära utgifter, och jag tror att herr Ohlin kan bekräfta, att man då hade i tankarna just att det skulle kunna inträda ett sådant läge där man plötsligt och våldsamt behövde öka statsutgifterna, t. ex. vid ett krig eller för rustningar, där utgifterna ändå måste betraktas såsom övergående. Man förklarade då: även detta kan täckas med lånemedel. Jag tror aldrig att någon har dragit den slutsatsen, som herr Ohlin här tycktes vilja dra, att dessa extraordinära utgifter med nödvändighet till hela sitt belopp skola täckas med hjälp av lån. I händelse omständigheterna vore sådana att man från den allmänekonomiska synpunkt, som herr Ohlin så starkt företräder här i kväll, skulle anse det möjligt och rimligt att täcka en del av de extraordinära utgifterna med skatter, så är det alldeles klart att man kan och bör göra det. Där har man sålunda kommit fram till det praktiska avgörandet, om man i detta läge finner det lämpligt att höja skatterna mer än som här är föreslaget eller om man vill skära ned de s. k. ordinarie utgifterna mer än som är föreslaget. Jag tror att det är ett stort steg framåt, när man här har kunnat göra uppdelningen och sedan sträcka sig så långt, att man verkligen täcker alla de ordinarie utgifterna med skattemedel.

Jag glömde att säga till herr Ivar Anderson i mitt anförande på förmiddagen, men jag kanske får lov att i stället säga det nu, att denna uppdelning verkligen inte har kommit till stånd på det viset, att man har räknat efter hur stora utgifter som skulle kunna täckas genom nya verkliga inkomster och att man sedan har försökt att anpassa den ordinarie budgeten därefter. Det är tvärtom så, om jag skall erkänna det, att de första beräkningarna visade en brist på ett par hundra miljoner, som skulle behöva täckas genom nya inkomster, men bristen reducerades praktiskt taget helt genom en sänkning av utgifterna. Endast på en punkt använde man därvid metoden att flytta över från ordinarie till extraordinarie budget. Motiveringen för att flytta över denna post till de extra ordinarie utgifterna är enligt min mening mycket stark; det gäller nämligen den eventuella utgift, som kan uppkomma såsom en motsvarighet till de i år utgående semesterersättningarna till de inkallade. Dessa semesterersättningar äro uppenbart en del av de inkallades förmåner och borde sålunda rimligtvis räknas in i de utgifter som vi ha att bestrida så länge inkallelserna pågå, men de komma att försvinna i samma ögonblick som inkallelserna upphöra. Jag får sålunda ånyo understryka, att uppdelningen icke är godtycklig i någon annan mening än den, att jag har försökt hålla den del av överflyttningen till den extraordinära budgeten, som inte hör till försvarsutgifterna, inom så trånga gränser som det överhuvud taget är möjligt. Vi se ju också att det här inte rör sig om mycket mer än hundra miljoner kronor.

Jag behöver inte upprepa, att de extra ordinarie utgifter, som äro av militär karaktär, för dem finns en sträng gränsdragning: där kan inte något godtycke få lov att förekomma.

Om jag sålunda får gå över till att säga några ord även om den större balansen, som jag erinrade om i den förra budgeten och som herr Ohlin här ånyo har fört på tal, så är det alldeles riktigt att detta spörsmål är viktigare för hela samhället än den budgetbalans i trängre bemärkelse, som vi här ha talat om. Men därför att saker kunna ha större eller mindre vikt, behöva inte de mindre viktiga sakerna vara oviktiga, och jag håller fortfarande fast vid att det är en förutsättning att vi, för att vi här i riksdagen på något fruktbart sätt skola kunna överlägga om vilka utgifter vi ha råd att göra, hur svårt det än må tyckas vara att dra en skarp gräns, dock besluta oss för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att en sådan gräns skall finnas. Till det som finns på ena sidan om gränsen kunna vi vara överens om att skaffa verkliga inkomster, och om vi därtill kunna skaffa verkliga inkomster även till det som ligger på andra sidan om gränsen är det så mycket bättre. Jag tror inte det är lämpligt att vi vid denna riksdag diskutera om den senare eventualiteten. I fråga om den större balansen har jag redan för två år sedan sagt, och jag kan upprepa det nu, att den enligt min mening icke kunnat vinnas på det sättet att man sökt bibehålla alla inkomster oförändrade. Man har fått finna sig i, och jag tror vi få lov att finna oss i, att vissa grupper i samhället genomdriva sina krav och att andra grupper måste ha en viss kompensation för att kunna möta det. Jag tror visst, att detta är en ofullkomlig metod, men den är den enda framkomliga. Vad man kan göra är att försöka hålla såväl prisstegringar som kompensationer inom så snäva gränser som möjligt. När vi ändå ha kunnat åstadkomma uppgörelser, där även ersättningen till låt mig säga jordbrukarna för missväxten under det sista året i alla fall har hållit sig inom så pass måttliga gränser som fallet är — det skall jag gärna erkänna, fastän jag nog för min del hade tyckt att den kunde varit lägre — och när vi ha kunnat nå fram till uppgörelser på den stora arbetsmarknaden med blott 50 procents kompensation för levnadskostnadsstegringen, finns det enligt min mening ingen anledning att säga annat än att vi ändå visat att vi i stort sett kunnat klara affärerna på ett någorlunda hyggligt sätt. Vi ha visserligen inte försökt dra upp linjen för en idealisk teoretisk lösning, och man kan ju därför inte i detta ögonblick säga vilka svagheter den skulle ha företett i praktiken. Men en sådan lösning skulle enligt min tro ha varit om inte annat, att över hövan fresta bärkraften hos de indextal, som man skulle ha försökt få någon statlig myndighet att upprätta, för att kunna göra klart för folk vilken prisstegring man måste bära utan kompensation. Jag tror detta vore att fresta tron på sådana indextal och folks villighet att tro på dessa indextals objektivitet utöver det rimliga. Under sådana förhållanden kan jag inte se annat än att vi få fortsätta på den väg vi ha slagit in på.

Jag har erkänt, och det innebär inte någon förändrad ståndpunkt, att riskerna finnas, såsom herr Ohlin har påpekat, för en så stark köpkraft att den kan pressa upp priserna mer än vi räknat med. Vid ett tidigare tillfälle då man kan säga att balansen hölls, under låt mig säga år 1940 och början av 1941, från den tid då arbetslösheten inom byggnadsfacken gjorde sig så starkt gällande och då ännu inte vissa ersättningsindustrier och skogsarbete hade absorberat en så stor del av den lediga arbetskraften, var det så att de starkt stegrade statsutgifterna, som ökade inkomsterna på många sätt, kompensades av inkomstbortfall inom stora delar av näringslivet. Det är en dålig balansmetod; det går inte att säga: detta gör ingenting, så länge massor av människor gå utan arbete, så blir det balans ändå. Under den tiden tillät jag mig upprepade gånger att säga att om det gäller att välja mellan risker som uppstå på grund av låt mig säga för mycket pengar eller risker som uppstå på grund av för låg sysselsättning, skall enligt min mening hänsynen till sysselsättningen vara avgörande. Det är de produktionsfrämjande åtgärderna. Sedan få vi använda alla möjliga medel att hindra dessa nya inkomster, som komma ut genom offentliga åtgärder, från att verkligen ta sig uttryck i köpkraft, och sen få vi ta den prisnivå som uppkommer. Nu har lyckligtvis, och kanske till överraskning för många, arbetslösheten inte fått den omfattning, som man befarade. Den är tvärtom för närvarande måhända inte egentligen högre än den var 1939, då vi hade högkonjunktur. För närvarande är sålunda problemet om sysselsättning icke brännande på samma sätt som förut. Då är det alldeles naturligt att man säger: nu träder den andra sidan av de statliga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

åtgärderna i förgrunden, nämligen att försöka att hålla igen prisutvecklingen. När man driver en sådan sammanjämningspolitik som innebär att man inte kan hålla alla inkomster nere vid den gamla nivån, utan att de få tillåtelse att stiga, måste resultatet uppenbarligen bli en ökning av inkomsterna i samhället och denna kan i sin tur påverka priserna. Att den mera framträdande synpunkten då blir att försöka suga upp detta överskott av inkomster är ingenting som strider mot den ståndpunkt som man tidigare har intagit, då förhållandena voro annorlunda. Hur detta skall ske är en sak som tarvar mycket övervägande och mycket resonemang, och jag tror inte vi kunna lösa den i kväll. Men jag tror jag vågar påstå, att herr Ohlin har missförstått finansplanens tal om att man på upplåningens väg skall kunna gå längre än som för ögonblicket skulle vara nödvändigt för att täcka statens utgifter, när han tolkar detta så, att vi närmast ha tänkt på att man skulle suga upp dessa medel enbart eller väsentligen från det lediga kapitalet i bankerna, som annars ändå inte skulle ha kommit till användning. Vi ha tänkt på verkliga besparingar, och det är min uppriktiga mening att propagandan för att folk skall inskränka sina utgifter, så långt det överhuvud taget är möjligt, inte bara måste tas upp utan också fullföljas med all den energi som vi överhuvud taget kunna inlägga i den.

Jag vågar försäkra att den synpunkt, som herr Ohlin här i dag framförde, icke har varit glömd. Men man kommer här in på ett tvistigt område. Jag har själv vid en informationskonferens för tidningsmän sagt, att jag tror att det är lämpligt att tala om för folk, att om de spara nu, finns det utsikter att de skola kunna få mer för sina pengar, när de en gång få dem tillbaka, därför att vi hoppas att priserna skola bli lägre. Men detta förutsätter att man tänker sig en sådan utveckling av vårt prissystem, att man icke med alla medel försöker fasthålla den prisnivån vi nu ha. Under förutsättning att vi äro beredda att ta den sänkning av prisnivån, som kan tänkas bli en följd av att vägarna över haven återigen bli fria, på samma gång som kostnaderna minskas till följd av att råvarorna bli billigare, under den förutsättningen kan man fullt uppriktigt säga till folk: nu lånar ni staten pengar, som i grund och botten äro mindre värda i varor än de komma att vara, när ni får pengarna tillbaka. Emellertid skulle jag vilja tillägga, att jag inte på samma sätt kan underskatta betydelsen av att staten drar till sig även sådana medel som ligga oanvända i bankerna. Snarare skulle jag vara böjd att tro motsatsen. Om på detta sätt en del av bankernas reserver, antingen de ligga i riksbanken eller hos de enskilda bankerna, hamna hos staten i form av lån, är jag för min del böjd att tro, att detta utgör ett element i det avgörande som man från bankernas sida kommer att träffa i fråga om vilken kredit man skall ge. Tanken att man skulle kunna låna mer än man för ögonblicket överhuvud taget behöver, tror jag sålunda är ett led i den politik att suga upp den överflödiga köpkraften, som även herr Ohlin tydligen förordar. Däri skall jag gärna ge honom ett sista erkännande, att man, när det gäller på vilket sätt man med säkerhet kan suga upp denna överflödiga köpkraft, har anledning att tänka sig att detta sker på det säkraste sättet genom höjd beskattning. Det är jag alldeles ense med honom om. Men jag får tillägga, att jag inte av vad han yttrade här i kväll har känt mig övertygad om att det i detta ögonblick är klokt och riktigt att höja skatterna utöver vad som i statsverkspropositionen är föreslaget.

Herr Ohlin erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Finansministern uttalar, att det är meningen att låna mera pengar än som behövs för statsutgifterna, men ändå låna verkliga besparingar. Men, herr finans-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

minister, detta måste uppenbarligen vara omöjligt, då väl alla äro överens om att det inte framkommer verkliga besparingar på över 2,000 miljoner. Staten måste redan för sina utgifter låna alla verkliga besparingar och *mera till*. Om den sedan skulle ytterligare öka sin upplåning, måste detta bestå av annat än verkliga besparingar.

Sedan säger finansministern att det inte finns sagt i finansplanen, att alla *extraordinära* utgifter skola täckas med lån, utan att man kan täcka en del av dem med verkliga inkomster. Men det är ju uppenbarligen så, att om en del täckes med verkliga inkomster, kan vem som helst föreslå ökade utgifter utan att prestera täckning i verkliga inkomster. Frågan blir då endast den: *hur stor del* av de extraordinära utgifterna skall täckas med verkliga inkomster? Då får finansministern införa något nytt kritstreck, att t. ex. en tredjedel av de extraordinarie utgifterna under alla omständigheter skall täckas med verkliga inkomster, ty annars bortfaller helt och hållet den avsedda verkan att framtinga återhållsamhet ifråga om nya utgifter.

Vad sedan beträffar regeringens politik, så tror jag att finansministern målade en vrångbild av vad jag hade sagt. Jag bestred ingalunda att regeringen sökt hålla nere priserna, men jag bestred att regeringen hade inriktat sig på att hindra den successiva uppskrivning av inkomstnivån som är *en* av orsakerna till stegringen av prisnivån. Att regeringen i andra avseenden sökt hålla nere priserna, t. ex. genom priskontroll, är ju för alla känt. Jag inser väl att den »maktbalans», som finansministern flera gånger talade om, måste utöva sitt inflytande, men det gäller att *skapa sådana förutsättningar att inte parterna bli intresserade av en successiv inkomst och därmed prisskruv uppåt*. Jag beundrar den skicklighet med vilken finanspolitiken föres i flera avseenden, men jag tror att den kunde ha en delvis annan inriktning.

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag tror inte man kan göra den skillnaden mellan strävandet att hålla nere priserna och att hålla nere inkomsterna, som herr Ohlin har talat om. Om man försöker att hålla nere låt mig säga vissa industripriser, måste ju det leda till att industriidkarna få lägre inkomster, åtminstone under vissa förutsättningar. När det har varit tal om jordbrukspriser, har det uppenbarligen på samma gång varit tal om jordbruksinkomster, och likaså är det uppenbarligen fråga om inkomster vid förhandlingarna om kompensation för dyrtiden åt löntagare.

Herr Ohlin har alldeles rätt i att i samma ögonblick som man går över till att täcka även en del av de extraordinära utgifterna med skattemedel, går det lättare för folk att säga: jaha, där finns ju ett område som man kan ta av. Vi kunna öka de ordinarie utgifterna, ty det medför endast en minskning av de verkliga inkomster, som skola gå till täckning av den extraordinarie budgeten. Men är det inte skäl att uppskjuta den diskussionen tills den dag kommer, då vi verkligen föreslå att man skall täcka en del av de extraordinära utgifterna med skatter?

Herr **von Heland**: Herr talman! Jag hade tänkt att vara mycket kortfattad i årets remissdebatt. Jag hade endast för avsikt att beröra en viss fråga, som kanske kommer lämpligt efter herr finansministerns och herr Ohlins bäge anföranden. Men innan dess måste jag även beröra herr Stens anförande. Jag vet inte om herr Sten avsåg att hålla en likriktningspredikan och om han önskade den fullständiga diktaturen åt regeringen som ingen skulle få anmärka på. Om det var fallet, så vore det intressant att få veta, om detta är ett önskemål från det stora majoritetspartiet. Jag tror inte att herr Sten anmärkte på bondeförbundspressen, men han anmärkte på viss högerpress, som skulle störa det goda samarbetet. Som jordbrukare vore jag tacksam, om herr Sten först och främst

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vill se till sin egen tidningspress, den socialdemokratiska. De ofta förekommande angreppen på oss jordbrukare i de socialdemokratiska tidningarna medverka inte, herr Sten, till att stärka sammanhållningen och uppmuntra inte jordbrukarna att visa den lojalitet som jag försäkrar att denna samhällsgrupp så gärna vill visa. Den som dristar sig att framföra jordbrukarönskemål riskerar alltid att bli åthutad dagen därpå i någon socialdemokratisk tidning. Man borde annars kunna tycka, att just en socialdemokrat i det längsta borde tillåta en olik-tänkande att åtminstone få framföra sina synpunkter, även om han visste att majoriteten inte tog hänsyn därtill. Jag dristar mig trots allt att fortfarande framföra vissa jordbrukarönskemål här i riksdagen. Enligt min mening måste nämligen sammanhållningen i högsta grad stärkas, om man lugnt och sakligt kan pröva och taga rättvis hänsyn till olika samhällsgruppers synpunkter.

Därmed är jag inne på det ärende, som jag ursprungligen hade tänkt att av-handla här i debatten. I dag har jordbrukarnas största ekonomiska förening haft årsstämma här i Stockholm. Det är Mjölkecentralen i Stockholm, som har över 23,000 mellansvenska jordbrukare som medlemmar och vars uppfattning man kanske borde ta någon hänsyn till. På denna årsstämma har man i dag beslutat ett uttalande till regeringen, och jag är ombedd att delge riksdagen detta uttalande. Först lämnar man en redogörelse för tidigare bestämmelser beträffande mjölkregleringen m. m., och därpå anföres följande, vilket är ett klarläggande av hur den nya överenskommelsen mellan jordbrukarna och re-geringen kommer att verka här i Mellansverige. Ett sådant klarläggande kan-ske är särskilt lämpligt därför att man icke minst i tidningspressen har fått för sig, att denna överenskommelse skulle ge så ofantligt mycket åt jordbru-karna. Det heter alltså i detta uttalande: »Om de fasta pristillägg, som ge-nom den nya överenskommelsen beräknas tillföras föreningens medlemmar för december månad 1941, ställas i förhållande till de tillägg, som skulle utgått för samma månad enligt den i november 1940 träffade överenskommelsen, vi-sar det sig, att den nya överenskommelsen giver föreningens medlemmar ett med 0.902 öre per kg mjölk förhöjt avräkningspris.

Genom ransonerings av gräddförsäljningen har emellertid en för mejeri-hanteringen betydelsefull intäkt minskats. Minskningen har enligt försälj-ningssiffrorna för tiden 1—15 november och 1—15 december 1941 uppgått till 1.186 öre per kg mjölk. För den händelse den under två månader ute-blivna intäkten icke kompenseras, innebär resultatet av överenskommelsen en pridförsämring av 0.284 öre per kg mjölk.» Denna passus gäller alltså det fasta tillägget. »Vid tidigare reglering av mjölkpriserna har hänsyn tagits till den fria marknadens inverkan på prisbildningen och bidragen differentierats med beaktande av jordbrukets produktionsinriktning och de större ekonomiska krav, som konsumtionsmjölkförsäljningen ställer på mejerihanterings utrust-ning och drift. Denna differentiering har nu slopats. Därigenom täckas ej de högre omkostnader, som åsamkas mejerihanteringen inom områden med stor konsumtionsmjölkförsäljning och extra kostnader för reglering av denna. På grund av väsentligt minskad mjölkproduktion inom dessa områden ha uppsam-lings- och mejerikostnaderna per kg mjölk ökat, ett förhållande, som ytter-ligare bidrager till lägre avräkningspriser inom det mellansvenska området. Det påtalade ogynnsamma läget ställer alltså det mellansvenska jordbruket i ett synnerligen svårt läge, som kan medföra betydande våda för den framtida försörjningen inom området.» Jag påpekar särskilt Storstockholm, som väl är angeläget om att i fortsättningen få konsumtionsmjölk. »Utöver de fasta pristilläggen skola mjölkproducenterna tillföras särskilda mjölkbidrag i an-ledning av 1941 års felseklagna skörd. Dessa bidrag avse således ej att utgöra en verklig mjölkprisförbättring utan äro en kompensation för skördeminsk-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningen. Då emellertid beloppet för denna kompensation är baserat på en viss produktionsvolym under åtta månader, för att vid högre produktion nedbringas, under det att från samma belopp under alla förhållanden skall avgå 0.5 öre per kg produktmjölk, innebär denna uppläggning, att de i skördehänseende sämst lottade områdena ensamma få vidkännas den minskade tilldelningen.

En allvarlig erinran måste därför göras emot resultatet av förhandlingarna och emot fördelningen av de till förfogande stående beloppen samt emot att den förlorade intäkten på grädden ännu ej kompenseras. Vi hemställa därför, att åtgärder vidtagas för att genom ytterligare anslag åter införa differentiering av alla fasta tillägg på produktmjölk med belopp, som motsvara medeltalet av differentieringen under åren 1939—1940 och att den förlorade intäkten på grädden kompenseras för såväl parti- som detaljhandeln.»

Ja, herr talman, denna resolution är inte föranledd av en upphetsad stämning på ett jordbrukarmöte och inte heller framagiterad, utan den är tillkommen därigenom att de utsedda ombuden ålagts av sina uppdragsgivare att göra ett uttalande i mjölkfrågan. De mellansvenska jordbrukarna ha på grund av de stora konsumtionsorterna inom deras område baserat sin ekonomi på mjölkproduktion, varför mjölkfrågan för dem är av avgörande betydelse. Jordbrukare, som fått god skörd, böra enligt min mening vara belåtna med sina ekonomiska möjligheter, men de, som fått dålig skörd, se med besvikelse att svenska folket ännu ej inser det förnuftiga och berättigade i att tillerkänna jordbrukets folk med andra samhällsgrupper jämförbara levnadsförhållanden. Särskilt de mindre jordbrukare, som fått två års missväxt, ha nu en synnerligen beklagansvärd ställning och man måste förstå deras missstämning. Denna bittra missstämning hade dock säkerligen inte uppstått, därest statsmakterna visat samma bestämda uppträdande mot och tillerkänt samma hårda arbets- och levnadsförhållanden åt andra samhällsgrupper. Det mest påtagliga exemplet på regeringens partiska ställningstagande anse sig jordbrukarna ha fått genom det olika sättet för behandlingen av å ena sidan betodlarna och å andra sidan byggnadsarbetarna.

Den engelske arbetsministern Bevin har velat utpeka som den nya välståndspolitikens mål att alla länders arbetare skulle uppnå samma levnadsstandard. Professor Cassel anser att detta icke är önskvärt, ty en utjämning av lönestandarden mellan olika folk skulle för närvarande och kanske även för generationer framåt förutsätta en nedpressning av de dugliga arbetarnas lönenivå. Jordbrukets folk har säkerligen inget att invända emot att de mest effektiva arbetarna, de, vilkas insats är mest värd i världens stora bytshushållning, alltid måste ha det bättre. Vi opponera oss endast emot att här inom landet likvärdig arbetskraft skall åtnjuta helt olika förmåner. Med hänsyn till livsmedelsförsörjningens svårigheter borde dock just nu jordbrukets folk väl vårdas av samhället.

Att skrämma med inflationsspöket, vilket nu varit på tal i två anföranden, endast för att jordbrukarna önska likställighet är väl knappast riktigt. Utöver de enorma statsutgifterna är det i stället enligt mitt förmenande, vilket även finansministern påpekade, ramavtalets principer, som kunna ge anledning till inflation. Oberättigat är nämligen att hålla nere jordbrukspriserna av den orsaken, att alla böra kompenseras om gällande levnadskostnadsindex stiger. En förbättrad inkomststandard för jordbrukarna samt jord- och skogsbrukets arbetare får sålunda, om rättvisa skall skipas, ej innebära att jämförbara företagare och arbetare erhålla en förbättring förrän jordbrukets folk uppnått samma inkomststandard. Dessa senare skola alltså, enligt mitt förmenande, inte få det bättre förrän jordbrukets arbetare fått det lika bra. Detta är alltså en annan linje än herr Ohlins, men enligt min uppfattning är den rätt-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

visare, och detta i synnerhet nu när livsmedelsförsörjningen är av en sådan ofantlig betydelse för landet i dess helhet.

Jag övergår därefter till att säga några ord om den subventionering, som här varit på tal. För jordbrukarna är livsmedelssubventionen oroande, ty den är ett bevis för statsmakternas önskan, som jag ser det, att snarast åter pressa ner livsmedelspriserna.

Efter herr finansministerns och herr Ohlins anföranden har denna min oro ökat. Finansministern sade ju tydligt ifrån, att om subventionen skall tagas bort i framtiden och alltså priserna sänkas kommer att bero på den framtida marktkonstellationen. Om vi, när denna fråga blir aktuell, alltså ha en socialdemokratisk majoritet, så är det tydligen mycket troligt att subventionen snarast möjligt tages bort. Därmed skulle jordbrukarna komma tillbaka till samma miserabla förhållanden, under vilka de levde på 1930-talet. Jag kan således instämma med herr Ohlin i att denna väldiga subvention även ur statsfinansiell synpunkt måste anses vara mycket diskutabel.

Det är synnerligen svårt att plocka fram alla anslagsposter som gälla livsmedelssubventionen, och trots att jag har haft hjälp, är jag icke säker på att mitt material är fullständigt. Jag anser dock frågan så betydelsefull, att jag tillåter mig anförda de sifferuppgifter jag kunnat skaffa.

Finansministern ansåg det vara en strid om ord huruvida man skulle kalla subventionen för en konsument- eller producentsubvention, och att det inte tjänade mycket till att tvista om den saken. Nej, måhända är det inte mycket att tvista om, men nog är det väl på det sättet, att så länge importmöjligheterna äro begränsade, så är det fråga om en konsumentsubvention, ty genom denna subvention kompenserar man för den prisförhöjning som i annat fall måste ske. Jag vill dock behålla termerna konsument- och producentsubvention, även om jag alltså anser att det här endast är fråga om en konsumentsubvention.

De största posterna inom producentsubventionen utgöras av producentbidrag, mejerikostnadsbidrag och prisutjämningsbidrag, alltså bidrag direkt till producenter. För 1940/41 upptages en summa för subventionskostnaderna åt producenter på 91.24 miljoner kronor och för 1941/42 153.5 miljoner kronor, en summa som man dock får räkna med kommer att stiga till inemot 200 miljoner kronor. Slutligen har i årets statsverksproposition begärts för subventionsändamål 114 miljoner kronor. Jag kan inom parentes nämna, att jag hämtat dessa sifferuppgifter från finansministerns svar på en fråga (första kammarens protokoll nr 37, den 10/1 1941) och från de kungliga propositionerna nr 278 och nr 279 under 1941 års riksdag samt ur statsverkspropositionen för år 1942.

Till konsumentsubventionen räknar jag smörpristillägg, matfettssrabatter, mjölkkrabatter, prisnedsättning å fläsk och förmalningsersättningar. Subventionskostnaderna utgöra här för 1940/41 97.50 miljoner kronor, för 1941/42 133 miljoner kronor, och slutligen har i årets statsverksproposition begärts 100 miljoner kronor.

Budgetåret 1940/41 anslags sålunda av statsmedel cirka 200 miljoner kronor. För 1941/42 kan summan beräknas bli över 300 miljoner kronor, och för 1942/43 begäres redan i statsverkspropositionen över 210 miljoner kronor för livsmedelssubvention. Jag kan inte hjälpa, att jag instämmer med herr Ohlin, att det väl inte kan vara rimligt, att denna subvention fortsätter i sådan omfattning. Denna min uppfattning har jag inte bara med hänsyn till det statsfinansiella läget, utan även därför att detta är ett bevis för oss jordbrukare att priserna för våra produkter så snart som möjligt komma att sänkas, därför att subventionen skall tagas bort. Finansministern har ju nu vitsordat, att denna min uppfattning är riktig. Därigenom ha vi fått ett nytt bevis på att läget är oroande, och jag kan inte förstå annat än att detta finansministerns uttalande är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en varning för landets jordbrukare mot att investera kapital i svenskt jordbruk för att försöka öka produktionen.

Å ena sidan anser jag alltså, att det inte är rimligt med denna stora subvention, å andra sidan anser jag det orimligt med de enormt höga hyrorna, som ju till största delen bero på de höga byggnadskostnaderna — det gäller då inte bara lönerna till byggnadsarbetare utan även materialkostnader o. s. v. Men härvidlag har regeringen, det tycker jag, att man har fått bevis för under ett par år, tydligen inte nog kurage att gripa in, om jag får använda ett sådant ord. Även vi jordbrukare förstå, att livsmedelskostnaderna äro betungande för konsumenterna, men redan hyreskostnaderna för livsmedelsindustrien och livsmedelshandeln inverka betydligt på livsmedelspriserna. Jag skulle också här kunna räkna upp en massa faktorer, som inte jordbrukarna kunna rå för och som inverka på livsmedelspriserna, så att de bli höga. Den fördyring, som skäliga priser åt jordbrukarna skulle innebära, kunde lätt kompenseras för konsumenterna, om byggnadskostnaderna bleve lägre, varvid de förut nämnda hyreskostnaderna liksom även konsumenternas bostadskostnader kunde bringas ned.

Enligt min uppfattning är alltså läget bekymmersamt inte endast för jordbrukarna utan för hela svenska folket och detta icke enbart ur försörjningssynpunkt under kriget utan även ur synpunkten, att det gäller att i framtiden kunna skapa skälig sysselsättning och försörjning åt alla medborgare. Okloka beslut i jordbruksfrågan drabba, så länge importen är beskuren, till sist konsumenterna hårdare än jordbrukarna.

Givetvis ha vi jordbrukare nu genom den utrikespolitiska situationen kommit i en relativt säkrare ställning än tidigare i det svenska samhället, ty vi ha ju hand om livsmedelsproduktionen. Övriga samhällsgrupper må dock besinna, att hur lojala jordbrukarna trots tidigare oförrätter än önska vara, så måste det dock betyda avsevärt för livsmedelsförsörjningen, att den klyfta, som tidigare funnits mellan jordbrukets folk och övriga samhällsgrupper beträffande arbetsmöjligheter och levnadsstandard, utjämnas. Den håller redan på att i viss omfattning utjämnas. Den senaste folkräkningen visar dock, att flykten från landsbygden alltjämt fortsätter, varför påpekanden från vårt håll om behovet av ökad stimulans åt jordbruksnäringen måste vara riktiga även ur konsumentsynpunkt.

Herr talman! Tiderna äro så allvarliga och framtiden så mörk, att man borde ha skyldighet från alla håll att diskutera dessa problem lugnt och sakligt. Från vårt håll har man sedan många år framhållit ungefär det som jag nu dristat mig att yttra, dock utan att det alltid vunnit tillräckligt beaktande. Jag kan i min mån vitsorda, att jordbrukarna vilja vara lojala mot samhället, men de kunna sättas i sådana svårigheter, att det blir mycket frestande för dem att inte vara det. Herr Sten talade om svarta börsen. Jag tror, att vi tack vare våra stora jordbruksekonomiska föreningar verkligen ha hunnit en bit, när det gällt att skapa ett så gott förhållande som möjligt. Men det är alldeles givet, att frestelser kunna förekomma. Jag kan som exempel anföra en mindre jordbrukare, som haft två års missväxt och ekonomiskt råkat fullständigt på fallrepet. För honom är det mycket frestande att gå förbi den jordbruksekonomiska organisationen — som han tycker är tvingad att hålla ett för lågt pris — och sälja till någon annan, som bjuder väsentligt mer på svarta börsen. Även ur den synpunkten är det alltså riskabelt, om statsmakterna hålla priserna nere på det sättet, att vi inte kunna hålla alla våra medlemmar samlade i de stora ekonomiska föreningarna, till hela landets bättnad.

Herr talman! Det uttalande, som i dag beslutats av över 23,000 mellan-svenska jordbrukare, visar, att jordbrukarna med kanske större uppmärksamhet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
än någonsin följa svenska folkets ställningstagande till de näringspolitiska problemen.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Den siste ärade talaren nämnde i början av sitt anförande, att där skörden varit tillfredsställande, fick man även räkna jordbrukarnas inkomster såsom tillfredsställande. Det var ungefär samma resonemang som anfördes vid överläggningarna om de stödåtgärder som eventuellt skulle vidtagas. Han kom naturligtvis också in på hur man skall fördela den extraordinära hjälp, som skall täcka en viss del av jordbrukarnas förlust. Därvid har man till sist kommit till det resultatet, att det är mjölkproduktionen, som är den huvudsakliga inkomstkällan även för dem, som ha fått en mycket dålig skörd. Jag vill i detta sammanhang säga, att herr von Heland väl är ense med mig om att om det blir missväxt, så att vederbörande inte har någonting att sälja, gör det detsamma, vilket pris som sättes på produkterna. Då blir ju företagarens förlust i alla fall stor, särskilt om missväxten inträffar två år å rad. Det är självfallet, att det är detta, som gjort det så svårt att avväga hjälpåtgärderna. Man kom då till frågan om mjölkproduktionen på basis av den skörd, som kan produceras under de åtta vinter- och vårmånaderna, och frågan blev, i vilken mån man skall kompensera mjölkpriset för att få in ett belopp, som till viss del svarar mot utgiftssumman på den andra sidan i kalkylen. Finansministern nämnde, att det finns en kalkyl. Jag har många gånger sagt, att vi i närvarande stund kunde vara den kalkylen förutan, men jag menar ändå, att det är oerhört tillfredsställande ur jordbrukssynpunkt, att denna kalkyl finns, när en gång haven öppnas och transporten blir fri. Ty jag menar inte, att man skall låta det bli likadana förhållanden då som efter det föregående världskriget; när import blev möjlig den gången, öppnade man slussarna helt. Det är enligt mitt sätt att se angeläget, att man även från jordbruket kan lägga fram en kalkyl, som kanske är bättre, när produktionsbetingelserna blivit bättre, men ändå en kalkyl, som man kan åberopa och använda även under svårare förhållanden.

Under överläggningarna sades alltså ungefär detsamma som herr von Heland nyss yttrade, att där skörden varit tillfredsställande, äro priserna också tillfredsställande. Frågan är då, på vilket sätt man skall hjälpa dem, som kommit i det mest bekymmersamma läget, d. v. s. för vilka det blivit, om inte missväxt, så dock sämre än medelskörd. Då kom man in på samma tanke som beträffande arealtilläggen, nämligen att de, som fått ett utbyte av låt mig säga 500 kg vete per hektar, fingo 12 kronor per 100 kg, de som fått 2,000 kg per hektar fingo 3 kronor per 100 kg o. s. v. Jag sade mig först, att detta är en äventyrlig väg att slå in på; men jag kunde reflektera på den, därför att den minskade skörden inte beror på misskötsel från den ene eller andre jordbrukarens sida, utan på omständigheter, varöver han inte kunnat råda. Därför gick man in för arealtillägget, som beräknades skulle uppgå till ungefär 21 miljoner kronor. Om man räknar med en skördekvantitet på en miljon ton, gör detta 2 kronor per 100 kg. Räknar man med en skörd på 500,000 ton, blir det 4 kronor per 100 kg. etc.

När man sedan skulle differentiera mjölkpriset, gjordes det upp tre olika tabeller, som representanterna för de ekonomiska och fackliga organisationerna fingo taga del av. Livsmedelskommissionen uppgjorde i samförstånd med organisationerna förslag till differentiering, och enighet har vunnits om den tabell, som nu har kommit till användning. Livsmedelskommissionen har räknat efter den, men det är inte fastslaget, att man tvunget skall följa den mallen under hela tiden, utan när man finner ett annat system, som skipar bättre rättvisa, kan det hela läggas om.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Den första tabell, som gjordes upp, gav mer till de s. k. missväxtområdena och områdena med lägre skörd. Men det är ju alltid så, att man har samlad statistik för ett län eller en viss del av ett län, och när man då kommer till gränstrakterna, kan det bli orättvist. Jag kan som exempel taga Värmlands gränstrakter mot Örebro län. I östra Värmland hade skörden på grund av ihållande torka varit ganska klen, men inte så dålig som i de angränsande trakterna av Örebro län. Då sade man: är det rimligt, att det, när örebroarna få 3 $\frac{1}{2}$, 4 — ja, jag tror vi voro uppe i 4 $\frac{1}{2}$ öre per kg mjölk — blir ett stupfall, när man kommer till Värmlands län. I gränstrakten där ha jordbrukarna det kanske något bättre än i Örebro län, men ändå ha de legat under medelskörd, och de skulle kanske bara få $\frac{1}{2}$ eller 1 öre. Detta, sade man, kommer att missuppfattas. Så ansågo även jordbrukarnas representanter, och på det sättet försöktes det jämnas ut och ta bort de där tvära förändringarna. Följaktligen blev det belopp, som skulle utgå till de kanske svårast ansatta, något mindre. Nu vill man försöka detta, men om jordbrukets representanter tillsammans med livsmedelskommissionen komma till den uppfattningen, att detta system bör läggas om, så kommer man alldeles självfallet att pröva även nya vägar.

Sedan anförde herr von Heland siffror om grädden, vilka jag inte kan citera här, och sade, att på den ha vi förlorat så och så mycket. Detta ingick som ett led i överläggningen, och det offentliggjordes även i kommunikén därifrån, att en undersökning av saken skulle göras. Man sade då, att gräddförsäljningen har gått ned 90 procent. Även om man från priskontrollnämnden menar, att en mindre omslutning inte skall kompenseras med högre priser, så fanns det ingen representant för regeringen, som inte ansåg, att när man med hänsyn till försörjningsläget nödgats minska gräddförsäljningen vore en undersökning om verkningarna påkallad. Livsmedelskommissionen har fått i uppdrag att tillsammans med representanter för Mjölkecentralen undersöka, i vilken mån detta inverkar på nettoresultatet eller resultatet av mjölkförsäljningen. I detta sammanhang får man naturligtvis också undersöka, i vilken mån försäljningen av konsumtionsmjölk har ökat. Jag vet, att det finns områden, där den har ökat 10 å 15 proc., men det är alldeles självfallet att allt detta får ingå som ett led i hela undersökningen. Livsmedelskommissionen och representanterna för det företag, som herr von Heland nyss talade om, ha alltså redan fått i uppdrag att komma med en bild av utvecklingen på grund av dessa extraordinära åtgärder.

Vidare skulle jag vilja säga en sak, som jag många gånger har anført i riksdagen och även i ett radioföredrag, nämligen att vi skola i detta land försöka att föra en näringspolitik, där den ena gruppen blir reellt jämställd med den andra. Jag syftar på det reella löneläget. Man skall ju inte säga, att om en Stockholmsarbetare har den och den inkomsten, skall en arbetare på landsbygden ha samma inkomst, utan man får räkna med reallönen. Detta är, vad vi böra sträva efter för att få den nödvändiga produktionen utförd. Om vi se på lönelägets förändringar, få vi ju erkänna, att jordbruksarbetarna sedan krigets början fått sitt löneläge förbättrat med 28 procent, medan andra ha fått mycket mindre. Jag menar, att detta är en riktig utveckling, därför att de hade för litet betalt förut. Och i den kalkyl, efter vilken priserna avvägas och bedömas, ingå ju arbetskostnaderna som en väsentlig del av utgifterna. När utgifterna stannade vid cirka 1,700 miljoner, utgjorde lönerna där 985 resp. 1,005 miljoner, medan de 1939 voro endast cirka 790 miljoner. Av detta lönekonto utbetalas ungefär 34 procent till de anställda, medan de återstående 66 procent tillkomma den stora grupp av svenska jordbrukare, som själva utföra sitt arbete. Följaktligen få de del av förbättringarna. Jag vill säga, att man kanske för många år sedan på jordbruksarbåll alltför mycket höll tillbaka lantarbetarnas lönekrav. Man hade

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

då inte det här systemet, men nu ingår hela lönekontot tillsammans med andra konton i utgiftskalkylen.

Jag skall inte försvara finansministern och inte någon annan heller, men jag måste ändå rätta till en feltolkning, som enligt min mening herr von Heland gjorde. I resonemanget om subventionerna sade herr von Heland, att finansministern yttrat, att dessa kunde man ta bort sedan, det berodde på maktkonstellationen då. Herr von Heland menade, att detta var en antydning om att när det blir andra tider, skulle vi släppa lös vilka priser som helst som kunna motiveras av världsmarknadspriset. Men i så fall skulle inte finansministern behövt nämna den kalkyl, som legat till grund för det resonemang, vi ha fört både inom regeringen och mellan regeringen och representanter för jordbruket. Om jag förstod finansministern rätt, sade han, att då vi t. ex. ge ett arealtillägg på sammanlagt 21 miljoner kronor, så göra vi det som en extraordinär åtgärd, dels för att hjälpa dem, som fått den sämsta skörden, dels därför att vi hoppas, att det inte skall bli så oerhört dåliga skördar mer. Blir det en större skörd, kan man naturligtvis ta bort den del av subventionen, som motsvaras av inkomstökningen på grund av det förbättrade skördeutfallet. Detta är inte precis detsamma som att man utan vidare kan ta bort subventionen, det är en sak, som jag inte vill vara med om, och det har heller aldrig ifrågasatts. Men om vi genom en ökad skörd få en inkomstökning på 21 miljoner vid ett spannmålspris, som t. ex. är 27 kronor, så kan man ta bort subventionen. Med den tanken har jag kunnat vara med om en subvention på detta sätt. Dessutom har man därigenom hämmat stegringen av index.

Det är självfallet, att de, vilkas jordbruk givit lägsta skörden, ändå råkat i en oerhört svår situation. Sådant kan man inte komma ifrån annat än genom att individuellt hjälpa varje särskild jordbrukare. Men den förlust, som jordbruket självt har tagit under dessa år och som varit 4 procent av den samlade summan, skall, förutsatt att det blir en medelgod eller bättre skörd, täckas genom ett högre pris.

Jag har velat säga detta, därför att jag fattade finansministerns yttrande på det sättet, och jag kan inte tänka mig, att han menat något annat. Det får inte bli något missförstånd, man får inte tro, att när förhållandena ändra sig, är det »maktkonstellationen», som skall avgöra detta. Skulle så vara, komma vi naturligtvis bort från både produktionskostnadskalkyler och annat.

För differentieringen av mjölkpriset, som egentligen vidtogs för att hjälpa dem, som ha det sämst ställt, har en tabell uppgjorts, och den tillämpas nu. Den gäller, därest inte livsmedelskommissionen och jordbrukarnas representanter komma till den uppfattningen, att det skulle vara rättvisare att göra på något annat sätt. Jag begärde ordet närmast för att lämna den upplysningen.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **von Heland**, som anförde: Herr talman! Jag är givetvis övertygad om att jordbruksministern och finansministern ha olika uppfattningar i den fråga, som vi nu diskutera, och det är ingen oartighet mot jordbruksministern, när jag säger, att jag därför hellre skulle tagit emot svaret från finansministern på de frågor, som jag framställde här om hur man skall tyda hans anförande. Jag kan dock inte hjälpa, herr jordbruksminister, att jag på grund av finansministerns yttrande fortfarande är orolig för den maktkonstellation, som kan finnas vid det läge, som jag ser i framtiden.

Jag är tacksam för jordbruksministerns förklaring här, att han är beredd att när vår skrivelse kommer, ånyo pröva frågan om differentieringen och pristillägget. Men jag tillåter mig göra ännu en fråga, nämligen om gräd-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den. Det hjälper ju inte med en undersökning, utan vi måste få resultat. Nu ha redan två månader gått, och under den tiden ha vi fått bära förlusten på grädden. Vi ha inom Mjölkcentralen av reserverade medel betalat fullt pris trots förlusten. Jag vill därför göra en direkt fråga: få vi denna förlust ersatt, och när få vi äntligen besked om hur denna kompensation skall bli?

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag har ingen anledning att ta bort någon oro från herr Heland, men jag har personligen den uppfattningen, att man inte skall försöka göra sig mer orolig, än man i verkligheten är.

Beträffande grädden vänta vi ju på resultatet av en undersökning som föresiggår. Mig veterligt har detta ännu inte kommit, men så snart det är klart, räknar jag med att livsmedelskommissionen tar upp den saken.

Sedan vill jag säga, att ändring i differentieringen blir vidtagen utan någon skrivelse från Mjölkcentralen, därest jordbrukarnas representanter kunna påvisa ett annat system som skipar större rättvisa.

Herr **von Heland** erhöll ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Jag vill endast konstatera, att jordbruksministern utmärkt försvårar samlingsregeringen och framför allt finansministern!

Herr **Brandt**: Herr talman! Om ett par minuter är det tolv timmar sedan remissdebatten började, och flertalet här närvarande böra vara ganska medtagna. Det är skönt att se åtminstone någon publik, och jag söker i synnerhet herr justitieministerns vänliga blickar, då jag nu djärves vända mig mot honom.

Jag har med stigande häpnad under de sista åren lyssnat till herr justitieministern, då han talat i remissdebatt eller eljest berört tryckfrihetsfrågan. Han har deklarerat, att den svenska tryckfriheten ingen varmare vän har än honom, och han har senast i dag utkastat den oratoriska frågan, huruvida svensk tryckfrihet egentligen är hotad från något håll. Förunderligt! Vår tryckfrihet hotas väl åtminstone från viss främmande makt, som vid mer än ett tillfälle givit uttryck åt missnöje med den svenska pressen och som utan tvivel har föranlett regeringen att i speciella fall ingripa. Från detta håll föreligger således ett hot. Denna främmande makt har också djärvt kritiserat svenska statsråd, och jag förmodar, att om dess inflytande ytterligare ökas, kommer den svenska tryckfriheten till slut att fullkomligt upphävas, såsom skett i andra länder.

Nu är det möjligt — jag ser, att herr justitieministern gör anteckningar — att han inte syftade på hot från främmande makt. Han ville väl då ha sagt, att det absolut inte föreligger något hot mot tryckfriheten från den svenska regeringsmaktens sida. Det är i alla fall bra många i detta land och bra många i den svenska riksdagen, som våga hysa en annan mening. Vi anse, att det verkligen föreligger ett visst hot från den sidan. Herr Ström har vågat ge uttryck åt sina bekymmer. Herr Sam Larsson har gjort detsamma. Herr Undén har i dag inte talat i kammaren, men han har tidigare bekantgjort sin inställning. Det är således intet tvivel om att många personer verkligen mena, att det föreligger ett allvarligt hot.

Herr justitieministern tillät sig, om jag inte missminner mig, att enfatiskt säga ungefär så här: Ingen önskar väl att man skall ge fritt lopp åt utländsk propaganda! Naturligtvis inte, men jag skulle vilja uppställa en motfråga: Med förlov sagt, på vad sätt har herr statsrådet och regeringen i övrigt försökt att hejda den främmande propagandas strida lopp? Åtminstone mina brevlådor såväl här i Stockholm som i mitt hem i Stora Tuna översvämmas dag-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligen av främmande propaganda från östan och västan och sunnan. Och det vare mig fjärran att begära, att regeringen skulle sätta stopp för detta flöde. ty jag tror att så länge vi ha en *fri* svensk press, som kan tillrättalägga förhållandena, så länge kunna vi låta denna främmande propaganda flöda så mycket som helst. Men, som sagt, förutsättningen är att pressen verkligen är fri.

Herr justitieministern tillät sig också i en erinran till herr Fredrik Ström, som sagt att han läst en del konfiskerade tidningar men rakt inte kunnat finna någonting som bort föranleda ingripande, säga ungefärligen, att »det kan väl vara sant, att herr Ström inte kunnat finna det» — underförstått: »men vi ha kunnat finna det». Och klart är att man kan ha olika meningar i en sådan sak. Under remissdebatten i fjol höst läste jag upp ett utdrag ur en ledare i Eskilstuna-Kuriren, som utan tvivel föranlett konfiskationen av tidsningsnumret i fråga, och jag valde därvid just de skarpaste uttalandena. När jag kom utanför denna sal var det kolleger som frågade: »Var det verkligen det värsta? Är det sant att tidningen blivit indragen för det?»

Jag svarade, att naturligtvis kunde det ju vara fråga om någon notis på annan plats i tidningen, men att man hade all anledning förmoda att det förgripliga just bestod i det upplästa. Sanningen är att det finns många riksdagsmän, som inte som andra bland oss orka med att noga följa dessa misstänkta tidningar. Om de verkligen läste de artiklar, som uppenbarligen ha föranlett ingripandena, skulle de bli lika oroliga som vi äro. Men de mena kanske, att lojaliteten kräver att sådana saker överlämnas till regeringen att själv sköta.

Jag tillåter mig emellertid här erinra om ett faktum, som synes mig vara mycket besvärande för regeringens hållning i tryckfrihetsfrågan, och jag hoppas att jag, när jag vidrör detta, inte skall misstänkas för att vilja komma regeringens neutralitetspolitik till livs. Man behöver med förlov sagt, herr Sten, inte vara så servil att man kryper på alla fyra för regeringen, därför att vi ju alla önska slå vakt kring densamma och erkänna att det inte finns något alternativ till samlingsregeringen och till och med tycka att det är en bra regering. Vi förbehålla oss ändå rätt till kritik, och här föreligger verkligen ett fall, där regeringen bör bli föremål för allvarlig kritik, framför allt justitieministern, som såvitt jag kan finna har tillåtit sig — om än icke på eget beväg. så dock med hjälp av utrikesministern och måhända med stöd även av statsministern — att gå utanför grundlagen och tryckfrihetsförordningen.

Talaren avbröts nu av herr **talmannen**, vilken erinrade talaren, att det icke vore tillåtet att i debatten använda sådana uttryck.

Herr **Brandt** fortsatte: Det var i så fall inte alls min mening. Utan jag ville rent konstitutionellt belysa vad herr justitieministern här för en liten stund sedan sagt, nämligen att han tillgripit konfiskation för att *förhindra* att missnöje eller missförstånd skulle uppstå med främmande makt. Jag antecknade dessa ord. Men i tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 9 står, att man må tillgripa konfiskation utan rättegång, även ifall innehållet i tryckt skrift icke skulle vara smädligt eller eljest förgripligt, om därigenom missförstånd med främmande makt *sig yppat* — perfektum particip! Det måste väl innebära, att främmande makt på något sätt skall ha anmält sitt missnöje!

Nu säger herr justitieministern — och han har sagt det tidigare, ty han angav redan i höstas några skäl för ingripande, såsom obehärskat talesätt och återgivande av obekräftade rykten — att man har ingripit för att *undvika* missförstånd. Men detta måtte väl, herr talman, i alla fall strida emot grundlagen, dess bokstav och dess andemening. Det är många rättslärdar,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kanske de flesta i vårt land, som mena att bestämmelsen om konfiskation utan åtal och rättegång strider mot tryckfrihetsförordningens anda. Det är en allmän uppfattning. Jag fick lära mig när jag var ung jurist i Lund, och jag har fått veta det senare också, att denna bestämmelse icke tillämpats på ett århundrade. Om man nu återupplivar denna mot tryckfrihetsförordningens anda stridande bestämmelse, så är väl det minsta man kan kräva att den skall tillämpas strikt efter bokstaven, så att, som jag sade, missförstånd verkligen skall ha *yppat* sig. Men här har justitieministern, jag upprepar det för tredje gången, själv personligen förklarat, att man har ingripit för att undvika att missförstånd med främmande makt sig yppar.

Jag tycker denna sak är mycket allvarlig, herr talman, och det var ingenting annat jag önskade säga. Jag vet inte om mina ord föllo på något annat sätt, så att de skulle kunna uppfattas som en personlig förebräelse. Jag har endast velat uttala ett bekymmer över att regeringen vid konfiskation går längre än vad den i och för sig mycket betänkliga grundlagsbestämmelsens formulering egentligen tillåter. Och därmed skall jag icke säga mer på denna punkt.

I övrigt är det enbart glädjande och stimulerande för en svensk, även om han har bekymmer för tryckfriheten, att vi kommit fram till den mycket omtalade nationella samlingen och en enhetlig front. Men framför allt när jag tänker på några i sig obetydliga händelser, som timat i dessa dagar, vill jag med glädje anteckna, att man verkligen på några håll i Sverige klart och tydligt sagt ifrån, att då det gäller den militära beredskapen eller beredskapen över huvud och allt som därmed har samband vilja vi icke på förtroendeposter ha personer, som på något sätt kunna vara misstänkta. Jag tänker då särskilt på att i en stad i västra Sverige ha stadsfullmäktige för sin del, och jag tror att länsstyrelsen sedan följt stadsfullmäktige, från en post som gasskyddschef avlägsnat en person, som enligt allmän uppfattning inte har den inställning, som vi begära av personer i hans position. Detta är gott. Och den allmänna opinionen har också mycket allvarligt reagerat emot att vi ha personer inom landstormen — det är Halland detta gäller — med en inställning som måste kallas osvensk. Må det då icke anses för djärvt att jag vågar erinra om att det till äventyrs skulle vara önskvärt och lämpligt, att även regeringen förfore med en viss diskretion. Det må vara en bagatellartad fråga som jag nu tänker på, men jag vill påpeka att regeringen för inte så länge sedan i kulturrådet — en institution, som visserligen inte lär betyda så mycket och som sällan är sammankallad — förnyat sitt förordnande bland annat för en person i detta råd, som då det gäller svensk hållning intar ungefär samma ställning som de personer, som jag nyss syftade på. Hans namn behöver inte här nämnas, men det är fråga om den herre, som skrivit pamfletten om »tyskt väsen och svensk lösen». Jag yrkar inte på att en sådan herre skall avlägsnas. Men då man talar så mycket om att man ser fullkomligt objektivt på saken och inte skelar åt något håll, vill jag erinra om att lika litet som den där herrn i Vänersborg är lämplig som gasskyddschef, då han är infekterad av utländskt tänkesätt, lika litet är det anledning att premiera en herre som komprometterat sig på det påtagliga sätt som här faktiskt skett med förnyat förordnande i kulturrådet.

Det har i dag inte hörts många ord om folkundervisning och folkuppfostran, men dock något — det var landshövding Engberg, som förde skolutredningen på tal. Nu äro ju såväl ecklesiastikministern som landshövding Engberg försvunna ur denna sal, och jag kanske då skulle kunna säga: låt de döda begrava sina döda på den öde och tomma kyrkogård, som det var tal om! Jag vill emellertid uttala tillfredsställelse över att det i en remissdebatt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bland så mycket annat även blivit utrymme för några ord i denna mycket betydelsefulla fråga. Jag kan inte ställa mig, åtminstone inte helt, på herr Engbergs ståndpunkt, utan jag vill snarare uttala min glädje över att statsrådet Bagge synes vara inne på en väg, som leder till ett enande av folkskolan och realskolan. Motsättningen mellan folkskolan och realskolan är säkerligen inte gynnsam, det känna vi allesammans till. Det reformprogram, som statsrådet skisserade, innebar ett inflyttande av realskolan i folkskolan. Jag tycker det är skäl att uttala ett tack till ecklesiastikministern för att han fört den frågan på tal. Han ville dock själv för närvarande inte närmare gå in på den *här*, och det anser icke heller jag att man bör göra, ty det är ju ännu endast fråga om ett uppslag, och det dröjer länge, innan skolutredningen slutgiltigt prövat detta uppslag. Men det är säkerligen inte av ondo att en allmän debatt föres i frågan. Jag tror, och därutinnan instämmer jag med herr Engberg, att hela denna fråga blott högst obetydligt berör den svenska landsbygden utan närmast städerna och de tätbebyggda samhällena, men det kan väl ändå tänkas, att man även på landsbygden i någon ringa utsträckning kan få till stånd ett inbyggande av realskolan i folkskolan.

Herr Bagge talade vid ifrågavarande tillfälle — det var visst vid ett privat möte med ungsvenskarna — även om lärarutbildningen. Också i den frågan gjorde han sig till talesman för vad man skulle kunna kalla en »monistisk» uppfattning. Han är alltså inte vän av den dualism, som utmärker det svenska skolväsendet även när det gäller lärarutbildningen, så att folkskol-lärarna ha sin utbildning för sig och läroverkslärarna sin. Han tänker sig möjligheten av en gemensam utbildning vid pedagogiska institut, knutna till universiteten.

Förvisso äro dessa frågor av oerhört stor betydelse, och sannolikt kan det vara skäl att offra någon uppmärksamhet på dem även vid ett sådant högtidligt tillfälle som detta. Jag har därför djärvt, trots att klockan redan passerat 11-slaget på natten, att med några ord beröra även denna fråga.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Vid den remissdebatt, som ägde rum den 23 oktober och vid vilken jag begagnade tillfället att anlägga vissa synpunkter på frågan om tryckfrihetens rätta vård, uppträdde även den siste ärade talaren och gjorde ett uttalande, som inte rörde tryckfriheten, men som hade en kunskapsteoretisk innebörd, som gör att jag erinrar om det. Den ärade talaren sade då, att den talare som närmast före honom hade uppträtt talat till en kammare, där endast ett fåtal ledamöter var närvarande. Herr Brandt beklagade detta, sade han, därför att vad han sagt inte kunde uppfattas av mer än ett fåtal av kammarens ledamöter, ty ingen av kammarens ledamöter tar med hjälp av protokollet kännedom om ett yttrande, som han inte hört.

I fråga om den ärade talaren tycks det föreligga ett fall, då en medlem av kammaren går ännu ett steg längre. Det förefaller som den ärade talaren på grund av den upphetsning, vari han befinner sig, inte ens var i stånd att få någon uppfattning om ett anförande som han hört. Ty det referat, som han lämnade av mitt tal, var såsom protokollet kommer att visa fullkomligt missvisande. Jag skall icke bry mig om att beröra alla de felaktiga vändningar, som den ärade talaren anförde från talarstolen och som han uppgav skulle återge vad jag hade sagt.

Den ärade talaren utgick från att vår tryckfrihet var hotad. Den kunde påstod han, inte vara hotad av justitieministern, ty det fanns, enligt vad jag själv skulle förklarat, ingen varmare vän än jag av tryckfriheten. Det är en sak som jag aldrig sagt. Det är den ärade talarens egen vänlighet att till-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skriva mig en sådan vacker ställning. Jag skulle själv inte våga göra anspråk på en sådan rangplats.

Den ärade talaren framhöll sedan, att det var från en främmande makts sida, som den svenska tryckfriheten var hotad; det var en främmande makt, som genom sitt hot tvingat regeringen att förgripa sig på det svenska folkets fri- och rättigheter. Det är verkligen ytterst beklämande att i den svenska riksdagen få höra en för den svenska staten så nedsättande, falsk teori framställas. Och jag förmodar att varje svensk, som har någon känsla av stolthet, måste beklaga att en svensk riksdagsman framför ett så förklenande yttrande om den svenska regeringen. Det förhåller sig inte alls på det sättet. Det förhåller sig, som jag har sagt, på det sättet, att vår grundlag sedan gamla tider förutser, att enskilda svenska män kunna missbruka den svenska tryckfriheten på ett sådant sätt, att det kan vara farligt för Sveriges vänskapliga förhållande till främmande makter, och till följd härav har en grundlagsbestämmelse införts, som ger regeringen rätt att i sådana fall ingripa. När sådana ingrepp ske skall det sålunda inte uppfattas på det sätt, som den ärade talaren framhöll, utan det sker i den svenska statens och det svenska folkets eget välförstådda intresse. Och som jag framhöll i mitt anförande här i dag ha ingripanden skett inte bara med hänsyn till vårt förhållande till *en* stormakt, utan med hänsyn till vårt förhållande till en hel rad andra makter, vilka jag angav i mitt anförande, till vilket jag hänvisar.

Jag har vid flera andra tillfällen framhållit, att den svenska regeringens tillämpning av det grundlagsbud, varom här är fråga, nämligen tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 9, sker efter den svenska regeringens fria bedömande. I det anförande, som jag höll den 23 oktober och som herr Brandt bland annat i en tidningsartikel falskeligen citerat och även i dag på ett oriktigt sätt hänvisat till, framhöll jag ju uttryckligen att förutsättningen för en konfiskation utan rättegång är missförstånd med främmande makt. Men jag angav samtidigt, för att lämna kammaren en antydan därom, under vilka förutsättningar den svenska regeringen ansåg att ett missbruk av tryckfriheten förelåg av den art, att den svenska regeringen kunde beakta missnöjesyttringar från den främmande staten. Jag framhöll vissa sådana kriterier på missbruk av svensk tryckfrihet, exempelvis att svenska tidningar alltför slaviskt återgävo utländsk propaganda. Jag skall icke upprepa dessa kriterier; var och en som läser mitt anförande ser ju nog samt att dessa punkter, som jag angav och som den ärade talaren här hänfytat till, just avsågo att giva vägledning för kammaren, när kammaren önskade erhålla kännedom om de grunder, på vilka en svensk regering stödde sin fria prövning, huruvida verkligen med fog någon anmärkning från främmande makts sida kunde framställas gentemot användningen av svensk tryckfrihet. Så enkel är den saken.

Jag ber att få understryka, att en sådan fri prövningsrätt äger rum, även i anledning av herr Sam Larssons här uttalade farhågor. Det har hänt, sade han, att en främmande makt kunnat anmäla missnöje även med tal, som hållits av statsråd, och där ser man alltså på vilken gungande mark man är ute. Detta är naturligtvis en fullständig missuppfattning. Inte fäster regeringen något avseende vid alldeles ogrundade yttringar av missnöje från en främmande makts sida! Det borde vara självklart att så icke är förhållandet.

Vad beträffar det sätt, på vilket en främmande makts missnöje kan komma till uttryck, föreligger naturligtvis många andra metoder än den som herr Brandt tycktes förutsätta vara den enda tänkbara och den enda som man kan ta hänsyn till. Herr Brandt tror att detta missnöje tar sig uttryck på det viset, att en främmande minister högtidligen kommer upp och säger: »Har ni läst

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

denna tidning och vad som här står? Jag vill bara säga, att detta har väckt missnöje hos min regering!»

Det har sedan länge, som jag flera gånger förut omtalat, varit på det sättet att det har uttalats mera allmänna omdömen om den svenska pressens hållning. Dessa mera allmänna omdömen ha naturligtvis kunnat tjäna som vägledning för en presumtion om hur ett uttalande, som är alldeles detsamma som det som lagts till grund för det allmänna omdömet, verkar i ett främmande land. Man rör sig inom juridiken i övrigt med presumtioner, och det kan ju inte anses grundlagsstridigt att göra det i ett fall som detta, därest dessa presumtioner ha fog för sig och därest de, som ofta händer, bli bekräftade.

Det sätt, på vilket regeringen har handhaft denna bestämmelse i grundlagen, har ju varit föremål för granskning av konstitutionsutskottet, och konstitutionsutskottet har här inte gjort någon anmärkning. Det får stå för herr Brandts egen personliga räkning att han anser att regeringen har förfarit grundlagsstridigt.

Herr Brandt återvände i dag till beslaget av Eskilstuna-Kuriren och erinrade om, att han i kammaren läst upp vad han ansåg vara det förgripliga i den artikel, som föranlett beslaget, men kammaren hade, sade han, av hans uppläsning inte kunnat få någon möjlighet att förstå, varför beslaget ägt rum. Jag vill då endast säga till kammaren, att kammaren inte kan hysa den tilltro till herr Brandts omdöme i ett sådant fall, att kammaren skulle kunna på grundval av hans uppläsning av en del av en tidningsartikel bilda sig ett tillförlitligt omdöme i frågan.

Jag kan naturligtvis inte gå in på att diskutera vad det är i varje särskild artikel, som föranlett ett ingripande.

Jag vill till slut endast betona, att man får betrakta frågan om ingripanden mot missbruk av den svenska tryckfriheten icke allenast ur den individuella tidningsutgivarens eller artikelförfattarens synpunkt. Man måste också ta hänsyn till dess politiska verkan. Det är detta man har rätt att göra enligt grundlagen. Och man kan inte annat än hysa oro för verkan på vårt lands politiska läge av artiklar i vissa tidningar, när man vet inte bara att i utländsk press i stor omfattning och med förkärlek citeras uttalanden, som äro hätska mot vederbörande makt, utan man också vet att det gått så långt, att i ett visst land anslås offentligen på anslagstavlor utdrag ur svenska tidningar, som innehålla de hätskaste angrepp mot landet i fråga. Om man ägnar en sådan uppmärksamhet åt angreppen i svensk press mot vederbörande land i detta land, så överlämnar jag åt herr Brandt att bedöma, huruvida detta sker i syfte att detta lands befolkning skall få tillgodogöra sig den uppfostrande inverkan, som kritiken i fråga kan ha, eller om det inte snarare sker för att i detta land skapa en föreställning om inriktningen av Sveriges politik, vilken icke överensstämmer med det verkliga förhållandet och vilken icke är förenlig med det svenska folkets verkliga intressen och med den neutralitetspolitik, som Sveriges folk vill se genomförd.

Herr Holmström: Herr talman! Då jag slutade mitt anförande i förmiddags meddelade jag, att jag haft för avsikt att tala om ytterligare en sak och att jag, då jag fått en oförmodad anledning att uppehålla mig ganska länge vid ett särskilt ämne, icke vågade fresta kammarens tid längre vid det tillfället. Jag skall nu be att få återkomma, och jag skall, herr talman, fatta mig kort.

Riksdagen antog föregående år ett nytt pensionsreglemente. Detta träder i tillämpning den 1 juli i år. Det ger en viss pensionsförbättring. Men det gäller endast de pensionärer, som avgått ur tjänst efter den 1 juli 1939. De, som avgått före denna dag, få alltså ingen pensionsförbättring. Dessa äro natur-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligtvis besvikna däröver. De hade därför hoppats att herr statsrådet och chefen för finansdepartementet i årets statsverksproposition skulle ha kunnat be-
båda en proposition, som gäve dem samma pensionsförmåner som de få, som
avgått ur tjänst senare. Men så har inte varit fallet. Dessa pensionärer ha
naturligen samma levnadskostnader som de som avgått senare.

Jag skall med ett exempel belysa hur den nuvarande ordningen verkar. En
tolftegradstjänsteman enligt det civila avlöningsreglementets löneplan — allt-
så en typisk mellangrupp, till vilken bl. a. lokförarna höra — får, om han
avgått i juni månad 1939, 425 kronor per år mindre än om han hade avgått
en månad senare. Det är nu de äldres förhoppning att få en bättre ordning
beträffande sina pensioner.

De pensionerade statstjänstemännen ha ju genom sitt riksförbunds ledning
vid flera tillfällen till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet
framfört sina bekymmer. Det vore för dessa grupper synnerligen tacknäm-
ligt, om herr finansministern vid årets riksdag kunde avlämna en proposition,
som ger dem likställighet med de yngre pensionstagarna, eller om herr finans-
ministern åtminstone kunde göra ett uttalande, som kunde ge dem förhopp-
ning om en snar pensionsförbättring.

Häri instämde herr *Wennqvist*.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Herr von Heland gjorde en gest åt
mig, när han talade om Stockholms behov av tillgång på mjölk, och undrade,
såvitt jag kunde förstå, om icke de stora städerna hade ett alldeles särskilt in-
tresse av att moderneringen hölls uppe och att produktionskraften hos jord-
bruket icke minskades. Det är ju alldeles självklart, och för min del vill jag
säga, att jag beklagar ytterst livligt, att det på senare tid har sett ut som om
det skulle uppstå en divergens mellan bönder och arbetare, mellan jordbrukets
producenter och städernas konsumenter, i vilken senare grupp arbetarna ju in-
gå såsom en väsentlig beståndsdel. Jag tror, att det är nödvändigt, att denna
strid biläggas genom ömsesidiga tillmötesgåenden och eftergifter och att man
ser till att striden icke får för stora dimensioner. Man måste ju också säga, att
det skulle vara önskvärt, om man på de sammanträden eller möten, där herr
von Heland och andra föra böndernas talan, ville taga hänsyn även till städer-
nas intressen och stadsarbetarnas svårigheter, nu när de äro trängda på alla
sätt och vis och ha de yttersta besvär att kunna skaffa sig livsmedel och att
kunna upprätthålla en om ock sänkt levnadsstandard. Man får icke se detta
problem ensidigt ur jordbrukarnas synpunkt och icke heller ensidigt ur stads-
konsumenternas synpunkt, och man får framför allt icke förstora den diver-
gens i intressen, som här gör sig gällande.

Flykten från landsbygden är för övrigt en företeelse, som vi här i Stock-
holm beklaga. Vi ha stora svårigheter att taga emot de 8,000, 10,000, 15,000
människor, som årligen flytta in till Stockholm. Våra hyror gå i höjden genom
denna inflyttning, och arbetslöshetsproblemet blir svårare att lösa. Därför mås-
te hela denna fråga tagas upp på allvar och från olika utgångspunkter under-
kastas en ingående prövning. Jag tror icke, att flykten från landsbygden en-
bart bottnar i att bönderna, att jordbrukarna icke få ett, två, tre eller tio öre
mer för mjölken, utan jag är övertygad om att den också beror på många andra
både psykologiska, ekonomiska och producentmässiga förhållanden, som herr
von Heland alldeles förbisåg.

Jag måste också säga, att han löste bostads- och hyresfrågan på ett mycket
enkelt sätt, när han bara sade, att det är byggnadsarbetarna i Stockholm, som
bära ansvaret för att det är så dyrt i storstäderna. Det göra de ju icke, ty en
utredning visar, att i genomsnitt har en byggnadsarbetare icke nämnvärt stör-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

re årliga inkomster än en annan kvalificerad arbetare. Det är således icke en riktig uppgift, som herr von Heland här har lämnat.

Jag tror för min del, att det är viktigare, att det finns tillgång på varor och att de hållas på en rimlig nivå i prishänseende, än att man gräver ned sig i skyttegravar på ömse sidor och slåss om något öres högre eller lägre pris. Men det som upprör konsumenterna i storstäderna är, att även om man går med på den ena prisförhöjningen efter den andra på de olika jordbruksprodukterna, finns det liksom ingen ända på skruven, utan priserna trissas upp oupphörligt. Det är detta som gör, att det reses motstånd mot även en eljest kanske överkomlig höjning.

Jag har, herr talman, velat säga detta, eftersom herr von Heland vände sig med sådan skärpa emot städernas konsumenter och arbetare, och jag vill understryka, att det finns icke på något sätt i städerna någon misstro eller aversion mot Sveriges jordbrukare, utan vi önska ingenting annat än att komma till samförstånd med dem. Men man kan icke komma till samförstånd, om man från någondera sidan endast ställer pockande krav, utan man måste försöka att nå fram till en avvägning och en bestående fred.

I detta sammanhang måste jag — jag skulle eljest inte ha berört det, om jag icke nu här i dag hade kommit in på frågan om jordbruket och vad därmed sammanhänger i denna kristid — på anmodan ifrån flera håll uttala en förhoppning, att regeringen eller livsmedelskommissionen verkligen vidtager kraftåtgärder för att förse storstäderna, i varje fall Stockholm, med tillgång på ägg. Det finns nästan inga ägg att få i Stockholm, och det går icke att ha det på detta sätt längre. Svarta börsen lär ju enligt tidningarna vara ganska livligt frekventerad av äggförsäljare, och priserna låra vara rätt fantastiska. Det är orimligt, om det skulle vara på det sättet. Det måste vara något fel i hela äggtransoneringssystemet. Var felet ligger, vet jag icke, men något måste göras för att förse städerna med ägg. Det är absolut nödvändigt.

Jag skulle slutligen till herr von Heland vilja rikta den maningen, att när han säger, att arbetarna skola betala böndernas höjda, och rättvist höjda, levnadsstandard, kanske han ändå också borde se efter om det icke finns plats för en granskning av den nuvarande alltför stora inkomstskillnaden mellan bönder och bönder, om det icke finns en del mycket välsituerade jordbrukare, godsägare och storbönder, som i förhållande till torpare, småbönder och småbrukare ha möjlighet att bidra till en förbättring av dessa senares ställning, en åtgärd, som ligger närmare till hands än att denna förbättring enbart skulle gå ut över städernas arbetare.

Jag har emellertid, herr talman, icke för andra gången i dag begärt ordet för detta genmäle utan för ett genmäle till herr justitieministern i den icke minst här i dag mycket omdebatterade tryckfrihetsfrågan. Herr justitieministern sade, att vi ha tryckfrihet, men icke en anarkisk tryckfrihet. Det är klart, att vi måste ha en grundlagsfästad, en lagfästad tryckfrihet. Det är ingen, som begär något annat. Herr justitieministern antydde också, att vi måste ha ansvarsmedvetna tidningar, och äro de icke det, får man inskrida. Det är ju icke om detta striden står. Finns det icke en ansvarsmedveten ledning i en tidning och den begär uppenbara brott mot tryckfriheten sådan den är lagfästad i vår grundlag, bör man givetvis inskrida; men då har man ju en särskild väg att gå, nämligen att anställa åtal och låta domstolarna pröva saken. Den vägen måste väl ändå kunna vara lika godtagbar även för en främmande makt, nämligen att saken blir prövad av de svenska domstolarna, som att man inskrider med konfiskering utan rättegång? Jag tror icke heller, att herr justitieministern behöver vara rädd för att tidningsmännen icke förstå de svårigheter, som tiderna medfört och vari regeringen befinner sig. Det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

göra de säkerligen, men man kan ju icke ha en tidningspress, som känner sig klavbunden. Påståendena och uppgifterna i pressen, säger herr justitieministern, skola vara sanna, trovärdiga och neutrala. Det är givet, att man alltid kan begära det absoluta, men vi äro icke mer än människor, och man kan icke på allvar begära, att tidningsmännen, som ha ett ganska enerverande och jäktigt yrke, alltid skola kunna väga sina ord på guldvåg; och man måste även låta temperamentet och det patos, varav en människa är besjälad, och det samvete, som leder henne, komma till sin rätt.

Det var två saker som justitieministern underströk såsom viktiga för pressen att undvika vid behandling av utrikespolitiska frågor, nämligen grovhet och spetsighet. Jag vet verkligen icke, att det i de tidningar, som ha beslagtagits och konfiskerats de senaste månaderna bland dem som jag nämnde i mitt första anförande, förekommit någon grovhet. Jag tror icke, att det har förekommit någon sådan i Eskilstuna-Kuriren, Arbetarbladet eller någon av de andra tidningarna. Vad spetsigheten beträffar, om därmed menas kvickhet och om även den skulle förbjudas, vet jag icke, om det kan vara skäligt att begära, att all kvickhet skall bannlysas ur tidningarna, när det gäller utrikesartiklar.

För övrigt är jag fullkomligt ense med herr justitieministern, att det är ett gott sätt att hålla vår ande vaken att inskräpa den fäderneärvda kulturens värde, men det räcker icke med att bara ideligen trumma om en och samma sak, utan man måste också kunna påvisa, att detta är ett värde i motsats till något, som är av mindre värde eller som rentav är av ondo.

Herr justitieministern yttrade — såvitt jag antecknade rätt, det kan ju hända, att det var någon missuppfattning — att det avgörande är, om främmande makt betraktar artikeln så, att missförstånd med främmande makt kan uppstå. I en replik till herr Brandt hade justitieministern en annan mening och ansåg, att regeringen och justitieministern hade en fullt fri prövning och ett fullt fritt omdöme att, oavsett om det hade uppstått eller kunde väntas uppstå missförstånd, handla eller icke handla i konfiskeringssyfte. Det sista borde väl vara det riktiga, och man får väl antaga, att regeringen känner sig fri och obunden och icke blott är en apparat, som endast verkar i den riktning, som herr justitieministern själv påtalade i sin replik till herr Brandt, vilken jag dock tror, att herr justitieministern missförstod.

Men om det nu finns denna fria prövning, som uppenbarligen är grundlagens mening, är det förvånansvärt att finna, att en sådan artikel som t. ex. Eskilstuna-Kurirens nu senast, för att nu bara taga ett enda exempel, medfört konfiskation. Jag skulle, om det icke vore så sent på natten, verkligen uppläsa denna artikel in extenso för kammaren, och kammaren skulle få döma, om det finns någonting däri, som kan vara förkastligt. Men huvudsaken är ju, att regeringen har en fri prövning, och då måste vi säga, att det är oförklarligt, att regeringen har skridit till konfiskation och indragning av detta tidningsnummer.

Jag skulle också vilja säga ett par ord till herr Sten. Herr Sten hade ett egendomligt anförande. Det verkade nästan, som om han uppträdde på regeringens vägnar, men det hoppas jag ingalunda var fallet. Ty skulle de principer, som han framförde, vara principer, som godkännas av regeringen, skulle varje kritik i vilken fråga det än vara mände i verkligheten vara otillbörlig, och regeringen skulle då vara bäst betjänt av att det rådde fullkomlig tystnad i riksdagen. Det kan ändå icke vara rimligt, och det har ju också för övrigt dementerats i handling i dag, då en rad talare från alla partier här framfört måttfull kritik eller uttalat önskemål i fråga om regeringens politik. Här i riksdagen har man sålunda icke lust till den absoluta tystnad, som herr Sten

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tydiligen ansåg vara den riktiga i den situation, som vi befinna oss i. Skulle vi följa herr Sten hade vi i verkligheten icke något att göra här, utan då skulle vi blott säga ja och amen till allt vad regeringen kräver och sedan skulle vi resa hem igen. Jag har en helt annan uppfattning om vad som gagnar en regering. Jag tror, att en regering, som är en bra regering, en duktig regering, som gör sitt bästa, är tacksam för kritik, ty då får regeringen i denna kritik en sporre till att bli ännu bättre. Vi ha ju också i de demokratiskt och parlamentariskt styrda länderna, i England och Amerika, sett att mitt under brinnande krig förekommer där en mycket ingående kritik av regeringen utan att detta uppfattas som om man skulle vilja fälla regeringen. Man vill bara åstadkomma rättelser av något, som parlamentet anser vara felaktigt eller som folkmeningen anser kan göras bättre. Detta är naturligtvis den enda riktiga kursen i ett demokratiskt parlament. Den andra kursen leder till det totalitära parlamentet, där all kritik är förstummad och alla invändningar äro förbjudna. Det tror jag nu icke, att herr Sten syftade till, ty han är i själva verket demokrat som vi andra och anhängare av demokratiens utövande även i praxis och icke bara i teorien. Det är därför oriktigt, när han framställer det så, som om varje kritik av en enskild minister skulle vara otänkbar, eftersom regeringen samfällt står i ansvar för varje åtgärd. Ja, det är klart, att den gör det, men det hindrar icke, att om man vill komma till tals med ett statsråd, måste man vända sig till det statsråd, som svarar för den domän, varom det är fråga. Därför kan jag icke finna, att herr Sten genom sitt debattinlägg på något sätt har kunnat befrämja den sak, som han ville tjäna.

Så skall jag till sist be att för herr justitieministern, såsom jag har gjort vid flera tillfällen tidigare, få sluta med ett citat. Herr justitieministern har alltid haft ett motcitat färdigt och serverat det, så jag väntar mig, att det även kommer ett sådant i dag. Jag skall be att i dag få till vägledning citera en man, som jag tror att även herr justitieministern har den största veneration för, i varje fall ha hans socialdemokratiska kolleger i regeringen det, nämligen Hjalmar Branting. Uttalandet är visserligen gjort under Hjalmar Brantings ungdom vid trettioårsåldern, så man får kanske därför när det gäller ordvalet se det med hänsyn till detta, men jag är övertygad om att i sak höll Hjalmar Branting hela sitt liv fast vid vad han sade år 1887 annandag pingst, när det gällde att slå vakt om tryckfriheten då den hotades. Han yttrade då vid en folkförsamling följande: »Att oinskränkt, absolut tryck- och yttrandefrihet är nödvändig för mänsklighetens andliga välgång. Det behöver lyckligtvis i våra dagar icke inför en folkförsamling bevisas. Rent av instinktliskt känner folket att de invändningar, som framställas mot dessa rättigheter, härröra från dåligt samvete hos dem, som vilja förhindra ljuset att sprida sig.» — Därmed vill jag naturligtvis ingalunda ha sagt, att herr justitieministern har något dåligt samvete. — »Skulle dock», fortsätter Branting, »möjligen någon här känna sig tveksam om hur de frihetsfientliga sofisternas invändningar skola vederläggas, så vill jag hänvisa till de skäl för oinskränkt tanke- och yttrandefrihet, som utvecklas av den engelske tänkaren Stuart Mill i hans avhandling om friheten. Mill, som omöjligen kan avfärdas som revolutionär, utan tvärtom i mycket stod på det beständes grund, anför här först och främst: vi kunna icke veta om icke den åsikt, som bringas till tystnad, möjligen är sann; förneka vi detta göra vi anspråk på ofelbarhet. Vidare: om den nedtystade åsikten icke är sann, kan den dock innehålla en del av sanningen, sanningen belyst från en ny sida. Och än mer: om också den härskande åsikten icke blott innehåller sanning, utan är hela sanningen, så kommer den dock, om motsägelse förbjödes, att hyllas som en död dogm, av gammal vana, icke på grund av förnuftig insikt, och den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förlorar då på samma gång det livgivande inflytande den eljest kunnat ha på karaktären. Och skulle någon komma och tala om att alla åsikter nog böra få uttalas, blott det sker på ett humant, moderat och saktmodigt sätt, så är därvid först och främst att svara: vem skall draga gränsen mellan tillåtligt och icke tillåtligt språk för förfäktande av åsikter? Här kan icke rimligtvis finnas någon annan domare än allmänheten själv, som har att klandra överdrifter, vilka någon gång kunna förekomma, och vilka på det sättet bäst rättas.» Branting fortsätter sedan längre fram i sitt anförande: »I stället för den oinskränkta yttranderätt, som sålunda borde råda, ha vi nu här i landet som bekant en hel rad lagstadganden, ej mindre än 13 punkter i tryckfrihetsförordningen, som inskränka denna rätt i alla möjliga riktningar, som t. ex. förbjuda varje ärligt ord om officiella skurkstreck som begås i något land, med vilket Sverige står i vänskapligt förhållande, så att om lagen tillämpades den svenska pressen skulle nödgas vara stum om Rysslands kejsares mest barbariska illdåd. Men ändå är denna 'liberala' och 'folkliga' regering, som nu sitter vid styret, icke nöjd, utan fordrar mera presstvång.»

Det var Hjalmar Branting, som yttrade detta, och det finns mycket däri, som ännu lever och har sanning.

Herr Linderot: Herr talman! Jag har med avsikt väntat till dess att debatten skulle vara nära slutet, innan jag begärde ordet, därför att jag icke tänkt beröra mer än egentligen en enda fråga.

Remissdebatten i dag har karakteriserats av två ting, nämligen först och främst av fortsatt samförstånd inom riksdagen och mellan statsmakterna överhuvud taget rörande huvudfrågan i svensk politik, frågan om att söka bevara freden på neutralitetspolitikens grundval. Det andra, som gör denna debatt något olikartad mot debatterna vid tidigare tillfällen under de två senaste åren, är, att för första gången sedan remissdebatten vid 1940 års lagtima riksdag har genom en officiell deklaration från regeringen den tidigare så flitigt debatterade frågan om kommunistfaran förts åt sidan och nu icke längre intar den centrala och dominerande platsen i den politiska diskussionen. Det allra viktigaste i denna regeringens deklaration, varigenom kommunistfrågan föres ut i periferien, är att regeringen anser sig icke böra slå in på en linje, som skulle medföra förtryck av åsikter och i sina konsekvenser leda till att den demokratiska ordningen i Sverige ersattes med den ordning, som brukar karakteriseras med uttrycket »polisstat». Regeringen har den uppfattningen, att man bör finna andra medel och metoder för att hävda de politiska meningar, som regeringen anser, att statsmakterna böra företräda, än sådana som ha uttryckts i förslag om partiförbud. Jag tror, att det politiska livet här i Sverige uteslutande kommer att gagnas av denna regeringens ståndpunkt, alldeles oavsett i vilken riktning de, som representera olika partier här i riksdagen, anse, att den närmaste tidens utveckling bör komma att gå. Det är ju givet, att de, som i varje fall officiellt företräda den meningen, att det bör vara en demokratisk styrelseform, väl innerst inne måste vara fullkomligt överens med regeringen i denna deklaration.

Men det är en annan fråga, som sammanhänger med denna förändring i regeringens politik, och det var den jag begärde ordet för. Det återstår nämligen, sedan det föreslagna partiförbudet är avfört från dagordningen, ett redan genomfört förbud, nämligen det s. k. transportförbudet för den kommunistiska pressen. Man har visserligen försökt att tillämpa denna transportförbuds lag mot någon annan tidning än de kommunistiska men det försöket avstod man nämligen omedelbart ifrån, och sedan har transportförbudet tillämpats endast

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mot den kommunistiska pressen. Vill regeringen vara konsekvent och fullfölja den linje, som statsministern i sin deklaration i dag har lagt fram, måste regeringen avstå ifrån att begära förnyad fullmakt av riksdagen för att upprätthålla transportförbudsbestämmelserna. Det föreligger inom både socialdemokratiska och borgerliga politiska kretsar en bestämd mening, att transportförbudet icke väl rimmar med ens den tryckfrihet, som vi för närvarande ha, och som ju här i dag tämligen starkt kritiserats, och att det överhuvud taget icke rimmar med vad grundlagsstiftarna ha menat med tryckfrihetsförordningen. Det finns ju också de, som påstå, att transportförbudet rent bokstavligen strider emot tryckfrihetsförordningen. Det vill jag icke upptaga någon diskussion om, men att det icke överensstämmer med tryckfrihetsförordningens anda, därom kan man knappast tvista.

Vad är nu detta transportförbud för något? Jo, det innebär, att en tidning, som av statsmakterna tillåtes att utkomma, får tryckas och säljas. Man får taga upp abonnenter på den och man får sprida den, hur mycket man orkar och vill, men tidningen får icke befordras med statliga eller andra offentliga transportföretag. Den får t. ex. icke befordras med post eller järnväg. Det är således en mycket märklig konsekvens, som ligger i ett sådant beslut från statsmakternas sida. Det medför, att fullkomligt oförvitliga svenska medborgare, som abonnera på en tidning, fastän tidningen i fråga är fullständigt fri och laglig, icke kunna få sin tidning sig tillställd genom postverket. Jag skall visa, vad det betyder, t. ex. för tidningen Norrskensflamman, för att nu taga en av de kommunistiska tidningar, som drabbats av transportförbudet.

Norrskensflamman utkommer i Norrbotten sedan 35 år tillbaka. Det finns personer i Norrbotten, som i alla de 35 åren varit abonnenter på tidningen, som icke äro kommunister, men som äro så vana vid sitt gamla bygdeorgan, att de överhuvud taget icke vilja avstå från att läsa denna tidning. Norrskensflamman måste försöka att nå dessa abonnenter genom att sända ut tidningen med egna transportmedel, eftersom det enligt transportförbudet icke är tillåtet att befordra tidningen med statliga eller andra allmänna transportföretag. Detta ingripande mot Norrskensflamman har icke kunnat hindra tidningen att öka sitt abonnentantal. Norrskensflamman har flera abonnenter i dag — jag garanterar, att jag skulle kunna nämna absolut faktiska siffror för att bevisa det — än före transportförbudets ikraftträdande. Men sedan transportförbudet trätt i kraft, har Norrskensflamman fått betala cirka 50.000 kronor i extra transportkostnader för att få ut tidningen till abonnenterna, vilket medför att dessa ofta ganska fattiga abonnenter få betala en krona i månaden eller något dylikt mera, än vad de annars skulle behöva, för att få tidningen. Jag måste fråga: vad uppnå statsmakterna med en sådan åtgärd? Den är så fullkomligt meningslös, att jag inte kan begripa att regeringen envisas med att upprätthålla den. Abonnenternas antal har stigit. Tidningen få de. Tidningen är laglig. Den trycks liksom andra tidningar, man abonnerar på den liksom på andra tidningar, men man brandskattar abonnenterna, som i detta fall under de senaste åren skett, på cirka 50.000 kronor. Det är, som jag en gång tidigare sagt, en slags omsättningsskatt på idéer, som herr justitieministern närmast svarar för och som statsmakterna låta tidningens abonnenter betala. Beloppet kommer emellertid icke statsmakterna till godo, utan det kommer dem till godo, som köra gengasbilar och sälja gengaskol.

Det är för denna fråga som jag begärt ordet i årets remissdebatt. Och frågan återkommer ju — eller kanske skall jag vara verkligt optimistisk och säga: frågan återkommer inte! Ty det behövs bara att regeringen är passiv i detta fall. Regeringen behöver inte göra ett enda dugg, så upphör transportförbudet rent automatiskt att gälla den 1 april i år. Det tycker jag vore den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bästa, mest fruktbärande och mest demokratiska passivitet, som jag skulle kunna begära av regeringen just nu.

Emellertid vågar jag inte lita på att regeringen skall iakttaga en sådan passivitet, och därför har jag redan i remissdebatten velat dra ett strå till stacken och ge några argument för att regeringen, eller i varje fall riksdagen, måtte korrigera det enligt min mening fullkomliga missgrepp, som transportförbudslagen utgör.

Eftersom jag ändå har ordet och det här talats så mycket om tryckfriheten, vill jag säga ett ord till. När justitieministern fastställer att det finns tryckfrihet här i landet, bara inte en anarkisk tryckfrihet, så har justitieministern ju utan tvivel rätt. Men jag måste undra, vad detta är för vägledning för våra redaktörer, som bli utsatta för beslag undan för undan? De äro ju också på det klara med den om inte precis eviga så i varje fall synnerligen tidsbetonade sanningen, att tryckfriheten inte får lov att vara anarkisk. För att ge ytterligare en vägledning förklarade herr justitieministern, att de få skriva strängt taget vad som helst, bara inte sådant som leder till missförstånd eller ovänskap med främmande makt. Ja, där stå redaktörerna och äro lika kloka efter denna upplysning från herr justitieministern. Och det är inte något fel av herr justitieministern att han inte på ett bättre sätt kan anvisa, hur tryckfriheten just nu skall vårdas av redaktörerna. Jag säger det inte för att angripa justitieministern, utan det visar bara vilka oerhörda svårigheter som för närvarande föreligga vid utgivande av tidningar, då man måste röra sig med så svävande gränser som frågan om ovänskap eller missförstånd med främmande makt. Det beror ju nämligen ofta på ett rent subjektivt bedömande från den främmande maktens representant här i Stockholm, huruvida ett uttryck eller en artikel i en tidning skall anses kunna medföra missförstånd eller ej.

Det bästa medlet för att komma till klarhet är nog inte att nu snart för tionde gången här i riksdagen diskutera med herr justitieministern, om han skall upprätthålla den inskränkning i tryckfriheten, som ligger inom ramen av ett sådant missförstånd eller ovänskap med främmande makt. Att diskutera detta tror jag är fullkomligt lönlöst. Vad som här skulle kunna rädda situationen, det vore att regeringen så småningom vred sig ur det tvångsläge, i vilket den själv har försatt sig genom att inför offentligheten och inför riksdagen förklara, att regeringen känner sig ansvarig för vad varje enskild tidningsman kan råka skriva, som rör främmande makt. Det riktiga måste vara att regeringen förklarar sig icke vara ansvarig för sådant och återgår till tidigare praxis i fråga om tryckfriheten och utgivandet av tidningar, nämligen att regeringen låter åtala de tidningar, som bryta emot lagens klara bestämmelser. Någon annan möjlighet att få denna diskussion med herr justitieministern att upphöra finns som sagt inte. Det är alldeles omöjligt för någon att konstatera, hur man skall skriva eller inte skriva för att inget missförstånd skall kunna uppstå med främmande makt.

De tidningar, i vilka jag har det större eller mindre nöjet att medarbeta, ha ju utsatts för ganska många beslag, trots att vi i synnerhet under senare tider verkligen beflitat oss om att inte behöva bli utsatta för beslag. Men när man får ett beslag på halsen därför att man inför en bild, som har gått runt i världspressen och som rör förhållanden i en stat, som ligger på andra sidan jordklotet och som väl egentligen knappast kan intressera sig för vad en liten transportförbjuden tidning i Sverige tar in för bilder, så måste man fråga sig: Skulle inte statsmakterna kunna ta och resonera gemytligt ett slag med representanterna för sådana makter och säga att de borde företa sig något re-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tigare än att springa i utrikesdepartementets trappor, eller eventuellt i justitieministerns, med sådana bagateller?

Jag tror att det är detta som åstadkommer dessa ofta återkommande diskussioner i kamrarna, och för dessa bagateller, som faktiskt inte borde kunna föranleda vare sig missförstånd eller ovänskap, äro våra statsmakter färdiga att gå främmande makters önskemål till mötes genom att genomföra konfiskationer. Att i frågan om tryckfriheten diskutera sig fram till någon enhetlighet, så länge begreppen äro så svävande som de faktiskt äro, är absolut omöjligt, varför jag upprepar att jag rekommenderar en återgång till de gamla formerna, då regeringen ansåg att redaktörerna fingo skriva som de hade förstånd till. Och hade de inte förstånd att skriva så att de höllo sig inom lagens gränser, så blevo de åtalade och dömda.

Naturligtvis måste det vid en krigssituation ske restriktioner, och den som inte förstår det skall överhuvud taget inte diskutera tryckfrihet under krigstid. Men de restriktioner, som äro genomförda, äro i många fall för tidningsmännen obegripliga. Och det blir samma sak, fastän pressnämnden, denna nya uppfinning på tryckfrihetens område, trätt i funktion. Redan när den började fungera, upptäckte man att den hade svårt att fungera. Jag är övertygad om, att pressnämnden också kommer att visa sig vara ett missgrepp, och jag skulle vilja rekommendera vederbörande statsråd och andra att överväga, om inte pressnämnden på ett eller annat sätt borde revideras, antingen med avseende på sin sammansättning eller med avseende på sin befogenhet, eller också, och helst, helt avskaffas. Ty att sätta sex eller sju chefredaktörer eller andra tidningsmän att övervaka de andra chefredaktörerna och tidningsmännen, det kommer aldrig att gå bra inom den svenska pressen. Man vet väl hur svårt det är för två redaktörer att samsas. Huru skola då 200 gånger 2 redaktörer kunna samsas med de sju i pressnämnden? Jag känner tillräckligt väl den svenska tidningsmannavärlden för att veta, att aldrig någonsin ett beslut av denna pressnämnd kommer att godkännas av hela den övriga pressen. Det kommer endast att medföra ytterligare slitningar och tvistigheter utan att gagna tryckfriheten på ringaste rätt.

Med detta har jag alltså ytterligare litet grand berört frågan om tryckfriheten. Men jag slutar, herr talman, med att uttrycka min tillfredsställelse med den kurs i fråga om det demokratiska styrelseskickets fortsatta bestånd här i landet, som regeringen i sin deklaration vid denna remissdebatt har avgivit. Och jag uttrycker den förhoppningen att med det sinne för logik, som herr justitieministern utan tvivel i hög grad är i besittning av, så komma vi att kunna räkna med att herr justitieministern och den övriga regeringen dra konsekvenserna av denna ståndpunkt och låta transportförbudet gå all världens väg.

Herr Brandt: Herr talman! Jag skall väl ha rätt till en kort replik, som helst borde ha kommit tidigare.

Herr justitieministern har beklagat sig över vissa missförstånd från min sida och kanske även över en missvisande framställning. Men jag undrar vad jag då skulle ha rätt att säga inför herr justitieministerns utläggning av vad jag har sagt! Jag avstår emellertid från en debatt härvidlag.

Jag tror för övrigt verkligen att regeringen, även om den anser sig förhindrad att erkänna det, i djupet av sitt hjärta själv beklagar att den någonsin slagit in på denna farliga väg. Jag undrar om regeringen, då den första gången under dessa svåra tider tillgrep konfiskation utan rättgång, anade att den en gång skulle komma att tillgripa konfiskation mot sådana tidningsartiklar, som den nu faktiskt ingripit mot!

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag beklagar att jag under höstriksdagen läste upp endast ett brottstycke ur Eskilstuna-Kuriren och att jag inte läste upp alltsammans. Då skulle den invändning, som justitieministern nu i dag gjort, inte ha kommit fram. Jag har själv skrivit hundratals artiklar i dessa frågor, men intet tidningsnummer, vari jag skrivit, har någonsin blivit beslagttaget, varmed jag inte alls vill säga att mina artiklar skulle ha varit försiktigare avfattade än åtskilliga andra, som ha råkat illa ut. Det är väl ändå djupt sett ett erkännande från herr justitieministerns egen sida, att det är synnerligen vanskligt att verkligen finna ut vad som må vara tillåtet och icke tillåtet.

Det centrala i min framställning var, som de närvarande torde erinra sig, egentligen ett yttrande, som var byggt kring ett citat av herr justitieministern, ordagrant så lydande, att konfiskering har föranletts av »önskan att undvika missförstånd med främmande makt». Så föllo orden, och herr justitieministern har också vidgått att detta är hans egen ståndpunkt. Jag har då tillåtit mig att erinra om att en sådan tolkning knappast kan vara riktig. Nog skall väl ändå grundlagen på denna allvarliga punkt tolkas strikt och efter bokstaven. Som jag redan tillåtit mig säga och som många andra förut sagt och skrivit, åsyftar denna bestämmelse om konfiskation utan rättegång visst inte sådana fall, där det är fråga om obehärskat skrivsätt, smädelse eller eljest något förgrifligt, utan fall, då av andra anledningar missförstånd sig yppat. Om man uppväcker denna gamla bestämmelse ur sin grav, må man åtminstone inte ha rätt att töja den och låta den gå utöver bokstavsydelsen. Det är endast detta som jag tillåtit mig säga. Och jag tror att justitieministern skall bli mig svaret skyldig och att han inte skall kunna bevisa att mitt påstående är oriktigt när jag säger, att vad som skett ovillkorligen innebär, att man gått utöver grundlagens bestämmelser.

Herr statsrådet **Westman**: Det yttrande, som herr Brandt tillskriver mig, skulle ju ha förekommit under dagens debatt. Det föreligger för närvarande inte något stenografiskt referat av vad jag sagt, och jag hänvisar endast till vad som där kommer att stå. Jag vill emellertid fästa herr Brandts uppmärksamhet vid att, om jag gjort en sådan formulering, som han anført, så har den en helt annan innebörd, därest den är ett generellt uttalande om syftet med regeringens politik, än om den är ett uttalande om regeringens ståndpunkt till ett särskilt fall. Jag förmodar att herr Brandt förstår, att det blir en helt annan innebörd i den ena eller andra av dessa båda syftningar.

Jag vill också säga ett ord till herr Fredrik Ström. Herr Ström gav regeringen rådet att regeringen skulle anställa åtal i stället för att tillgripa tryckfrihetsförordningens § 3 mom. 9, andra och tredje punkterna, d. v. s. de punkter som handla om beslag utan rättegång. Jag vill då fästa herr Ströms uppmärksamhet vid att förutsättningen för användandet av dessa punkter är en annan än den förutsättning, som tryckfrihetsförordningen anger för anställande av rättegång. Således kan man inte använda herr Ströms råd, ty man har ansett att i de fall, då man har tillgripit beslag utan rättegång, föreligga icke sådana förutsättningar som tryckfrihetsförordningen uppställer för att en skrift skall vara åtalbar. Jag misstänker att herr Ströms råd beror på att herr Ström, trots sitt grundlagsvårdande intresse, likväl icke rätt noga studerat tryckfrihetsförordningen.

Herr Ström önskade att jag min vana trogen skulle besvara ett citat, som han haft att komma med, med ett annat citat. Jag fäste mig vid att herr Ström citerade ett uttalande av Stuart Mill om tryckfrihetens välsignelse.

Jag skulle gentemot Stuart Mill vilja citera National Defence Act, som nu gäller och som ställer den engelska pressen på det utrikespolitiska området

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

under en mycket stark kontroll. Motsatsen mellan Stuart Mills uttalande och innehållet i National Defence Act förklaras naturligtvis, förutom av det förändrade tidsläget, därav att Stuart Mill tar hänsyn till inrikespolitiska, medan National Defence Act tar hänsyn till utrikespolitiska förhållanden. Och jag kan icke nog understryka att vi vid våra debatter om tryckfriheten noggrant böra iakttaga denna åtskillnad, ty den är av fullkomligt grundläggande natur.

Alla de farhågor eller önskningsar i fråga om tryckfriheten, som här ha uttalats, gälla ju uteslutande användningen av det fria ordet i utrikespolitiska ämnen, men icke i inrikespolitiska. Allt för ofta skrämmer man upp sig själv och skrämmer man upp en okritisk allmänhet genom att förbise denna verkligt grundläggande skillnad.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte propositionerna nr 1 och 2, i vad de angående jordbruksärenden, hänvisades till jordbruksutskottet och propositionen nr 1, såvitt den avsåg pensionsväsendet (tolfte huvudtiteln, dock med undantag av det därunder upptagna förslagsanslaget till allmänna indragningsstaten) samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, hänvisades till bankoutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den av herr *Anderberg* m. fl. väckta motionen, nr 4, om ändrade bestämmelser rörande dagtraktamente och resekostnadsersättning åt landstingsmän m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 5, av herr *Andersson, Verner*, m. fl., angående landets tillgodoseende med elektrisk energi och ett planmässigt ordnande av de till landets elektrifiering hörande frågorna; samt

nr 6, av herr *Karlsson, Oscar Gottfrid*, och herr *Heïman*, angående semester-rätten för den kvinnliga sjukvårdspersonalen vid statens anstalt för fallande-sjuka.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 7, av herr *Ericson, Frans*, om beredande av pensionsrätt i statens pensionsanstalt åt läkare vid fristående centraldispensär;

nr 8, av herr *Ericson, Frans*, om beredande av pensionsrätt i statens pensionsanstalt åt biträdande sköterskor vid vårdhem för lättskötta sinnessjuka och dylika anstalter; samt

nr 9, av herr *Larsson, Sven*, om pension åt förre fattigvårds- och barnavårdskonsulenten A. Andersson.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Ericson, Frans*, väckta motionen, nr 10, om höjning av det såsom villkor för eignahemsbelåning i fråga om bostadsegnahem fastställda maximivärdet.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott den av herr *Persson* m. fl. väckta motionen, nr 11, om utredning av frågan, huru landsbygden skall kunna göras delaktig av de sociala och kulturella förmåner, som städerna bereda sina inbyggare.

Föredrogs riksdagens kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

På framställning av herr talmannen beslöts att förevarande, endast en gång bordlagda ärende skulle redan vid detta sammanträde företagas till avgörande.

På sedermera gjord proposition godkändes ifrågavarande memorial.

Herr *Ström, Fredrik*, väckte en motion, nr 20, om åtgärder till ökat skydd för den svenska naturen.

Motionen bordlades.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.31 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.